78.413

PALIT

OSNOVI VOJNIH ZNANJA

MALA VOJNA BIBLIOTEKA

78.413

potpukovnik D. K. PALIT

OSNOVI VOJNIH ZNANJA

14

BEOGRAD
1953

Naslov dela u originalu

THE ESSENTIALS OF MILITARY KNOWLEDGE

By

Lieutenant-colonel D. K. Palit

Preveo sa engleskog

Predrag Vukadinović

major JNA

Naslovnu stranu izradio

Ljubomir Ristović

Vojno-izdavački zavod „Vojno delo“

PREDGOVOR NAŠEM IZDANJU

Ako apstrahujemo naslov koji ima velike pretenzije i pročitamo ovu knjigu, ne očekujući da ćemo u njoj naći „osnovu vojnih znanja" bićemo zadovoljni onim što je u njoj izneto. Tako zapravo i treba prići ovoj knjizi. Ona svojim sadržajem ne pretenduje da daje „osnovu vojnih znanja". Da bi se njom koristilo i prema njoj postupilo potrebno je već imati to osnovno vojno znanje. Ono je, kako i sam autor u svom predgovoru kaže, više priručnik koji treba da pokaže kako se prilazi i kako se izučava ratna veština.

Predgovor i uvod, koji je napisao sam autor, pretstavljaju dobru orijentaciju u smislu pobuda i namera autora da piše ovu knjigu. On je tu vrlo skroman i na jednom mestu u svom uvodu kaže: „Ova knjiga je zamišljena samo kao priručnik za pravilno prilaženje vojnoj studiji i želja je da ona stvori oduševljenje među mlađim oficirima. Ako, pošto pročita ovu knjigu, čitalac bude naveden da preduzme dublje proučavanje vrlo obimne literature o vojnim problemima, moji napori će biti u potpunosti opravdani".

Bez obzira na to što se u obradi ne ide u detalje, najuspelije mu je određena I glava: Istorija taktike. Nju je autor uspeo da obradi na vrlo popularan način, no ne izlazeći iz granica naučnog rada, i da prikaže istoriju razvitka taktike od starih Egipćana do najnovijeg doba — zaključno sa Drugim svetskim ratom. On je tu na ubedljiv način, koristeći se primerima, pokazao razne uticaje koji su gurali i razvijali taktiku. Ova se tvrdnja potencira još više, kada se uzme u obzir da se za jedan veliki vremenski period raspolaže sa ograničenom odgovarajućom literaturom.

Ozbiljan nedostatak ove, a i ostalih glava je u tome što razvitak ratne veštine nije usko povezan sa razvitkom društva. Tu i tamo pisac spominje neke elemente iz razvitka društva i odnosa u njemu, ali samo uzgredno i nedovoljno. Ovo je naročito upadljivo prilikom razmatranja „Napoleonove velike taktike". Tu on Napoleonu pripisuje velike zasluge koje su neosporne, no gledane samo kroz društveno — političko zbivanje u to doba.

Autor deli Ratnu veštinu na taktiku i strategiju, jer nije mogao da se otme zastarelom gledanju na tu podelu. Po ovom pitanju on je pravilno uočio da se još kod Napoleona pojavio pojam „velike" i „male" taktike. Pritom on daje i definiciju koja bi najbolje odgovarala za jednu i drugu i kaže: „Možda bi najtačnija definicija bila ova: „Mala taktika" obuhvata grupisanje i raspoređivanje jedinica bilo kod koga od tri roda vojske za napad i odbranu (sa kojom su u vezi starešine svih činova), dok velika taktika, kao i veština vođenja i upravljanja, obuhvataju one manevre i planove kjima se dobija bitka". Posle ovakve definicije čudno i neubedljivo zvuči njegova tvrdnja koja glasi: „Ovakva definicija se mogla u svoje vreme održati, ali u modernom ratu koji je zasnovan više na samostalnom dejstvu manjih jedinica, teško je, a i nepotrebno (!), povući definitivnu razliku između velike i male taktike". Ovakvo razmatranje u današnjim uslovima čini veliki nedostatak knjige i ona zbog toga gubi mnogo od svoje savremenosti. Dok je pisac, analizirajući razne uticaje na razvoj ratne veštine, sa više ili manje uspeha uspevao da ih logično dokaže i obrazloži, on se, kada je to isto trebalo uraditi i kod same klasifikacije ratne veštine, pokazao nedosledan naučnoj analizi. Stoga on sve nove pojmove koji su se neminovno formirali razvitkom ratne veštine trpa — uklapa — u već postojeću šemu klasifikacije. U savremenim uslovima, ako ni zbog čega drugog, a ono bar radi rasterećenja u teoretskom smislu i taktike i strategije, trebalo je teoretski konstatovati i obraditi novu granu ratne veštine bez obzira na to kako će se ona nazvati — operatika, velika taktika ili nekako drukčije. U praksi, kao što je poznato, ta nova kategorija već odavno postoji. Ovo je po našem mišljenju ozbiljan nedostatak knjige. To nesavremeno gledanje na podelu ratne veštine i daje ton glavi o strategiji.

U trećoj glavi: „Principi ratne veštine“, ima nekih postavki koje nisu razjašnjene, a možda ih je i nešto drukčije trebalo obraditi. U svakom slučaju, ovakve kakve su, treba kritički primiti. Te postavke su sledeće: tvrdnja da „promeni ne podležu principi ratne veštine“, ili „principi ratne veštine su njeno večno nadahnuće“. Ovakve suve tvrdnje su u najmanju ruku krute i mirišu na metafiziku. U istoj glavi autor je dao principe koji su, kako on tvrdi, i „danas opšte usvojeni kao osnovni principi ratne veštine“. Na ovu tvrdnju može se primetiti da u ovih osam koje je on nabrojao prema Fuleru, nije iscrpena lista čak ni osnovnih principa ratne veštine. S druge strane, veliki je nedostatak, s obzirom da knjiga reflektira na savremenost, što pri razmatranju ovih principa očito nije uzet u obzir Drugi svetski rat.

I najzad, obrađujući Poljski rat 1939 godine, autor se, ne ulazeći u detalje pri obradi, trudio da pokaže principe ratne veštine na praksi. On tu, na primeru Poljske i Nemačke armije, prikazuje pravilnost — odnosno nepravilnost u primeni principa ratne veštine.

Knjiga obiluje velikim brojem šema koje je čine ubedljivijom, jasnijom i pristupačnijom.

Pored nedostataka koje treba imati u vidu prilikom čitanja, knjiga obiluje sređenim materijalom, obrađenim posle studije oko dvadesetak dela, među kojima ima i poznatih vojnih teoretičara. Knjiga obiluje originalnim i smelim pogledima u razmatranju pitanja ratne veštine. Sve ovo navodi čitaoca na razmišljanja koja su u svakom slučaju korisna bez obzira hoće li se on složiti ili ne sa autorom. Autor je uspeo da nam na popularan način prikaže materiju koju je obrađivao. Njegov stil je lak, jasan i nekako blizak nama. Sve ovo knjigu čini vrlo interesantnom i pristupačnom za svakog onog ko se interesuje vojnim pitanjima bez obzira na profesiju.

General-major
Sredoje Urošević

PREDGOVOR

Pri pisanju ove knjige imao sam za cilj da potstaknem interesovanje mlađih oficira na izučavanje vojnih nauka. Imajući u vidu ovaj cilj, nastojao sam da u jednoj knjižici obuhvatim sve osnove vojne nauke neophodne za temelj i pravilno proučavanje ratne veštine.

Često se govorilo da se prosečan aktivni oficir predratne armije, sem za najobičnije službene priručnike za izvođenje obuke, malo interesuje za stručne studije. Osim nekoliko uzgred pročitanih prikaza iz istorije ratova, bilo je malo truda da se stekne dublje znanje iz ratne veštine. Ovaj nemar može se donekle pravdati nemanjem pogodnih prilika. Međutim, glavni razlog leži u sistemu obuke koji je davao malo ohrabrenja razvijanju interesa za takve predmete kao što su vojna istorija ili aktuelni vojni problemi — sem ukoliko se radilo o strogo uskim službenim potrebama.

Kada jedan oficir prvi put stupi na dužnost, on se time nije samo „zaposlio", nego se posvetio pozivu koji zahteva isto tako proučavanja i istraživanja kao i svaki drugi poziv. Jer, kada lekar ili advokat dobije diplomu i otpočne praksu, on ne može imati uspeha ako stalno ne osvežava svoje stručno znanje. Isto tako stoji stvar i sa vojnikom. Razlika je samo u tome što su lekar ili advokat prisiljeni da svojom sposobnošću i stručnom veštinom zarade sredstva za život, dok je to vojnim licima obezbeđeno zajedno sa izvesnim stepenom društvene i ekonomske sigurnosti. To omogućuje oficiru da se posveti svojoj karijeri sa minimumom napora.

Drugi razlog za ovaj nedostatak oduševljenja je, koliko mi je poznato, što za ovu svrhu ne postoji podesan uput koji bi osposobio mladog oficira za pravilno prila-

ženje studiji pouka velikih vojskovođa prošlosti i sadašnjosti. Vojno usavršavanje pruža nepripremljenom proučavaocu ogromnu literaturu iz koje se samo planskim analitičkim proučavanjem mogu izvući pune koristi. Zbog toga sam želeo da sastavim uput koji će početniku pomoći da organizuje svoje proučavanje vojne literature.

Ova knjiga ne pretstavlja pokušaj da se izvuku sve pouke iz vojne istorije na koje se pozivao Napoleon, kada je svojim oficirima savetovao da „čitaju i ponovo čitaju bitke velikih vojskovođa". Naprotiv, ona je svojim obimom toliko ograničena da osim osvrta na veće i značajnije događaje u istoriji ratne veštine ukazuje samo na put za dalje proučavanje. Za one koje interesuje detaljnije izučavanje, na kraju ovog predgovora priključio sam spisak knjiga koje sam koristio.

U uvodu ove knjige pokušao sam da objasnim pravilan način prilaženja vojnom proučavanju. U samom tekstu obuhvatio sam opšte koncepcije taktike, strategije i principe ratne veštine. Radi proučavanja primene ovih principa obradio sam u poslednjoj glavi Poljski rat iz 1939 godine.

Poljski rat izabrao sam iz više razloga: prvo, to je najskoriji rat o kome sam mogao sakupiti iole detaljnije podatke. Zatim, trajanje operacija bilo je veoma pogodno za ograničeni obim ove knjižice i najzad, ovaj rat ne pruža samo mnogo strategiskih pouka, već je u njemu prvi put došlo do šire primene taktike „blickriga".

Što se tiče datuma i brojki u prikazu ovog rata ne garantujem da su potpuno tačni, ali sam zato u granicama svojih mogućnosti i u sadašnjim okolnostima, pokušao da dam što jasniju sliku. Veći deo podataka uzeo sam iz ondašnjih poljskih i nemačkih ratnih izveštaja koje su donosile britanska i indiska štampa, kao i iz knjiga poljskih i nemačkih pisaca. Naročito sam mnogo materijala koristio iz knjige generala Nojgebauera (Neugebauer) „Odbrana Poljske". U više slučajeva se pokazalo da su se jačine i rasporedi armija, pokreti jedinica pa čak i važniji datumi — uzeti iz različitih izvora — znatno razlikovali. Međutim, smatram da je, obzirom na svrhu ove knjige, prikaz dat u IV glavi dovoljno tačan.

Potrebno priznanje dugujem *Statesman*-u iz Nju Delhija koji mi je omogućio uputrebu starih izveštaja i

arhive o Poljskom ratu 1939 godine, iz kojih sam mogao da izvučem dragocene podatke za prikaz ovoga rata.

Osobito zahvaljujem kapetanu V. M. Stonzu, potpukovniku Nasir Ali Kanu i brigadiru Batemanu, koji su pročitali i dali svoje primedbe na knjigu, kao i S. D. Kejlu za prekucavanje većeg dela knjige.

Na kraju, najtoplije zahvaljujem našem Vrhovnom komandantu, ne samo za veoma ljubazan predgovor i velikodušno davanje potstreka, već i što je utrošio mnogo svog dragocenog vremena u ispravljanju stilskih i frazeoloških grešaka u rukopisu.

Nju Delhi
10 decembra 1946

D. K. PALIT

IZVORI

Spisak korišćenih knjiga

Cezarovi komentari o Gotskom i Građanskom ratu (Caesar's Commentaries on the Gothic and Civil Wars) . . . . . WHITSON
Hanibal (Hannibal) . . . . . MORRIS
Julije Cezar (Julius Caesar) . . . FOWLER
Istorija ratne veštine u Srednjem veku (2 knjige) (A History of the Art of War in the Middle Ages) OMAN
Istorija Fridriha Velikog (History of Frederick the Great) . . . CARLYLE
Gustav Adolf (Gustavus Adolfhus) DODGE
Napoleonov život (Life of Napoleon) . . . . . ROSE
Građanski rat u Americi (The Civil War in America) . . . . . DRAPER
O ratu (Principles of War) . . . CLAUSEWITZ
Evolucija taktike (The Evolution of Tactics) . . . . . GILBERT
Upravljanje ratom (The Direction of War) . . . . . BIRD
Strategija iza fronta (Strategy behind the Line) . . . . . CLARKSON
Britanska strategija (British Strategy) . . . . . MAURICE
Imperijalna odbrana (Imperial Defence) . . . . . ROWAN-ROBINSON
Oružje i taktika (Weapons and Tactics) . . . . . WINTRINGHAM

Blickrig (Blitzkrieg)	MARSCHAL
Veština modernog vođenja rata (The Art of Modern Warfare) .	FOERTSCH
Okvir bitke (The Framework of Battle)	BURR
Tvorci moderne strategije (Makers of Modern Strategy)	EARLE
Bitka za svet (Battle for the World)	WERNER
Rat za svetsku prevlast (The War for World Power)	STRATEGICUS
Odbrana Poljske (The Defence of Poland)	NEUGEBAUER
Beleške o obuci armije u Indiji (Army in India Training Memorando)	
Pravila ratne službe (Field Service Regulations)	

PREDGOVOR FELDMARŠALA SER KLODA OKINLEKA

Vrhovnog komandanta Indije

Ni najmanje se ne ustručavam da preporučim knjigu majora[1]) Palita svakom oficiru koji želi da bolje shvati načela i metode koji omogućuju uspešno komandovanje u ratu. Ta načela se, kao što major Palit ističe u svojoj knjizi, nikada ne menjaju — menja se samo način njihove primene u skladu sa promenama u naoružanju, sredstvima za kretanje i snabdevanje.

Studija majora Palita o organizaciji i formaciji armija od najstarijih vremena, o putevima kojima su se razvijali njeni pojedini sastavni delovi i mogućnostima njihovog taktičkog kombinovanja na bojnom polju — od najvećeg je interesa za sve nas vojnike današnjice. Jer, mi smo svedoci bliske pojave oružja i načina vođenja rata sa dosada neslućenim mogućnostima i na ogromnom prostranstvu.

U tom smislu točak se okrenuo skoro za čitav krug. Pisac najpre iznosi da su stari Egipćani imali svoje „divizije" organizovane baš kao što smo mi organizovali svoje u poslednjem svetskom ratu, sa posebno grupisanim rodovima vojske, ali tako uvežbanim da u bici usko sadejstvuju. Zatim nam ukazuje na rimsku legiju u kojoj su različiti „rodovi" — kako bismo ih danas nazvali — bili tako podeljeni da mogu obrazovati više istih grupa koje sačinjavaju „diviziju". — Ova praksa je vodila gubitku elastičnosti, mada je za čisto lokalno sadejstvo na svakom

[1]) Pisac je bio unapređen u čin potpukovnika pred sam izlazak ove knjige iz štampe. Prim. red.

delu borbenog fronta bila izvrsna. Posle toga vidimo kako je Gustav Adolf koncentracijom različitih rodova obnovio elastičnost i manevarsku snagu armije i na taj način obezbedio potpuno sadejstvo na bojnom polju. Dalje, kako je Napoleon razvio i usavršio organizaciju samostalnih i autonomnih „divizija" koje su mu dale nenadmašnu pokretljivost i gipkost i omogućile da svojim neprijateljima koji su imali krutu organizaciju i bili slabo pokretljivi nanese teške poraze.

Major Palit nam ukazuje na činjenicu da je Napoleonovo shvatanje organizacije armije ostalo u životu i danas.

Za vreme Drugog svetskog rata zbog preovlađujućeg uticaja oklopa i avijacije u modernoj bici, naša shvatanja organizacije i formacije armija počinju da se menjaju i otstupaju od teorije da „divizije" od oko 15.000 do 20.000 moraju biti najmanje formacije i da u njima svi „rodovi" mogu biti združeni s obzirom na princip ekonomije snage. U Libiji, kada su Nemci ugrozili Egipat, bili smo primorani da upotrebimo manje grupe ili formacije u kojima su bila zastupljena sva tri glavna „roda" — oklopne jedinice, pešadija i artiljerija. Taj je proces jedno vreme otišao tako daleko da je u svakoj „borbenoj grupi" glavni „rod" bila artiljerija, podržana sa toliko tenkova koliko ih je bilo na raspoloženju i sa samo toliko pešadije koliko je bilo neophodno za zaštitu artiljerije. Ustvari, pešadija je u to vreme bila više teret nego pomoć. Na ovo smo bili prisiljeni zbog brojnih i boljih nemačkih tenkova. Tek kasnije bila je uspostavljena ravnoteža i terazije su prevagnule na našu stranu. Međutim, to je primer kako organizacija zavisi od taktike, koja, sa druge strane, stoji pod velikim uticajem naoružanja. Knjiga majora Palita iznosi ove pouke vešto i veoma interesantno.

Danas u doba modernog razvoja naoružanja i načina vođenja rata verovatno ćemo na kraju morati da menjamo svoja shvatanja o najboljem načinu združivanja raznih „rodova vojske" i oružja za borbu. Možda ćemo, zbog pojave atomske bombe, raketa sa velikim dometom, dirigovanih projektila, itd. morati da napustimo „divizije" sa kojima smo pobedili u prošlom ratu i da se vratimo principu rimske legije u kojoj je svaka kohorta ili „brigada" — kako je mi danas nazivamo — pretstavljala elemenat svih raspoloživih „rodova" za bitku, te je kao takva bila sposobna za samostalan život i borbu. U „grupi" budućnosti

mogli bi se, naravno, naći tenkovi, artiljerija, inžinjerija i pešadija, a divizija bi se mogla sastojati od izvesnog broja takvih sličnih grupa.

To je problem koji zahteva najhitnije i najintenzivnije proučavanje od strane svih vojnika.

Sa istorije taktike pisac nas vodi na razmatranje osnova gde se jasno ocrtava njihova međusobna zavisnost koja se retko potpuno razumevala. Tada pisac, shvatajući veoma jasno nepromenljiva načela ratne veštine, ilustruje rezultate svoje studije u iscrpnom i poučnom prikazu nemačkog napada na Poljsku, prvom sređenom prikazu ove značajne kampanje, koji sam video.

Smatram da je ova knjiga veoma interesantna za čitanje i uveren sam da će mladi oficiri, koji žele da se usavrše u svom pozivu, imati velike koristi, brižljivo je proučavajući.

Nju Delhi
7 decembar 1946

OKINLEK s. r.

UVOD

Dva glavna izvora znanja su učenje i iskustvo. Učenje pruža učeniku i naučna dostignuća ljudi pre njega, dok ga iskustvo snabdeva znanjem koje može sam da stekne, bilo praktičnom primenom onoga što je već naučio, ili opitima na ovim teorijama i metodima.

Kod vojničkog poziva područje za iskustvo je vrlo malo. Očigledno je da vojnik u doba mira može da stekne izvesna znanja na manevrima i vežbama, ali jedino stvarno polje za vojničko iskustvo je rat. Samo u ratu on može u potpunosti da primeni ono što je naučio o ratnoj veštini. Nikakva vežba ne može da zameni rat, koji je ustvari završni ispit vojničke sposobnosti.

Međutim, u životu vojnika prilike za učestvovanje u ratu nisu tako česte. Najveći deo njegove karijere prolazi u vežbama i pripremama, a samo jedan srazmerno mali se provodi u ratu. Sem toga, čak i kada učestvuje u ratu retko će biti u mogućnosti da se koristi svojim neposrednim iskustvom. Potreba za čuvanjem vojne tajne i opšta neizvesnost o trenutnim uslovima situacije uskraćuju čak i najvišim komandantima mogućnost da sagledaju okolnost iz svih uglova perspektive. Izučavanja u toku samih događaja ili neposredno posle njih obično su maglovita ili nejasna.

Iz tih navedenih razloga, glavni izvor znanja u vojničkom pozivu je ranija ili poznija retrospektivna studija. Napredak vojne nauke zasniva se najvećim delom na proučavanju. Dobro bi učinili oni koji su skloni da ismevaju vrednost vojnog proučavanja ako bi razmotrili ove činjenice.

Vojna proučavanja ne znače samo čitanje vojne literature. Čitanje je bezvredno, ako nije kritičko i kon-

struktivno. Pravilno prilaženje proučavanju vojne literature je — najpre steći znanja koja će stvoriti vojnu osnovu pa tek tada analizirati i izvlačiti zaključke iz onoga što se čita. Bez takvog postupka, čitanje vojne literature postaje uzgredno i pretstavlja gubljenje vremena. Nije dovoljno čitati neku knjigu radi toga da se može ispričati šta je pisac napisao. Naprimer, kod čitanja istorije nekog rata neće biti nikakve konstruktivne vrednosti ako se samo konstatuje koja su načela bila pravilno primenjena, a koja zanemarena. Naprotiv, čitalac treba da bude sposoban da izvuče svoje sopstvene zaključke i stvori svoje lično mišljenje o pravilnoj i pogrešnoj primeni taktike i strategije. Samo ovakvim načinom može se izvući puna korist iz vojnih proučavanja.

U ovoj knjizi je učinjen pokušaj da se mladom oficiru pruži potrebna vojna osnova. Ona sadrži samo ona najneophodnija znanja koja će mu omogućiti da se osposobi za dalje analitičko proučavanje vojne literature.

Prva potreba je opšte razumevanje razvoja ratne veštine kroz istoriju. Zbog toga je prva glava i posvećena istoriji taktike, koja je ustvari promenljivi element u ratovodstvu. Proučavanje istorije taktike uvek se smatralo za najbolji način proučavanja istorije ratne veštine uopšte.

Mnogi vojni pisci „napredne" škole smatraju da istorija ratne veštine ima samo antikvarski interes i da za modernog vojnika nema nikakvu materijalnu vrednost. U izvesnom smislu to je potpuno tačno. Jer, proučavajući taktiku sitnih delova bitke kod Kane ili Zame ne možemo izvući bilo kakvu novu pouku. „Ježevski" borbeni poredak falange ili liniska taktika Fridriha ne može da nas nauče ničemu što bi moglo poslužiti protiv današnjih tenkova i bacača plamena. Sa druge strane, mora se imati na umu da je istorija taktike istovremeno istorija stalnih promena — u naoružanju, opremi, formaciji jedinica itd. Iz nje učimo zašto su se i kakve metode primenile u raznim stupnjevima razvitka ratne veštine. Može se razumeti proces taktičkog razvoja od vremena borbe prsa u prsa do današnje taktike infiltracije i blickriga. Međutim sposoban čitalac može da izvuče mnoge pouke ne samo iz uslova primitivne taktike, nego i iz stalnog procesa promene.

Proučavanjem istorije taktike čitalac se osposobljava da bilo koji rat iz vojne istorije postavi na pravo mesto u

njegovoj pravilnoj istoriskoj perspektivi. Naprimer, pri proučavanju ratova Velingtona i Napoleona, čitalac je u stanju da shvati razloge za različite manevre koje su primenili komandanti. On poznaje odgovarajući stepen razvoja ratne veštine u to vreme i može da proceni savremene mere. Iz tih razloga sam se i odlučio da ovu knjigu započnem kratkim pregledom istorije taktike.

Sledeća potreba pri formiranju podloge vojnih znanja je proučavanje osnova strategije. Druga glava ove knjige počinje objašnjenjem međusobne veze između strategije i taktike i nastavlja se opisivanjem raznih manevara kojima komandant teži da zadobije nadmoć nad neprijateljem još pre stupanja u borbu. Razlike u načinu primene strategije i taktike su iznesene jasno analizom prirode samog rata dok su različite faze u vođenju rata pokazane u vidu pregleda. Na taj način verujem da će se početnik osposobiti da proučava teoriju ratne veštine, a da se ne izgubi u zbrci vojnih postupaka i mera.

Opšta težnja u proučavanju istorije ratne veštine je da se opseg znanja ograniči na čisto vojni deo strategije. Širi opseg strategije, kao politička i ekonomska strategija, često je letimice obuhvaćen ili uopšte nije uzet u obzir, pošto to nije „vojnički posao". Zbog toga je na kraju te glave iznet kratak pregled istorije razvoja političke strategije. Ovo se učinilo sa namerom da se čitaocu istakne značaj političkih, socijalnih i ekonomskih činilaca u modernoj strategiji.

Proučavanjem načela ratne veštine završava se lista potreba za sticanje osnovnih vojnih znanja. Nikakvo proučavanje ratne veštine ne može biti potpuno bez savršenog razumevanja osnovnih načela kojima se rukovode komandanti u primeni strategije i taktike. Zbog toga je u ovoj glavi sa izvesnim detaljima opisano kombinovanje raznih načela, nabrojanih u Ratnoj službi.

U svakoj glavi većina pouka dobivenih proučavanjem ratne veštine pokazana je na primerima iz proteklih ratova. Međutim, u više slučajeva primeri su dati u najkraćim potezima, dok su dalja proučavanja ostavljena samom čitaocu. Pošto se stekla potrebna osnova, potrebno je da se pravilno prilaženje proučavanju i analizi ratova pokaže i na primeru. Zbog toga je poslednja glava posvećena proučavanju Poljskog rata 1939 godine, u kome su najpre opisane pripreme planiranja i vođenja rata, a potom je u

78. 413

CENTRALNA BIBLIOTEKA JNA BEOGRAD

primedbama o ratu iznet način analize i kritičkog razmatranja.

Radi obrazloženja veoma ograničenog obima ove knjige primoran sam da potsetim na njen cilj. Za one koji su razočarani zbog oskudnosti detalja i kratkoće izlaganja nemam opravdanja. Ova knjiga je zamišljena samo kao uput za pravilno prilaženje vojnim proučavanjima, a moja je želja da se ona dopadne mlađim oficirima. Ako posle ove knjige čitalac bude naveden na dublje proučavanje vrlo obimne literature o vojnim problemima, moji napori će biti u potpunosti opravdani.

GLAVA I

ISTORIJA TAKTIKE

Bitka kod Kadeša, 1288 godine pre n. e. između vojski egipatskog faraona Ramzesa II i Heta, ustvari je najstarija bitka o kojoj imamo detaljnije podatke. Stari Kinezi i Indo-Arijevci su, bez sumnje, stvorili svoju vojnu taktiku, ali je zub vremena u potpunosti uništio sve vojne podatke iz njihove civilizacije. Istina je da nam izvesne knjige, kao što su biblija, indiski mitski epovi ili pojedina dela starih kineskih naučnika, pružaju donekle sliku tadašnje vojne nauke, ali je to za analitičku studiju od male koristi.

STARI EGIPĆANI

Podaci o bici kod Kadeša dokazuju da su stari Egipćani podigli ratnu veštinu na veoma visok stepen. Organizacija njihove vojske u samostalne jedinice sa svim rodovima vojske (pešadija, borna kola i strelci); uspešan sistem komandovanja, taktika bočnog napada, primena ratnih lukavstava, grupisanje snaga — ustvari, svaka grana njihove vojne nauke — pokazuju da su u ratnoj veštini bili daleko superiorniji od Grka i Persijanaca koji su stupili na istorisku pozornicu više od hiljadu godina posle njih. Međutim, bitka kod Kadeša je jedini podatak o egipatskoj ratnoj veštini, kojim raspolažemo. Ne postoje sačuvani dokumenti na kojima bismo mogli da zasnujemo sistematska vojna proučavanja o starom Egiptu dok se o razvoju njihove taktike ne može ništa nazreti. Sem toga, nije poznato kako su se njihova dostignuća iz ove oblasti izgubila, pošto nema nikakvih podataka iz istorije ratova

iz perioda između Kadeša i Grčko-persiskih ratova. Zbog toga, a u interesu kontinuiteta, u ovoj studiji o istoriji taktike nije se razmatrala taktika Egipćana, već ćemo u prvoj lekciji započeti sa Grcima i Persijancima.

MAKEDONSKA FALANGA

Najranije organizovan taktički poredak koji su zabeležili Grci bio je postrojavanje vojski paralelno, jedne prema drugoj, u „prostim vrstama postrojenih masa, različitih po dubini". Ovaj poredak za bitku najbolje će se razumeti ako se prouči Makedonska falanga. Ona je bila telo od 16.384 vojnika, koji su sačinjavali tešku pešadiju poretka. Bila je organizovana kao glomazna masa od 1.024 reda, od kojih je svaki imao šesnaest pešaka po dubini. Red je bio najmanja jedinica, dok su se veće jedinice obrazovale neprekidnim udvostručavanjem. Tako su dva reda bila grupisana kao dilohije, dve dilohije kao tetrarhije, a dve tetrarhije kao taksa i tako dalje. Daljim udvostručavanjem dobijale su se pentekonarhije, hiliarhije, merarhije i falangarhije — ova poslednja je imala 4.096 ljudi. Cela falanga se sastojala od četiri falangarhije, jedne pored druge, sa rastojanjem i otstojanjem od 1,8 m između redova i vrsta. Prilikom kretanja rastojanja su se smanjivala na 0,9 m i više, tako da su pri sudaru vojnici bili rame uz rame. Oni su bili naoružani kopljima dugim 5 metara (sarisa), mačem i okruglim štitom, a nosili su gvozdene šlemove i oklope.

Pomoćne jedinice, pridate falangi, pretstavljale su laku pešadiju koja se sastojala od strelaca, praćkaša i pešaka sa kratkim kopljima za bacanje. Laka pešadija je brojala ukupno polovinu jačine falange, a bila je raspoređena između vrsta, na krilima ili pozadi falange. Pešaci su imali lake oklope, a zadatak im je bio blisko potpomaganje i, po potrebi, da dejstvuju kao čarkaši ili izviđači.

Jačina konjice je iznosila polovinu lake pešadije, tj. 4.096 konjanika. Ona je bila organizovana u jedinice od po 64, a eskadron je imao 128 konjanika, koji su bili naoružani mačem i kopljem i obično su raspoređeni na krilima falange.

Redovna taktika je bila da se glavna masa teške pešadije postavi u liniski poredak prema neprijatelju, dok su se borna kola nalazila ispred nje. Neposredno iza falange nalazila se laka pešadija sa praćkama i kratkim kopljima i nešto ispred strelaca. Zatim su sledile ratne mašine, kao što su baliste i katapulti. Na bokovima je bila konjica, podržavana bornim kolima.

Ako se imaju u vidu dometi različitog oružja, i razlozi za ovakvo postrojavanje biće jasni. Laka pešadija može da baca svoje džilite ili kratka koplja 60—80 koraka. Domet strelaca iznosio je do 80 koraka, dok su ratne mašine, koje su bacale kamenje i teške džilite, imale najveći domet i po prirodi pretstavljale oružje sa ubacnom putanjom.

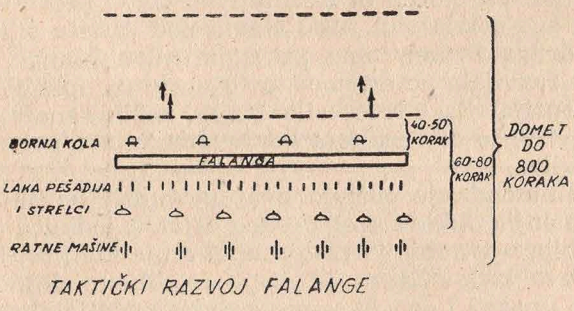

TAKTIČKI RAZVOJ FALANGE

Šema 1

Taktika koja se upotrebljavala bila je kombinacija efekta udara i vatre. Dok su se povijeni vojnici teške pešadije falange približavali sa oborenim dugim kopljima za bod, laka pešadija je preko njihovih glava gađala praćkama i kratkim kopljima, a strelci su gađali preko jednih i drugih. U isto vreme ratne mašine su izbacivale svoje projektile preko celog poretka pešadije.

Glavne pouke iz taktike falange bile su nedostatak bilo kakve rezerve u današnjem smislu, kao i nedostatak pokretljivosti. Istina je da su zadnji redovi falange popunjavali gubitke prednjih redova, ali komandant nije raspolagao nikakvom snagom za manevar. Rezerva ljudske snage iz zadnjih redova nije mogla nigde da se upotrebi, jer čim se falanga postroji, nijedna jedinica nije mogla da se premesti sa jednog dela bojišta na drugi.

Uočavanjem potrebe za pokretljivošću smanjivala se postepeno i veličina falange. U bici kod Arbele, 331 godine pre n. e. Aleksandar je ne samo smanjio dubinu redova, već je svoju falangu razvio u osam falangarhija sa većim međusobnim rastojanjima. Ovakvo postrojavanje mu je pružilo veću pokretljivost i on je bio u stanju da uspešno izvede svoj značajni kosi manevar, napadajući levo krilo mnogo nepokretljivijeg poretka Persiske vojske. Tako se prvi put pojavio bočni napad.

Zasluga uvođenja kosog borbenog poretka pripada tebanskom vojskovođi Epaminondi. On je iskoristio zanimljivu pojavu tendencije kod jedinica falange da se pomeraju udesno, kada otpočne bitka. Do ovoga je dolazilo stoga što je svaki borac nosio štit u levoj ruci i čim bi stupio u borbu, počeo bi instinktivno da se kreće udesno, kako bi svoju izloženu ruku stavio pod zaštitu štita svog desnog druga. Prema tome, pri sudaru dve falange, akcija se uvek razvijala na desnom krilu da bi se opkolilo i porazilo neprijateljsko levo krilo. Na taj način konačan ishod bitke zavisio je od rezultata borbe između dva pobednička desna krila.

Epaminonda je obrnuo ovaj postupak na taj način što je smanjio dubinu svog desnog krila, a jedinice koje je tako dobio, upotrebio je za ojačanje svoje konjice, koja je štitila levo krilo. Zatim je svoje oslabljeno desno krilo povukao unazad i ono je samo vezivalo neprijateljski centar i levo krilo. Tada je zakosio unapred svoje levo krilo i tako obuhvatio i slomio neprijateljsko desno krilo. Kralj Filip Makedonski i njegov sin, Aleksandar Veliki, usavršili su ovaj način. Zanimljivo je da se posle smrti Aleksandra ova taktička pouka izgubila i za nju se nije znalo za oko dve hiljade godina, dok je konačno nije u osamnaestom veku ponovo oživeo Fridrih Veliki.

Grčkoj taktici bilo je suđeno da poklekne pred rimskom. Pored očigledno loših strana usled nedostatka pokretljivosti i taktičke rezerve, falanga je imala i druge mane. Ona je bila isuviše zavisna od zemljišta. Jačina falange ležala je u koheziji njene mase, a pošto je bila vrlo glomazna, teškoća da se sačuva kohezija na ispresecanom ili pokrivenom zemljištu prouzrokovala je njen pad.

Falanga je mogla da bude sigurna na ravnom zemljištu, ali nijedan taktički poredak koji ne može da se prilagodi različitom zemljištu — ne može da opstane. Ovo se

pokazalo u bici kod Pidne, 168 godine pre n. e., kada je Grčka falanga konačno podlegla, pokretljivijoj Rimskoj legiji. Rimljani su u ovom slučaju ocenili slabost falange i postrojili se za bitku na zemljištu koje je bilo u svakom pogledu potpuno nepogodno za poredak falange. Njena krila morala su se razdvojiti usled ispresecanosti zemljišta i Rimljani su, koristeći ovo, izvršili proboj falange i porazili Grke.

RIMSKA LEGIJA

Vekovima je Grčka falanga bila neodoljiva. Rimljani nisu imali nikakvih borbenih sredstava koja bi mogla da se suprotstave taktici udara Grka. Sposobnost, disciplina i uvežbanost vojnika falange potpuno su opravdali svoje visoke vrednosti. Zbog toga je na prvi pogled teško naći objašnjenje za propast grčkog sistema. Ustvari, pravi uzrok nadmoćnosti legije leži u tome što su Rimljani prvi uočili značaj rezerve.

Borbeni poredak legije, rimske taktičke formacije, bio je sastavljen iz tri linije — glavnina, linija potpora i linija rezervi. Da bi se u potpunosti razumeo razvoj njihove taktike, nužno je da se detaljnije prouče rimska načela organizacije i regrutovanja.

Rimski legionari bili su organizovani po principu starosti. Postojale su četiri glavne grupe starosti — veliti, ili laka pešadija, bili su najmlađi vojnici; hastati nešto stariji; principi su bili sredovečni ljudi, a trijariji su bili stari vojnici (do 45 godina starosti).

U legiji je bilo po 1.200 velita, hastata i principa kao i 600 trijarija — ukupno 4.200. Veliti su bili naoružani mačevima, kopljima i okruglim štitovima, a nosili su gvozdene šlemove bez perja. Hastati, principi i trijariji su bili podjednako opremljeni velikim štitovima, gladijama (mačevi koji su u isto vreme bili oružje za sečenje i bod) i sa dva kratka koplja dužine 1,8 m. Oni su nosili gvozdene šlemove sa crnim perjem.

Hastati i principi su bili organizovani u dvanaest manipula (četa), a trijariji u šest. Veliti su, pak, bili grupisani u jedinice od po četrdeset vojnika, podjednako raspoređene između trideset manipula hastata, principa i

trijarija. Svakom manipulom komandovala su po dva centuriona i optiona (zamenika, poručnika).

Pet manipula (dve hastata, dve principa i jedna trijarija) obrazovalo je kohortu, a šest kohorti legiju. Kohortama su komandovali vojni tribuni (pukovnici) koji su birani u Rimu.

U taktičkom borbenom poretku kohorte su se postrojavale jedna pored druge, ali su bile grupisane u tri izrazite linije po dubini. Prva linija legije sastojala se od dvanaest manipula hastata (dve iz svake kohorte), druga od dvanaest manipula principa, a treća od šest manipula trijarija. Veliti su bili upućivani unapred u cilju čarkanja.

Tri linije manipula postrojavale su se u šahmatnom poretku, tako da su manipule zadnje linije štitile međuprostor manipula ispred sebe. Ovaj šahmatni poredak manipula omogućavao je jedinicama u pozadini da prođu kroz prednje manipule do fronta. Štaviše, pošto je svaka manipula bila samostalna jedinica, mogla je posebno da manevruje. Na taj način, nasuprot falangi koja je manevrovala kao jedinstvena kompaktna masa, legija se nije cepala ni onda kada bi neprijatelj uspeo da se uvuče u nju na jednom delu fronta.

Napad su započinjali veliti, izaslati unapred radi čarkanja, bacanjem kratkih kopalja na neprijatelja. Kada se

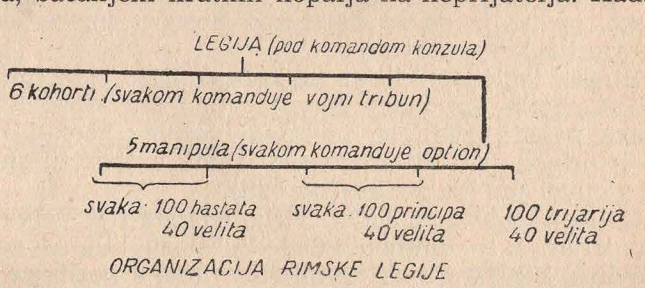

Šema 2

neprijatelj sasvim približio, oni su se povlačili u svoje kohorte i ulazili u sastav svojih manipula. Čim su manipule hastata došle u dodir sa neprijateljem, one su, na komandu centuriona, izbacile niz brzih plotuna svojih kopalja. Ovo se postizalo uzastopnim izbijanjem unapred redova koji su bacali koplja, a potom se povlačili na začelje manipule. Kada su bila izbačena sva koplja, hastati su

izvlačili mačeve i napadali na prednje neprijateljske redove, angažujući ih u borbu prsa u prsa. Kada bi se umorili ili pretrpeli veće gubitke, oni su se povlačili iza druge linije principa, koji su tada stupili u borbu. Stari trijariji su bili u rezervi i upotrebljavali su se radi učvršćivanja pobede ili kao zaštitnica u povlačenju.

Sada je epoha paralelnih bitačnih poredaka gusto postrojenih u jednoj liniji koja je bila primenjena u grčkom

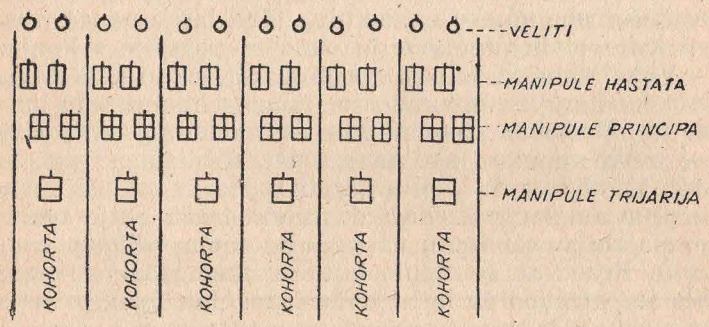

RIMSKA LEGIJA POSTROJENA ZA BITKU

Šema 3

sistemu falange, zamenjena sistemom paralelnih vrsta u tri linije. Iako se slagao sa organizacijom falange, Hanibal je uvideo značaj razvijanja u tri linije i primenio ovaj sistem u bici kod Zame, 203 godine pre n. e. Mada je u ovoj bici pretrpeo konačan poraz od Scipiona, njegova taktika upotrebe rezerve nadmašila je taktiku Rimljana.

Bilo bi korisno da se malo zaustavimo i načinimo kratku analizu različitih etapa koje su se javljale u razvoju taktike sitnih delova. Prva razumna mera koju su preduzeli Rimljani bila je upotreba jedinica, sastavljenih od vojnika izvežbanih za izviđanje. Kod falange laka pešadija (za potpomaganje) upotrebljavala se radi čarkanja. Mada je izviđački zadatak rimskih velita bio veoma ograničen u odnosu na današnje shvatanje izviđanja on je bio dokaz težnje za ostvarenje bliskog izviđanja. Na pokrivenom zemljištu veliti su za manipule hastata imali ulogu „pipaka".

Videli smo da je kod Arbele Aleksandar upotrebio taktiku kosog poretka da bi izvršio bočni napad. Mane

ovakvog poretka bile su trostruke. Neprijatelj je mogao promenom fronta da osujeti ovakav manevar; napad nije bio podržavan dejstvom radi vezivanja centra neprijateljskog poretka i na kraju on je izlagao sopstvenu otstupnicu dejstvu neprijatelja. Hanibalu i Neronu je preostalo da kosi marševski poredak kombinuju sa frontalnim napadom i da tako stvore u punom smislu reči — bočni napad. U bici kod Trebije, 217 god. pre n. e. jednoj od najsjajnijih Hanibalovih pobeda, on je svojom glavnom snagom vezao centar Rimske vojske i u odlučnoj fazi bitke napao njeno levo krilo malim skrivenim odredom pešadije i konjice.

Videli smo da je najveća prednost legije nad formacijom falange bila u tome, što je legija imala treću liniju rezervi. Međutim, posmatrano sa modernog stanovišta, ovaj oblik rezerve, tako raspoređen u bitačnom poretku legije, tj. sa šest manipula trijarija, bio je previše rasturen. Ova rasturenost znači da celina treće linije rezervi nije stajala komandantu na raspoloženju u odlučnom momentu. Rezervne manipule bile su samo lokalna rezerva i bilo je potrebno da bitka dođe u završnu fazu, pa da se one uvedu u borbu.

U bici kod Farsale, 48 god. pre n. e. Julije Cezar je prvi dokazao neophodnost prikupljene i svakako pokretljive rezerve. U svom rasporedu protiv Pompeja, Cezar, čije je desno krilo bilo nesigurno, prikupio je Desetu legiju u pozadini svog levog krila. Kao što je Cezar predviđao, Pompej je napao svojom nadmoćnijom konjicom na desno krilo Cezara i razbio ga. Tada je Cezar dao znak svojoj rezervi, Desetoj legiji, da izvrši protivnapad kopljima (pilum) na Pompejevu konjicu. Posle žestoke pešadisko-konjičke borbe u mešavini rastrojena konjica bila je potučena. Cezar je sa svojom Desetom legijom produžio protivnapad i konačno pobedio Pompeja.

Rimska slava bila je na vrhuncu u danima kada su njihove legije sprečile Hanibala u osvajanju Italije. Posle toga naišao je period neobjašnjive stagnacije u vojnoj nauci. Taktičke doktrine bile su potpuno zanemarene i od tog perioda do konačnog poraza od strane gotskih osvajača, prestiž Rimske vojske je stalno opadao.

Bitka kod Adrijanopolja (Jedrena) 378 godine, označava početak epohe konjice, koja pretstavlja novu etapu u istoriji ratne veštine. Pešadiji je prepuštena manja uloga, ne zbog neke bitne slabosti pešaka, već zbog postepenog zanemarivanja tog roda vojske i degeneracije rimskog društva. Legiju iz Drugog punskog rata degenerisalo je sve više i više opljačkano blago, dovlačeno u Rim, i sve veće izbegavanje vojne službe od strane rimskih građana. Disciplina je slabila i ukoliko su se građani bogatili, utoliko se više u vojsku unosio negativan najamnički duh. Vojska se postepeno smanjivala i postajala najamnička rulja, koja je svojim generalima dugovala vernost samo ukoliko je bila redovno plaćena ili joj je bila omogućena pljačka. U tim danima opadanja pešadije, kada se nije pružao nikakav potstrek za unapređenje taktike, bilo je neizbežno da rimski legionari pokleknu pred jurišem gotskih eskadrona. Konjica je svela napadnu taktiku rimske pešadije na skoro pasivnu odbranu.

EPOHA KONJICE

Pod takvim okolnostima, popularnost konjice dobila je potstreka i zbog mišljenja da je časnije boriti se na konju, nego kao „prljavi pešak". Iz ovoga stanja degeneracije pešadija se nije oporavila za vreme celog perioda od bitke kod Adrijanopolja do bitke kod Kresija, 1346 godine. Sudbinu kraljevstava i carevina od Azije do Atlantika odlučivale su horde konjičkih nasrtljivaca bilo Skita, Hrišćana, Tatara ili Saracena. Vojske Atile ili Abdulaha i Muse, Džingiskana i Tamerlana sastojale su se skoro isključivo od konjanika.

Nimalo ne iznenađuje to što je ovaj period bio neobično prazan u pogledu napretka taktike. U to vreme civilizovan svet je bio svedok skoro neprekidnog rata koji se vodio na širokim prostorijama. Pa ipak, iz toga vremena ima malo podataka o bilo kakvom napretku na polju ratne veštine. Naučno vođenje rata nestalo je sa Cezarom i nije vaskrslo sve do polovine četrnaestog veka.

Rat je bio sveden na konjičke borbe u mešavini, a strategija se sastojala samo iz procene jačine i borbene sposobnosti neprijatelja. Kada je vojskovođa ocenio da će izvojevati pobedu, bacio je svoje konjičke mase protivu neprijatelja, a ako je poraz bio neizbežan, napuštao je bojište. U danima oklopljenih vitezova nije bilo čak ni vojskovođa, jer čim je jednom bitka otpočela, vojskovođe su

se borile kao obični konjanici. Udar i brojna nadmoćnost rešavali su bitke.

Jedina dobra strana konjice bila je pokretljivost. Možda se najbolji primer korišćenja pokretljivosti konjice radi poboljšanja njene taktike mogao videti u komandovanju Džingiskana i njegovog zamenika Sabutaja. Oni su toliko povećali taktičku pokretljivost konjice da im u napadu nije više bio potreban oslonac na kome bi bazirali svoj manevar. Njihova konjica je bila upotrebljavana kako za vezivanje neprijatelja, tako i za zadavanje odlučnog udara.

Konjica je ostala glavni rod vojske sve dok se pešadija držala u pozadini, a razvoj potpomažućih rodova vojske bio još u stanju začetka. Međutim, posle bitke kod Kresija, engleski strelci i kasnije porast upotrebe vatrenog oružja izazvali su revoluciju u taktici. Oklop konjanika bio je sve teži, a pojavom vatrenog oružja proces pretvaranja konjice u pešake na konjima — dragone umanjio je njenu glavnu odliku — pokretljivost. Međutim, tek u sedamnaestom veku konjica je konačno lišena svog zvanja glavnog roda vojske.

Razlozi za lagano oporavljanje vojne nauke iz konjičke epohe — posle bitke kod Kresija trebalo je tri veka da se konačno konjica tretira kao pomoćni rod vojske — bili su uglavnom trojaki: nepravilna upotreba artiljerije, održavanje formacije falange u pešadiji i nedovoljna služba snabdevanja.

U ovom periodu artiljerija je bila veoma zanemareni rod vojske. Topove su posluživala građanska lica, a monopol održavanja i izrade topova za vreme mira držali su esnafi građanskih tobdžija. Njih je vojska najmila za borbu, a dobijali su privilegije koje nisu uživali obični disciplinovani vojnici i podoficiri. Nije veliko čudo što pod ovakvim okolnostima taktička upotreba artiljerije nije napredovala. Tako je praksa masiranja celokupne artiljerije u centru borbenog poretka ostala nepromenjena za vreme od preko dva veka. Prema tome, ona je mogla da se upotrebi za koncentraciju vatre samo na one ciljeve koji su se pojavili na tome određenom delu fronta, dok je taktička vrednost ostalih ciljeva ostala zanemarena.

Pešadija je u ovom periodu trpela postepenu promenu koju je uslovila zamena kopljanika musketarima. Međutim, kopljanici i musketari još izvesno duže vreme po-

stojali su jedni pored drugih kako bi se uzajamno dopunjavali na bojištu. Protiv juriša konjice jedni bez drugih su bili stvarno bespomoćni, pošto je konjica uvek mogla da napadne i poseče musketare, pre no što su oni mogli, posle opaljenja prvog plotuna, ponovo da napune svoje muskete; ili, u pogledu kopljanika, konjica je mogla da se zadrži na sigurnom otstojanju izvan dometa kopalja i mirno da gađa u njihove redove. Zbog toga su i bili prihvaćeni gusti poreci kopljanika i musketara. Sve dok osobine muskета i veština gađanja iz njih nisu bile poboljšane, masirani poredak falange ostao je kao osnovna zaštita pešadije.

Normalan razvoj oružanih snaga za vreme ove epohe bio je u zastoju zbog toga, što nisu postojali svi oni elementi koji omogućavaju vojsci da se brzo i slobodno kreće. Putna mreža je bila nerazvijena, a na širokim prostranstvima puteva uopšte nije ni bilo. Transportna služba takoreći nije postojala. Za vojskom su se stalno kretale bezbrojne gomile logorske posluge koje su sputavale pokret glavnine. Jedinice su bile prinuđene da se izdržavaju pljačkom, a strategija se veoma često rukovodila potrebama snabdevanja. Često su se vršili pokreti u cilju napuštanja opustošene prostorije radi odlaska u drugi kraj koji je nudio nove rezerve ljudske i stočne hrane.

Pod ovim uslovima, a s obzirom na to da se nije imala vezivati za duge kolone snabdevačkih delova ili delova za potpomaganje, konjica je zadržala svoju pokretljivost, te su komandanti mogli da vrše brze i odlučne manevre. Na taj način ona je posedovala sve one kvalitete za dobijanje bitke koji se danas pridaju pešadiji. Nije se moglo očekivati da ulogu odlučujućih rodova vojske odigraju ni glomazne artiljeriske ni masirane pešadiske formacije.

PREPOROD VOJNE NAUKE

U sedamnaestom veku učinjeni su prvi pokušaji da se naučno vođenje rata izvuče iz ovog haotičnog stanja. Gustavu Adolfu, švedskom kralju, često nazivanom Lav Severa, pripada čast za prvi ovakav pokušaj. Prvi njegov korak bio je da potpuno reorganizuje svaki rod vojske ponaosob, a tada da njihove taktike kombinuje na

jednoj opštoj osnovi, s obzirom na njihovu vatrenu moć. Glavni principi na kojima je zasnivao svoje reforme bili su: uvođenje čvrste discipline i organizacija vojske na bazi pokretljivosti i borbenih vrlina, musketa kao glavno oružje za vođenje borbe, vatrena snaga kao osnova sadejstva svih rodova vojske i važnost pravilnog načina snabdevanja.

Gustav je uvideo da se pokretljivost umnogome zasniva na dobroj disciplini, a disciplina na pravilnom snabdevanju u koje jedinice imaju poverenje. On je ustanovio redovan način snabdevanja vojske odelom, obućom i šatorima kao i snabdevanje hranom na organizovanoj osnovi. Za vreme rata obrazovao je magacine i skladišta, koja su ranije bila gotovo nepoznata. Zatim je poboljšao oružje i opremu, inžinjerisku i sanitetsku službu i doneo zakone u cilju sprečavanja nemorala, pijančenja i pljačke. Postupak i brigu o ljudima poboljšao je zamenjivanjem starih i nezainteresovanih oficira mladim revnosnim ljudima.

Gustav je organizovao stajaću vojsku da bi zamenio najamničke rulje feudalne Evrope. Svoju novu vojsku on je podvrgao temeljnoj i sistematskoj strojevoj obuci, uvežbavanju, rukovanju i gađanju musketama u taktičkoj obuci. Stare formacije jedinica bile su iz osnova reorganizovane. Pešadiska četa je ustaljena na 150 ljudi, od kojih su 75 bili musketari, 59 kopljanici, a ostali oficiri i podoficiri. Četiri čete su obrazovale bataljon, dva bataljona puk (ili polubrigadu), a tri puka brigadu.

Gustav je skratio koplje od 4,87 na 3,35 m, a težinu muskete toliko smanjio da ih je oslobodio rašlje ili oslonca. Čete i bataljoni razvijali su se u borbenom poretku u tri linije sa različitim otstojanjima, kopljanici u osam, a musketari u šest vrsta koje su se pri gađanju spajale u tri.

On je upotrebljavao dve vrste konjice — kirasire i dragone. Prvi su bili delimično oklopljeni, a drugi su pretstavljali pešadiju na konjima, naoružanu pištoljima. Dotada se konjica razvijala u osam do deset vrsta. On ih je sveo na tri, oslobodio konjicu od teških musketa, naoružao mačevima i pištoljima i upotrebljavao je u punom galopu.

I pored toga što su te reforme bile i neobične i originalne, njegovi uspesi su ipak bili naročito veliki u razvoju artiljerije. Kao što su Turci prvi uvideli vrednost

opsadnog topa, Gustav je prvi ocenio vrednost poljskog topa. On je prvi uveo stvarno lako i pokretno poljsko oruđe — od tri, četiri i šest funti[1]).

Gustav je podelio svoju artiljeriju na opsadnu i poljsku i pukovska oruđa. Najteži su bili opsadni topovi, zatim poljski, dok su pukovska oruđa bila najlakša — tri i četiri funte (dva na puk), snabdevena pričvršćenim sanducima za municiju. Pridavanjem lakih poljskih oruđa pukovima pojačala se vatrena moć celokupnog fronta. Kao što smo videli, ranija praksa koncentracije celokupne artiljerije u sredini borbenog poretka davala je daleko manji rezultat. Dok se u starom sistemu vatra mogla koncentrisati na jedan cilj, ovaj rastureni raspored topova je omogućavao da se koncentracija vatre izvrši ne samo na više ciljeva, već — što je mnogo važnije — i na ciljeve po sopstvenom izboru.

Gustav Adolf je stvorio načelo sadejstva svih rodova vojske. Ne samo što je svoje pešadiske formacije ojačao delovima artiljerije, nego je u međuprostore između konjičkih brigada postavio i grupe musketara, a konjičke jedinice u međuprostore pešadije. Što je bilo još važnije, on je svoju pešadisku rezervu pojačao većim delom konjice — mera koju niko pre njega nije primenio.

U ovome periodu došlo je i do uvođenja bajoneta radi unapređenja pešadiske taktike. Pokazalo se da je veliki nedostatak musketara bio u tome, što su morali da ih štite kopljanici. Ovo se moralo desiti jer nije bilo drugog načina za suprotstavljanje udarcu konjičkog napada na bliskim otstojanjima. Međutim, bajonet je omogućio da se musketari oslobode zaštite kopljanika. Ovo je musketarima dalo upravo onu snagu suprotstavljanja udaru koja im je omogućila da izbegnu dilemu primene gustih borbenih poredaka, istavljenih konjici. To je bio kobni postupak u danima, kada se povećavala upotreba artiljerije.

Gustav je izvukao pešadiju iz inferiornog položaja u koji je ona zapala za vreme konjičke epohe. Uvidevši da i pešadija ima svoju veliku pokretljivost, zasnovanu uglavnom na njenom prilagođavanju zemljištu, vratio ju je na položaj najvažnijeg roda vojske. Od tog vremena vidimo kako se u evropskim vojskama pešadija postepeno pove-

[1]) Top od 2 funte odgovara kalibru od 40 mm, top od 6 funti odgovara kalibru od 57 mm.

ćava. Sledeći veliki vojskovođa koji je povećao pokretnu snagu pešadiske taktike bio je Tiren. On je veštinu manevra postepeno usavršavao neprekidnim zamenjivanjem starog sistema paralelnih borbenih poredaka manje krutim formacijama. Sem toga, on je u toku marša uveo manevar, tj. taktičke pokrete, pre no što je bio uhvaćen dodir sa neprijateljem. On je stvarno prvi započeo ono, što se kasnije nazvalo „velika taktika".

Reći da je porast važnosti pešadije bio direktan rezultat preporoda vojne nauke, nije potpuno tačno. Često se smatralo da je ta promena više logičan proces. Dokazivalo se da se sa porastom pešadije u nekim evropskim vojskama od 30 na 75% i to za vreme od nekoliko decenija — povećala i ukupna jačina vojski. Na kraju sedamnaestog veka, vojska Luja XIV povećala se u ratu od 100.000 na 200.000 ljudi. Sa ovim neočekivanim porastom jačine vojski postalo je neophodno da borbeni poredak vojski koji se razvijao za dejstvo obuhvata mnogo veću prostoriju. Vojskovođe nisu više mogle da biraju otvorena polja za vođenje bitaka. Vojske su bile primorane da u svoje operativne zone uključe topografski stvor terena kakav se nađe. Brda, vodeni tokovi, ograde i obrađene prostorije morali su da se obuhvate njihovim dejstvima. Ovo je povećalo važnost manjim dejstvima kao što su: izviđanje, patroliranje, podilaženje, obezbeđenje u kretanju i na mestu itd. Ranije su glavni taktički objekti za vojskovođu bile slabe tačke u neprijateljskom rasporedu. Sada, pak, počinje da se ističe značaj topografskih objekata, a time da se usavršava veština raspoređivanja trupa u cilju prilagođavanja zemljištu. Ovlađivanje topografskim objektima postaje više merilo taktičke veštine, no mogućnost razbijanja neprijateljskih slabih tačaka.

U sledećem veku ova nova shvatanja imala su za posledicu veliko napredovanje same taktike. Marlboru, jedan od najvećih taktičara u istoriji, nastavio je negovanje i usavršavanje ovih ideja. Kada je Tiren kod Turkhajma napao neprijateljski bok koji je bio najudaljeniji od njegovog pravca za otstupanje, Marlboru je, kod Ramija 1706 godine konstatovao da je najugroženiji bok bio najbliži neprijateljskom pravcu otstupanja. On je svojoj taktici pridao elemente iznenađenja i ubedljivo ih ostvario kod Blenhajma i Ramija, pošto je stvarni ključ položaja

bio topografski ključ. Taktičke doktrine Marlborua stvorile su osnovu Napoleonove taktike, a ustvari i moderne taktike uopšte.

PRUSKA LINISKA TAKTIKA

Posle mira u Utrehtu Evropa je uživala mir za više od dvadeset pet godina. Francuska je, uprkos mnogobrojnih poraza, izišla iz rata kao najjača država u Evropi. Ona je imala najveću vojnu silu, sa regularnom mirnodopskom vojskom od preko 150.000 ljudi. Međutim, dugi period vojne neaktivnosti znatno je smanjio kvalitet Francuske vojske. Ustvari, nemar i trulež počeli su da se šire svuda po Evropi. Samo u jednom delu Evrope bilo je znakova vojne aktivnosti. U Pruskoj je Fridrih Veliki iskoristio ovaj period mira za uvežbavanje i povećavanje svoje mirnodopske vojske. Njegov otac, Fridrih Viljem, ostavio mu je vojsku od nekih 34.000 ljudi, a Fridrih Veliki je težio da je poveća na 100.000 ljudi.

Međutim, u svojim taktičkim formacijama Fridrih se pokazao reakcionaran i povratio se na makedonski sistem masiranih poredaka. Osim prihvatanja ideje Gustava o raspoređivanju artiljerije duž celoga fronta, Fridrihova taktička doktrina odudarala je od ratne veštine osamnaestog stoleća. Njegova pešadija i konjica bile su gotovo uvek raspoređivane u dve linije bez ikakve rezerve. Ni u jednoj svojoj bici on nije poboljšao ove formacije niti taktiku koju su one nalagale.

Pravo Fridriha na vojnu slavu nije se zasnivalo na njegovoj strategiji niti taktici, već na njegovom sistemu taktičkog uvežbavanja i na unapređenju artiljerije. On je postavio artiljerce na konje, tj. oni su jahali konje u zaprezi, kao što to čine sadašnji artiljeriski vozari — to je bio prvi korak ka stvaranju artiljerije sa konjskom vučom. On je bio takođe veliki pristalica haubica. Njegova taktička nastava, koja je prvi put u istoriji uključivala organizovane mirnodopske manevre, i njegovo unapređivanje nastave gađanja musketama u Pruskoj vojsci, bili su glavni uzroci njegovih uspeha.

Jedino pravo Fridriha na slavu taktičara leži u njegovom oživljavanju kosog borbenog poretka. Metodi koje je primenio Aleksandar Veliki u svojim kosim taktičkim porecima sastojali su se u tome što je svoju celokupnu vojsku doveo na jedan neprijateljski bok, zatim je zaustavio i okrenuo na levo ili desno radi napada. Fridrih je pak, svoju vojsku izvežbao tako da se prestrojavala u kolone i tada se okretala na jedan ili drugi bok. Prema tome, po stizanju na bočni položaj, bilo je potrebno da se kolone razviju u liniju u željenom pravcu. Pruski način je bio daleko teži za izvođenje od ova dva načina, i samo blagodareći preciznosti drila i pokreta koja se postigla striktnim i metodičkim vežbanjem, Fridrih je mogao da izvrši sve svoje manevre uspešno. Kod Lojtena, Fridrih je marševao ka austriskom desnom krilu, a tada, prikri-

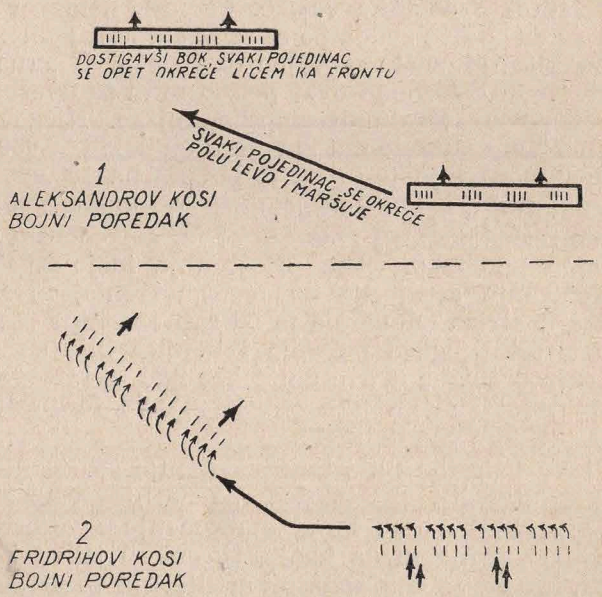

Šema 4

ven jednim grebenom, okrenuo se na desno i prešao na drugu stranu austriskog fronta, prestrojio se u liniju i bacio svoju vojsku u kosom poretku na neprijateljsko levo krilo.

Opasnosti ovog manevra bile su dvostruke. Treba napomenuti da pri završetku kosog marša vojsku treba prestrojiti u masirani poredak. Zbog toga je svaki gubitak otstojanja između kolona stvarao velike praznine — osetljive slabe tačke — u konačnom borbenom poretku. Drugo, kada se napadač kreće pored neprijateljskog fronta, obrtanje fronta pretstavlja veoma opasan momenat. Bok koji čini pozadina poretka bio je izložen i u tim danima krutih poredaka, odlučan udar na bokove — za vreme pokreta — bio bi poražavajući. Bitka kod Rozbaha, 1757 godine, pruža izvanredan primer neuspelog kosog poretka. Francuski vojskovođa Subiz, misleći da se Prusi povlače, pokušao je da ih obuhvati kosim borbenim poretkom. Predviđajući to, Fridrih je iza jedne uzvišice prikupio jake snage za protivnapad i, u pogodnom trenutku, bacio ih na izloženi bok Francuske vojske kada je prolazila.

Prusi su svojom taktikom postizali uspeh blagodareći pažnji koju je Fridrih polagao uvežbavanju i tačnosti izvođenja manevra. On je tako uvežbao svoju vojsku da su cele formacije velike oko trideset do četrdeset bataljona, bile u stanju da se lako sviju u kolonu, ponova obrazuju liniju itd. Njegov sistem mirnodopskih manevara usavršio je ovaj dril na bojištu i, za vreme bitke, on je mogao da izvede bočne manevre posle razvijanja, u potpunom redu i za kratko vreme.

Fridrihov uspeh uticao je na mnoge vodeće vojne mislioce u Evropi i njegova liniska taktika je postajala sve popularnija uprkos njenih očevidnih mana. Za vreme perioda mira između Sedmogodišnjeg rata i Francuske revolucije bilo je mnogo rasprava o tome koja škola nudi bolju taktiku — Fridrihova ili škola Tiren-Marlborua. Većina ovih rasprava bila je teoretska i nepotvrđena borbenom praksom za vreme ovog perioda mira. Među generalima toga vremena nije bio nijedan dovoljno istaknut kome bi se kao arbitru moglo obratiti po ovom pitanju. Na kraju, iznenadno izbijanje Francuske revolucije izbacilo je na površinu čoveka koji je jedini svetu pokazao put ratne veštine.

Fridrihov sistem, koji je opšte poznat kao Pruski liniski sistem, bio je od ogromne vrednosti, kada su se manje snage suprotstavljale daleko većim neprijateljskim snagama, kao što je bio slučaj sa Fridrihom. Povećana širina fronta liniskog borbenog poretka omogućila je da se ostvari maksimalna gustina vatre musketa na neprijatelja, dok se dubina borbenog poretka žrtvovala radi širine fronta. Zbog važnosti vatrene moći bile su zanemarene manevarska sposobnost, koncentracija snaga i bezbednost.

LINIJA PREMA KOLONI

Međutim, ogromne mase francuskih revolucionarnih armija nisu bile primorane da žrtvuju dubinu zbog širine fronta. One su postepeno prihvatile čuveni kolonski poredak koji je došao do izražaja kod Rivolija, Marenga i u drugim bitkama. Privrženici ovog sistema trudili su se da što više istaknu loše strane liniskog sistema — naime, teškoću manevrovanja i komandovanja od strane viših starešina, stereotipnu prirodu poretka i, kao i kod Grčke falange, teškoću prilagođavanja borbenog poretka zemljištu, izuzev na potpuno otvorenom zemljištu. Istina je, dokazivali su oni, da liniski sistem daje prednost u pogledu upotrebe manjih snaga, ali to je tačno samo u odbrani. Nedostatak manevarske sposobnosti i udarne snage smanjio je ofanzivnu moć poretka, dok su manevarska sposobnost i brzina kolone u velikoj meri povećale njenu udarnu moć, koja je značila više nego gubitak vatrenog efekta.

Kolona je stvarno bila osetljivija na neprijateljsku vatru zbog svoje gustine po dubini, ali je ova loša strana bila svedena na minimum primenom zaštitne mreže obezbeđujućih delova. U svim bitkama revolucije nalazimo da, kadgod su se jedinice uvodile u borbu, bilo da se radi o bataljonu, polubrigadi ili diviziji, kolona je bila zaštićena mnoštvom obezbeđujućih delova. Ona se oslanjala na svoju veliku živu silu — bajonet — za probijanje neprijateljske linije. Međutim, vatreni zastor se skoro uvek postizao ovim jakim obezbeđujućim delovima. Glavnina se retko u potpunosti razvijala, pa čak i kad je započela bitka, sem u slučaju potrebe defanzivnog dejstva.

Sve do Napoleonovog vremena nije se pronašao logičan kompromis koji bi sadržao sve dobre strane i linije i kolone. Napoleonov preinačeni poredak obezbedio je kombinaciju

vatrene moći i udara. Njegov polusmaknuti poredak (ordre demi-plein), bio je bataljon razvijen u liniju sa po jednim bataljonom na svakom krilu u dubokom smaknutom poretku. Međutim, Napoleon je bio naklonjeniji koloni i u svojim manevarskim ratovima on se često oslanjao na poretke koji nisu bili kombinovani sa liniskim sistemom.

NAPOLEONOVA VELIKA TAKTIKA

Ni u jednom drugom periodu proučavaoci ratne veštine — bilo strategije, taktike ili veštine vođenja trupa — neće naći tako bogatu zbirku pouka, kao što je to slučaj sa Napoleonovom epohom, a naročito sa njegovim prvim ratom u Italiji. Nažalost, cilj ove glave nije da se detaljno analiziraju njegovi taktički uspesi, niti da se prouče njegovi radovi. Zbog toga ćemo se pozabaviti samo onim poukama koje pretstavljaju korak unapred u opštem razvoju taktike.

Često se govorilo da su Napoleonovi uspesi zasnovani na dva tipa manevra — prvi, vezujući čvrsto neprijatelja frontalnim napadom, obuhvatiti mu bokove i primorati ga da dezorganizuje svoj borbeni poredak, a tada ga napasti odlučnim udarom i drugi, zajašiti njegov komunikaciski pravac i primorati ga da primi bitku na zemljištu po sopstvenom izboru.

Takva analiza sposobnosti Napoleona kao vojskovođe je potpuno nepravedna. Tačno je da je „Veliki Korzikanac" često upotrebljavao ove manevre, ali da se njegova pobedonosna karijera kao vojskovođe okarakteriše ovim šablonskim manevrima, je neopravdano potcenjivanje. Veličina Napoleona kao vojskovođe ne leži samo u njegovim uspešnim ratovima, već u njegovom daru za vođenje trupa i veštini primene velike taktike. Istorija pruža mnogo primera vojskovođa koji su vodili svoje armije iz pobede u pobedu, ali ni kod jednoga od njih ne možemo naći takvo obilje vojnog znanja kao kod Prvog konzula Francuske Republike.

Ovde ćemo se malo zadržati da bismo objasnili smisao izraza „velika taktika". Danas ta reč nije mnogo u upotrebi, ali je za vreme revoluciskih ratova uvođenje ovog novog pojma izazvalo nagli napredak vojne nauke. Izvesna

Napoleonova shvatanja su toliko otskakala od onoga što je postojalo pre njega da se morala praviti razlika između male taktike pre njega i strategisko-taktičkih sadržaja Napoleonovih principa. Bilo je mnogo pokušaja da se definišu pojmovi „velike" i „male" taktike. Možda bi najtačnija definicija bila ova: „Mala taktika obuhvata grupisanje i raspoređivanje jedinica bilo koga od tri roda vojske za napad i odbranu (kojom su u vezi starešine svih činova), dok velika taktika kao i veština vođenja i upravljanja obuhvataju one manevre i planove kojima se dobija bitka. Ovo i dolazi do izražaja samo kod samostalnih komandanata". Ovakva definicija se mogla u svoje vreme održati, ali u modernom ratu koji je zasnovan više na samostalnom dejstvu malih jedinica, teško je, a i nepotrebno, povući definitivnu razliku između velike i male taktike. Međutim, za proučavanje ovog perioda istorije ratne veštine biće dovoljna i ovakva definicija. U drugoj glavi ove knjige opisani su u mnogim detaljima savremene veze između strategije i taktike. Biće dovoljno ako iz ovoga naučimo šta su to „manevri i planovi" kojima je Napoleon zadobijao pobede.

U prvoj polovini osamnaestog veka uočavamo u vođenju bitaka Marlborua začetak veštine velike taktike. Sve veći značaj topografije, pokretljivost nove pešadije i drugi činioci začeli su klice ove nove ideje koju je Napoleon razvio u lepu veštinu i koja se zadržala do danas.

Prve novine koje se u tom periodu mogu jasno uočiti bile su reorganizacija vojske na nacionalnoj osnovi i uvođenje samostalnih divizija. Spajanje njenog dela sa dobrovoljcima ozakonjeno je 1793 godine. Uskoro posle toga, uvedena je opšta vojna obaveza i to je bio početak današnjeg „naoružanog naroda". Ovo novo shvatanje vojničke službe igralo je značajnu ulogu u izvanredno visokom moralu Napoleonove vojske.

Napoleon je prvi uveo samostalnu diviziju, jedinicu sastavljenu od svih rodova vojske i tako organizovanu da bude nezavisna. Ova novina je bila potrebna i u skladu sa povećanjem pokretljivosti pešadije raspoređene u kolonama. Ona je olakšavala komandovanje i omogućavala samostalna dejstva potčinjenih komandanata za vreme manevarskog dela bitke. Dalji razvoj ove ideje doveo je kasnije do objedinjenja divizija u samostalan armiski korpus koji je i danas u upotrebi.

Uvođenje kolonske taktike i samostalnih divizija dovelo je do Napoleonove teorije o upotrebi armija u odvojenim grupama, a ne u kompaktnoj masi. Videli smo da je u dosadašnjem pregledu istorije taktike, od polumitološke bitke kod Timbreje do Fridrihove bitke kod Lojtena, osnovna koncepcija manevra za sva taktička dejstva bila upotreba armija u velikoj masi. Objašnjene su važnije promene u raznim borbenim porecima koje su izvršili Aleksandar, Cezar i Gustav. Međutim ove izmene dobijaju drugorazredni značaj kada ih ispitujemo u svetlu šire koncepcije Napoleonove velike taktike. Vojske Grka i Rimljana i evropske vojske osamnaestog veka imale su zajednički taktički kvalitet homogenih jedinica, spojenih u borbenu masovnu formaciju. Čak i u retkim slučajevima, kada su njihove vojske bile razdvojene u manje snage za vreme pripremnog dela bitke, one su posle bile sakupljene u masiranu vojsku u taktičkom delu njenog izvođenja. Veliko Napoleonovo otkriće bilo je u tome što su se pokreti različitih snaga, upotrebljenih za vreme strategiske faze, mogli postepeno da slivaju u taktičku fazu i što se na bojištu mogao ostvariti napad na neprijatelja sa više pravaca. Njegove divizije sve dok ne stupe u dodir sa neprijateljem, dejstvovale su samostalno prema samostalnim objektima.

Ovu novu taktiku Napoleon je prvi put primenio 1796 godine ofanzivno protiv Kolija i Bobena, a defanzivno protiv Vurmzera i Alvincija. U ovim bitkama divizije su pretstavljale mase, ali u docnijim ratovima one su prerasle u armiske korpuse, kao u bici kod Ulma, 1805 godine. 1812 godine ove mase su narasle do veličine armije.

Međutim, veličina skupine nije toliko poučna koliko njen broj. 1796 godine Napoleon je upotrebljavao pet ili šest različitih operativnih tela. Kod Ulma je komandovao sa devet, a u Ruskoj kampanji, 1812 godine, sa ne manje od trinaest raznih samostalnih velikih jedinica svih rodova vojske.

Čim je ova taktika bila uvedena, a njegove divizije i armiski korpusi počeli uveliko da se razmiču za vreme strategiske pa čak i taktičke faze operacija, Napoleon je uvideo potrebu sistema međusobnog održavanja veze radi ostvarenja sadejstva. Gotov odgovor na ovo bilo je formiranje konjice u jedinice koje su mogle da izvršavaju ne samo zadatke održavanja veze, nego i obezbeđenja i de-

monstracija. Zbog toga je Napoleon uveo u upotrebu divizisku konjicu, konjičke divizije u sastavu armiskih korpusa i samostalan konjički korpus u ulozi strategiske konjice. Konjica, ojačana artiljerijom sa konjskom vučom, bila je upotrebljena kao pokretni zaštitni zastor ispred njegovih glavnih snaga, dobijajući još i zadatak izviđanja i ometanja neprijateljskog izviđanja. Uloga ometanja neprijateljskog izviđanja sastojala se u težnji da se neprijatelj zavede u pogledu konačnog plana koncentracije, pre odlučnog udara. Treba napomenuti da ova upotreba konjice nije ista kao upotreba označena neodređenim izrazom — „samostalna konjica". Konjica se prilagodila pokretima pešadije i mogla je da „prati u stopu" neprijatelja, kada su bile završene prethodne faze bitke. U američkim građanskim ratovima, više od pola veka kasnije, pokazala se kod Čenselorsvila i Getisburga ludost upotrebe pridodate konjice za samostalne zadatke.

Teškoće nastale u kontrolisanju i upravljanju tolikim brojem različitih jedinica uslovile su poboljšanja u službama snabdevanja. Proračuni vremena i prostora i problemi snabdevanja i transportovanja povećavali su se neobično brzo. Celokupna veština Napoleonove velike taktike bila bi uzaludna bez odgovarajućih reformi u oblasti pozadinskih službi. Srećom, baš na ovom osobenom polju Napoleonov genije se pokazao kao najznačajniji. Dotada se najviše komandovanje uglavnom sastojalo u direktnom vođenju jedinica. Napoleon je tu veštinu podigao sa čistog voćstva na upravljanje — shvatanje osnove dužnosti vojskovođe koje i danas postoji.

Razmatrajući taktičke napretke u ovoj epohi, ponekad zbunjuje činjenica da je francuska taktika kolonskih formacija i udara imala toliki uspeh nasuprot velikom napretku u kvalitetu obuke sa oružjem i vatrene moći musketara. Odgovor verovatno leži u Napoleonovoj upotrebi artiljerije. On je usavršio postojeću taktiku upotrebe topova, ne uvodeći nikakve revolucionarne ideje. Njegova doktrina može se svesti na sledeće: načiniti proboj na odlučujućem mestu samom jačinom artiljeriske vatre i brzo iskoristiti stvoreni otvor ubacivanjem rezerve sastavljene od svih rodova vojske. Nijedan drugi vojskovođa tog vremena nije mogao tako uspešno da ostvari jedan tako prost i jasan princip. Ova upotreba topova za stvaranje grube sile — stvaranje prodora kroz ljudske mase — po-

stala je uobičajena praksa u sledećem periodu. Kada je vatrena moć postepeno počela da zamenjuje taktiku udara na bojištu, sve više i više je usvajan Napoleonov zahtev minimuma od „četiri topa na svakih 1.000 ljudi".

EPOHA ORUĐA KOJA SE PUNE STRAGA

Posle Napoleona veština „velike taktike" se razvila veoma malo, ili skoro nimalo, dok su taktičke formacije i upotreba tri roda vojske pretrpele značajne promene zbog usavršavanja ratnog naoružanja. U prvoj polovini devetnaestog veka promene su bile veoma spore, dok su se u drugoj polovini jasno uočavale. Dva razvoja u vatrenom oružju, koja su označila ovu epohu, a koja su prouzrokovala ove promene, bila su — uvođenje izolučene cevi i pronalazak oruđa punjenih ostraga.

Primenom izolučenih cevi povećali su se domet i tačnost muskete i topa. Pokretnu snagu ovom procesu dao je napredak u sastavu i balističkim osobinama baruta. Zrna su se kretala brže, dalje i položenije. Kod Kustoce, italijanski izolučeni topovi dostigli su domet od 2.288 m, a njihove puške 411 m. Britanski topovi kod Sevastopolja, 1885 godine, dostigli su domet od 3.657 m. Odgovarajuće promene u taktici odmah su se uočile u svim pravcima. Konjica više nije bila udarni rod vojske, te je konačno upućena samo na izviđačke zadatke — mada je konjički juriš ostao u modi kod mnogih konzervativnih generala. Defanzivnoj taktici bila je data ogromna prevaga i samo se brojna nadmoćnost smatrala kao uslov za ofanzivnu akciju. Bočni i obilazni manevri postali su pre pravilo nego izuzetak.

Pojava na bojištu oružja koja su se punila ostrag izmenila je taktiku pešadije. Pored povećanja vatrene moći muskete, povećavanjem brzine gađanja ona je prvi put u istoriji dozvolila pešaku da upotrebi svoje oružje u ležećem stavu. Od najranijih vremena u istoriji, liniska pešadija se uvek borila u stojećem stavu i u zbijenim redovima. Međutim, prednosti ležećeg stava su bile ne samo što je to bio jedini položaj prilagođen taktičkom udaru,

nego i u tome što su koplja, kao i drugo oružje koje se punilo spreda, zahtevala da poslužioci budu u stojećem stavu čak i u odbrani. Oružje koje se punilo spreda nije moglo da se napuni uspešno u ležećem stavu. Stoga su lake jedinice, kao što su izviđači i obezbeđujući delovi, imale široku mogućnost da primene razne položaje kako bi najbolje našle zaklon od oka, što nije bio slučaj kod teške liniske pešadije. Međutim, sa prednostima koje je donelo oružje koje se punilo ostrag, karakteristike lake pešadije su se prenele i na svu ostalu pešadiju. Ovo je vojnicima pružilo mogućnost da gađaju, pune oružje i ponovo gađaju, sve iz ležećeg stava, čime su neprijatelju nudili mnogo manju metu. Postepeno je nestajala razlika između lake i teške pešadije. Za svu pešadiju je bila moguća jednoobrazna obuka, a na bojištu je postojala mogućnost da joj se dodele isti zadaci. Zbog pojačanog vatrenog dejstva zbijeni pešadiski poreci počeli su da nestaju. Pešadiska taktika, ustvari, postala je niz čarki u prikrivenim i rasutim formacijama.

Ovim se nije htelo reći da su od sada taktički udari izbačeni iz upotrebe ili potpuno zamenjeni vatrenom moći. Takvih shvatanja je bilo često. Od vremena Burskog rata, kod mnogih je postojalo uverenje da je taktički udar zastareo. Pojavom mitraljeza mnogi su težili ukidanju bajoneta, izuzev u uslovima divljeg ratovanja protiv primitivnog neprijatelja. Međutim, Rusko-japanski rat je dokazao da je taktički udar bitna snaga armije, ma kako ona bila naoružana modernim i ubistvenim oružjem. Ovo se gledište tada potvrdilo i ono se i do danas održalo.

Prema tome, pojava modernog oružja nije uticala na to da se ukine taktički udar, već da se on ograniči na završnu fazu napada. Kada vojska ulazi u zonu neprijateljskog vatrenog dejstva, ona ne sme više da ostane u zbijenim masama. Umesto toga, preduzima se čitav niz taktičkih postupaka radi rasturanja u cilju svođenja gubitaka od neprijateljske vatre na minimum. Samo kada se dođe na podesno jurišno otstojanje, može se primeniti masirani taktički udar.

Sa pojavom veka mašina došla su i mnoga nova ratna oružja — mitraljezi, minobacači, bombe, tenkovi, hemiska zrna, avijacija itd. Taktika svih rodova vojske se izmenila. Čak su i službe zasnovane na novim principima dejstva da bi bile u skladu sa svojom modernizovanom opremom. Za podrobnije nabrajanje ovih promena ovde nema ni mesta ni potrebe. Svakom vojniku je poznato da je taktika sitnih delova modernog doba pretrpela relalativno male promene u poređenju sa Prvim svetskim ratom, 1914—1918 godine. U cilju nastavljanja objektivne studije taktičkog razvoja, potreban nam je jedino pregled većih promena u naoružanju i ratnoj veštini i njihov uticaj na taktičku upotrebu raznih rodova vojske.

PRVI SVETSKI RAT

Prva karakteristika rata 1914—18, koja nije imala presedana, bila je brojna jačina vojski i velike količine materijala koje su im stavljene na raspoloženje. Industriski razvoj zemalja Zapadne Evrope, zajedno sa njihovim prekomorskim posedima povećao im je finansiske mogućnosti iznad svake mere. Sa ovim proširenim finansiskim izvorima one su bile u mogućnosti da vode rat neviđenih razmera. Saveznici su čak i bez Rusije dostigli brojnu jačinu od preko 9,000.000 ljudi. Sama Nemačka mogla je da u rat uvede preko 5,000.000 ljudi. Prema ovome porasla je proizvodnja oružja i municije, a problemi snabdevanja su postali izvanredno složeni.

Kao posledica naglog porasta obilja materijala javilo se opšte opadanje strategije i taktike. Strahovito povećanje mirnodopskih stajaćih armija na njihovu ratnu jačinu, i ako se tome doda da su se u isto vreme počele uvoditi velike količine novog oružja, imalo je štetan uticaj na usavršavanje najviših komandanata. Generali koji su bili odgovorni da izvrše promene u strategiji i taktici i da budu savetodavci svojoj vladi kod rešavanja vojnih problema, bili su sami krivi za neaktivnost i stagnaciju. Stoga, za vreme prve tri godine rata, vidimo da su strategija — gotovo na mrtvoj tački — i nezrela taktika dovele do miliona nepotrebnih gubitaka. U ovom ratu Britanska Imperija je imala preko 1,000.000, Francuska preko 1,500.000, a Nemačka 2,000.000 poginulih.

Na polju taktike su mitraljez i brzometni poljski top pokazali najizrazitiji uticaj. Baš kao što je puška ostraguša prekinula upotrebu teške liniske pešadije, mitraljez

i brzometni poljski top su promenili postojeću taktiku moderne pešadije. Oni su bili suviše snažni da bi im se napadač mogao suprotstaviti, te je ovaj bio prinuđen da potraži bezbednost iza žičanih prepreka i u rovovima. Pri kraju 1914 godine, ceo Zapadni front od Severnog Mora do švajcarske granice bio je ukopan u rovovima i potpuno se stabilizovao. Jačina odbrane ukočila je svaku ponovnu ofanzivu.

Taktičari su se našli pred dvostrukim problemom — zaštititi pešadiju od mitraljeskih zrna, šrapnela i parčadi granata i obezbediti je žičanim preprekama. Pošto nisu pronašli nikakvo drugo rešenje, prevagnula je upotreba masovne artiljerije. Armije su mnogo povećale odnos svojih topova prema pešadiji, njihov broj i količinu municije. Pre no što je pešadija preduzela ofanzivu, hiljade granata satima su obasipale i rušile široke prostorije. Broj nanetih gubitaka postao je veoma visok. Međutim, ovaj način nije doneo rešenje postojećih problema — i to iz tri razloga. Prvi je bio nedostatak kontrole utroška municije. Artiljeriske zaprečne vatre računate su u gigantskim razmerama, te je snabdevanje municijom postalo izvanredno komplikovano. Velike teškoće su se pojavile pri snabdevanju artiljerije drugih ešelona sa dovoljno municije, da bi ostvarili drugu zaprečnu vatru. Sledstveno tome, sve operacije su morale da se vode sa veoma ograničenim ciljevima.

Drugo, zbog masiranja artiljeriske vatre i prirode vatre za izolovanje žrtvovalo se iznenađenje. Neprijatelju su se dale široke mogućnosti da masira svoje rezerve za protivnapad. Ograničeni domet artiljerije nije mogao da spreči pokrete rezervi iza linije fronta. Zbog toga se počelo sa bitkama koje su se oslanjale pre na rušeću moć artiljerije no na zadobijanje taktičkog preimućstva manevrom pešadije.

Treći razlog što masirana artiljerija nije uspela da izbori rešenje bio je taj što je ovaj metod razaranja širokih prostorija teškom artiljerijom doveo do stvaranja budućih prepreka za samog napadača. Razrovane prostorije pokazale su se kao strahovita prepreka za pokret artiljerije i službu snabdevanja isto tako, kao što je to bila neprosečena žičana prepreka za pešadiju.

Stvarno rešenje ovog stanja taktičke stagnacije došlo je sa pronalaskom tenka. Tenk je kombinovao načelo po-

kretljivosti i bezbednosti. Njegov oklop štitio je posadu od vatre pešadiskog naoružanja i šrapnela, a njegove gusenice omogućile su mu da savlada zamršen splet odbranbenih rovova iza žičanih prepreka.

Tenk se prvi put pojavio u Bici na Somi, jula 1916 godine, ali to je bio samo neuspeo pokušaj. Njegova taktička upotreba nije bila u potpunosti razmotrena; posade nisu bile brižljivo uvežbane za rukovanje tim novim oružjem, a u sistemu veza i snabdevanja nisu bile uvedene nikakve izmene. Tek kod Arasa, aprila 1917, saradnja sa tenkovima bila je na pravilnoj osnovi.

Proboji, omogućeni upotrebom tenkova i ograničeni domet i pokretljivost britanske i francuske artiljerije, bili su razlozi zbog kojih su Nemci, pri kraju 1916 godine, promenili svoju defanzivnu taktiku. Pre toga je glavni činilac u odbrani bila jačina prvog položaja. Prvi položaj odbrane

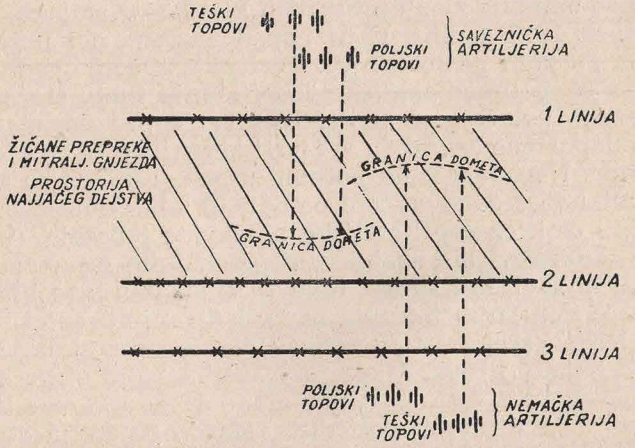

SISTEM NEMAČKE ODBRANE

Šema 5

bio je jako utvrđen, dok su drugi, treći i ostali uzastopni položaji služili samo kao oslonci u dubini. Prilagođavajući se novoj napadnoj taktici tenkovske podrške, Nemci su izmenili svoj odbranbeni sistem na taj način, što su držali jake rezerve na drugom i trećem položaju, i to na račun prvog, koristeći pritom prostor između prvog i drugog po-

ložaja kao prostoriju za uništenje. Donja šema objašnjava artiljeriske obzire koji su uticali na razvoj ovakvog sistema. Može se primetiti da je ovo bio veliki korak ka shvatanju onakve prostorne odbrane, kakvu mi danas poznajemo.

Napadna zaprečna vatra mogla je da pokrije samo prostor između prvog i drugog položaja. Nemački topovi, pošto su bili izvan dometa kontrabatirajuće vatre, mogli su u svako doba da otvore vatru po tom istom prostoru. Kada bi napadači izvršili upad u položaj, Nemci su otvorili vatru iz celokupne svoje artiljerije i mitraljeza na ovu prostoriju za uništenje. Zbog nedostataka pokretljivosti artiljerije preko razorenog zemljišta, bilo je potrebno mnogo vremena, pre no što je napadač mogao da dovede svoje topove u polje dometa nemačke artiljerije.

Da bi savladali ovu novu nemačku odbranbenu taktiku, Saveznici su u svoju ofanzivu uneli nekoliko izmena. One se najbolje mogu proučiti u Bici kod Kambrea, u novembru 1917 godine. Ovaj napad je zasnovan na tenkovima i vođen pomoću njih. Prvi put za četiri godine postiglo se potpuno taktičko iznenađenje time, što se nije otvarala uobičajena artiljeriska vatra pre napada. Nije bilo dopušteno čak ni da se izvrši korektura vatre pre časa napada. Napad je imao potpuni uspeh. Tenkovi su napredovali, neposredno praćeni pešadijom, i bez mnogo smetnji probili se kroz neprijateljske uzastopne položaje. (U ovoj bici su tenkovi bili snabdeveni specijalnim fašinama kako bi lakše savladali široke rovove Hindenburgove linije — preteče današnjih tenkova za savlađivanje prepreka).

Nova karakteristika rata 1914—18 godine bila je upotreba bojnih otrova. Mada je u suštini bojni otrov oružje hemiskog rata, često se nije uviđalo da je upotreba bojnih otrova bila direktna posledica razvoja zrna. Na stupnju ratne veštine devetnaestog veka artiljerija je izvodila direktno gađanje ciljeva punim mecima — đuladima. Sa povećanjem dometa artiljerije, a i zbog više putanje zrna pri posrednom gađanju topova, pojavila se potreba da se poveća poluprečnik dejstva zrna kako bi se savladala teškoća pogađanja u sred cilja. Poluprečnik dejstva punog zrna povećan je na taj način što je ono zamenjeno šupljim zrnom, napunjenim jakim eksplozivom. Kada su se ciljevi povukli na dalje otstojanje i ukopavanjem u rovove postali manje osetljivi, najbolji način da se pogode, bila je

upotreba hemiskog zrna, koje ne samo što je otrovom preplavilo šire prostorije, već je taj otrov prodirao i u rovove i podzemna skloništa. Ustvari, bojni otrov je proširio zonu dejstva zrna.

Možda su za vreme ovog rata najveći koraci učinjeni u administrativnim službama. Napredak medicinske nauke, poboljšanje transportovanja i komunikacija i olakšice koje je pružala nova inžinjeriska oprema, omogućili su zaraćenim stranama održavanje velikih armija na bojištu. Zbog toga je veoma iznenađujuće što se u ratu, koji je pokazao tako veliki napredak u sistemu snabdevanja i održavanja, tako malo koristila veština taktičkog manevra.

Uprkos pasivnosti taktičke misli za vreme Prvog svetskog rata, ipak je on na više načina postavio temelje većine principa i teorija koje su se oformile u periodu uoči 1939 godine i ostvarile u praksi na početku Drugog svetskog rata. Od mnogih značajnih pronalazaka, koji su to omogućili, dva najvažnija su bila tenk i avion kao ratna oružja. Taktičke teorije koje su se razvile uvođenjem ovih novih oružja u 1918 godini, bile su još u svom začetku; ali kamen je otpočeo da se kotrlja. Njihov puni značaj na bojištu osetio se tek po isteku četvrt veka.

DRUGI SVETSKI RAT

Istorija taktike se bavi velikim vremenskim periodom od preko 2.000 godina vođenja rata. Promene u taktici su bile mnogobrojne i značajne, ali uvek postepene u svom razvojnom procesu. Period, sa kojim sada imamo posla, trajao je samo oko dvadeset godina, ali su promene u taktici tako značajne za relativno kratak period, da se i sada — više od godinu dana posle prestanka neprijateljstava — ne može stvoriti potpuno jasna slika. Široko obuhvatna priroda ovog poslednjeg rata, svetske razmere njegovih operacija i vremenska bliskost izvršenih promena onemogućuje da se svi događaji povežu u pravilnu perspektivu. Može se samo učiniti pokušaj da se analizira priroda promena koje su se odigrale u ratnoj veštini. Za podrobniju tačnost moraćemo da pričekamo još mnogo godina.

U prvom svetskom ratu, mada su tenkovi prouzrokovali obnovu pokretljivosti u taktici, ne može se reći da su oni postali pokretan rod vojske u istom smislu kao konjica. Tenkovi su se upotrebljavali u suštini kao pokretne mitraljeske platforme, zaštićene oklopom. Oni su se kretali brzinom pešadije, kao njena podrška. Istina je da se do 1918 godine brzina tenka Whippet povećala za tri do četiri puta, ali ova povećana pokretljivost nije mogla dovoljno da se iskoristi zbog toga, što je odlučujući faktor u brzini još uvek bila brzina marša pešadije. Još nije bio razvijen oblik „oklopne bitke" tenkovske taktike. Tek u Bici kod Aragona, 1938 godine, prvi put se mogla na bojištu videti taktika vođenja oklopnog rata. U ovoj bici Nemci su, prvi put u istoriji, pravilno iskoristili pokretljivost tenka.

Glavni problemi sa kojima su se susreli branioci pokretnog tenkovskog rata bili su nepodesnost podrške i teškoća zauzimanja zemljišta. Stara artiljerija nije bila dovoljno pokretna da bi mogla da prati brzi tenkovski proboj, a pešadija nije mogla da se kreće tako brzo da bi zauzela zemljište koje su osvajali tenkovi. Odgovor na prvi problem došao je sa mehanizacijom konjice i, mnogo više, upotrebom avijacije za taktičko sadejstvo — naročito obrušavajućih bombardera. Sadejstvo avijacije primilo je ulogu leteće artiljerije i avijacija je bila u stanju da drži korak sa najbržim tenkovskim prodorom. Odgovor na problem pešadije bio je rešen napretkom mehaničkog transporta. Kompletne pešadiske divizije prevozile su se kamionima i mogle su da se kreću svakom brzinom koju su diktirali tenkovi, a da, radi dejstva na zemljištu, siđu sa kamiona.

Ovaj razvoj doveo je do revizije taktike vatre i pokreta. U ratu 1914—18 pokazalo se da je efekat vatre, odvojen od pokreta, kao što se vidi iz primera artiljeriske zaprečne vatre, mogao da bude uništavajući, ali retko kada odlučujući. Ma kako teško bilo razaranje, konačna pobeda nije mogla da se potvrdi bez dejstva pešadije. Ovaj zaključak Nemci su usavršili i u periodu mira između 1918—1939 razvili taktiku vatre i pokreta do današnje koncepcije taktike blickriga.

Blickrig se može definisati kao taktika infiltracije izvedene nadmoćnijom udarnom snagom. Koncepcija infiltracije nije pretstavljala nikakvu novinu na polju taktike.

Stari čarkaši, kada su se susreli sa vatrom mitraljeza i oružja koja su se punila ostrag, prilagodili su se taktici podilaženja kretanjem u ležećem stavu, puzanjem pod zaštitom i izbegavajući neprijateljsku vatru. U Prvom svetskom ratu taktici infiltracije pribegavalo se u mnogim prilikama, ali obično u malim razmerama. Gde god se samo pružila prilika, komandanti bataljona i komandiri četa poslužili su se ovom taktikom da provuku svoje jedinice kroz slabije posednute položaje, kako bi izbegli velike gubitke pri napadu na rovovima utvrđene položaje. Međutim, razlika je bila u tome što, dok su napadne snage koje su ranije nastupale u liniji, bile malobrojne i kretale se brzinom pešadije — Nemci, oslobođeni liniske taktike, zastupali su proboj na uskom frontu sa maksimalnom mogućom snagom i sa svom brzinom koju je mogla da pruži mehanizacija. Njihova taktika se sastojala u sledećem: najpre pronaći slabu tačku neprijateljske odbrane ispitujući izviđačkim delovima njegov front; potom, pronašavši to mesto, izvršiti proboj oklopnim snagama i posle održavati pritisak svom mogućom podrškom pešadije i artiljerije. Svoje eksperimente oni su izveli u Španskom građanskom ratu i analizirajući uspehe i greške, formulisali tačne proračune o jačini snaga za proboj u odnosu na njegovu širinu, o brzini pokreta i tako dalje — o svemu što može da donese maksimum uspeha ovoj taktici. Teorije infiltracije i blickriga otvorile su novu fazu u ratnoj veštini i stvorile osnovu moderne taktike napada. One su uticale na pokrete i odeljenja i armija, one su se rasprostrle od male taktike do strategije. To je istorija Poljskog rata, pada Francuske, Grčke i Libije.

Bilo je očigledno da je senzacionalna pobeda nemačkog blickriga morala da dovede do korenite promene principa vođenja defanzivnog rata. Sa starom koncepcijom liniske odbrane dotada su se slagali konzervativni vojni mislioci u Britaniji i Francuskoj. Odbranbeni sistemi, kao što je Mažino linija, mada su na njima primenjene poslednje tekovine napretka nauke, ipak su imali za osnovu metod liniske odbrane — neprekidnu liniju fortifikacije kroz koju se nije smeo dozvoliti proboj neprijatelja.

Slabost ovog sistema protiv nemačke taktike blickriga odjedared je postala očevidna. Čim je bio ostvaren proboj ili infiltracija (a treba napomenuti da nijedan odbranbeni sistem nije potpuno obezbeđen od proboja), postalo je ne-

ophodno da se cela linija povuče unazad u cilju da se održi bitna neprekidnost liniskog sistema. Nije se smelo dozvoliti da dve polovine fronta, stvorene probojem, ostanu razdvojene. Napadač se morao proterati ili se ceo front morao povući unazad.

Povlačenje unazad cele odbranbene linije moglo je da se ostvari u danima nepokretnog ratovanja, kada je neprijateljsko prodiranje u najboljem slučaju moglo da bude sporo i ograničeno u svom obimu. Ali u eri mehani-

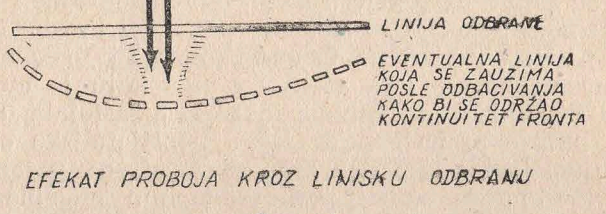

EFEKAT PROBOJA KROZ LINISKU ODBRANU

Šema 6

zacije i veoma pokretnih bitaka, čim je bio ostvaren proboj blickriga, nije moglo biti urednog povlačenja na pozadnje položaje. Poremećaji prouzrokovani takvom operacijom pokazivali su se oduvek pa i za vreme nemačke ofanzive u Francuskoj. Stvoreni su bili uslovi za revoluciju u odbranbenoj taktici.

Kao što smo već videli, nemačka taktika je ispitivala neprijateljsku odbranu kako bi pronašla njegovu najslabiju tačku, načinila proboj na uskom frontu masiranim oklopnim snagama i održala udarnu snagu podrškom svih rodova vojske. U kasnijoj fazi izvršeni prodor se proširivao. Prvi zadatak bio je da se razbije neprijateljska odbrana u pozadini.

Tada se ocenilo da sami tenkovi ne mogu da postignu trajan uspeh. Napadač može da postigne pobedu samo u tom slučaju, ako se pešadija i podržavajući rodovi vojske odmah ubace u proboj radi daljeg dejstva. Prema tome, prvi zadatak odbrane mora da se sastoji u tome da odvoji oklopne snage od prateće pešadije u cilju sprečavanja njihove međusobne podrške. Drugim rečima, odbrana mora da bude sposobna za pružanje otpora čak i posle proboja oklopnih snaga. Ako se ovo postigne, ne samo što oklopna

jedinica gubi podršku pešadije, već je lišena i svog pothranjivanja potrebama — goriva, hrane i municije; tada branilac može da počesno tuče napadača.

Ovo je bila osnova novog sistema „odbranbene prostorije" ili „mrežaste odbrane". U cilju ispunjavanja navedenih uslova odbrana više nije bazirala na uzastopnim položajima, nego na otpornim tačkama, postavljenim na što većoj dubini, uređenim za kružnu odbranu u sve strane i sposobnim za borbu za duže vreme i na slučaj da budu opkoljene. Svako „ostrvo" u ovoj mreži imalo je oruđa postavljena na protivtenkovskim položajima, spo-

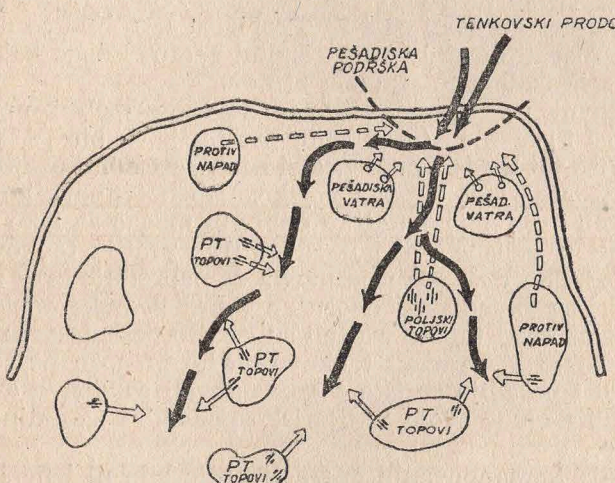

TAKTIKA SISTEMA ODBRANBENE PROSTORIJE

Šema 7

sobna ne samo da zaštite protivtenkovske prepreke, nego i međuprostore između otpornih tačaka.

Posle uspelog savlađivanja glavne protivtenkovske prepreke, napad tenka je pušten da se razvija, ali kanalisan duž ranije uređene prostorije. Na taj način su pešadija i artiljerija bile sprečene da nastupaju radi podržavanja tenkova ili da zadrže zemljište, koje su tenkovi osvojili. Napadač je tada bio prinuđen da vodi niz posebnih borbi na položajima, koji su se međusobno podržavali, što je dalo

braniocu priliku da sa uzajamno branjenih položaja konačno odbaci neprijatelja.

Ovaj odbranbeni sistem bio je prvi stvarni problem sa kojim su se Nemci sreli u svojoj invaziji na Rusiju 1941 godine. Sovjetske armije još nisu bile organizovale sistem „mrežaste odbrane", ali čim su se srele sa nemačkom taktikom blickriga, one su je odmah primenjivale na celoj svojoj teritoriji. Nemci su načinili dva „klina", okružili ruske armije i obuhvatnim manevrom spojili ta dva „klina". Međutim, otsečeno ostrvo ruske odbrane nastavilo je da pruža otpor iz ovih rejona i odbilo je predaju. Građani su se naoružali i pridružili sovjetskim snagama organizujući gerilske odrede. Posledica toga bila je da su Nemci morali da ostave u pozadini znatne snage kako bi držali ove izolovane citadele otpora.

Glavni princip od koga je zavisio uspeh i napada blickriga i sistema odbranbenih prostorija — bio je sadejstvo. Više no ikada ranije postalo je neophodno uzajamno potpomaganje svih rodova vojske. Uspeh tenkova koji su se probili kroz neprijateljsku odbranu mogao se lako preokrenuti u neuspeh, ako pešadija nije pratila tenkove u cilju podrške. Pešadija nije mogla da napreduje kroz zonu vatre lakog pešadiskog naoružanja bez podrške tenkova. Protivtenkovski topovi pružali su zaštitu pešadiskim položajima kako bi zadržali tenkove da ne pregaze pešadiju. Tenkovi i pešadija su isto tako zahtevali sadejstvo avijacije radi dopune svoje artiljeriske podrške i za daljno izviđanje.

Ideja komandovanih operacija nije bila ni iznenadna niti nova. Ona je bila, ustvari, najviša koncepcija principa sadejstva, proširenja načela saradnje između rodova vojske s jedne i vidova oružanih snaga s druge strane. Vazdušna podrška postala je neophodan uslov za celokupnu suvozemnu taktiku. Povećavanjem padobranskih i vazdušnodesantnih jedinica kao i vazdušnog snabdevanja, zahtevi za podrškom avijacije postajali su sve veći. U operacijama duž morskih obala i u prekomorskim invazijama tražilo se usko sadejstvo sa mornaricom. Uopšte uzev, sve operacije su postale tesno kombinovane, a avijacija je postala neophodna za suvozemne snage na svim vrstama zemljišta — u džungli ili pustinji, na planini ili u ravnici.

Pregled pouke iz taktike ovog poslednjeg rata, ma koliko kratak, bio bi nepotpun ako se ne bi pomenula po-

većana uloga pešadije u modernoj bici. Kada su nemački agresori oklopnim divizijama prvi put pregazili Evropu, zastarelo oružje i oprema Saveznika nisu mogli da zadrže juriš nemačke oklopne najezde. Jedinice nisu bile u potpunosti uvežbane za protivtenkovsku odbranu i bile su prestrašene snagom nemačkih tenkova u blickrigu. Ovo strašno dejstvo oklopa dovelo je do onoga što se može zgodno nazvati „kult tenkova".

Tenkovi su otada smatrani za ključ modernih suvozemnih operacija. Samostalne oklopne divizije su se organizovale u velikom broju, ne prvenstveno za upotrebu u sadejstvu sa pešadijom, već za uloge samostalne tenkovske akcije. Smatralo se da će se buduće bitke odlučiti uspehom tenkovskih sudara. U očima vojnih teoretičara tenkovska bitka je postala odlučujući faktor svih operacija.

Postoje tri glavna razloga koji su održali ovu teoriju superiornosti tenka za vreme sledećih godina. Prvi je bio slabost protivtenkovskog oružja i prepreka, uglavnom topova i mina; drugi, nedostatak ocene negativnih osobina tenkova i njihove posade kada su izolovani i na kraju, prostrane otvorene prostorije na kojima su se odigrale bitke za vreme 1941 i 1942 godine — afrička pustinja i talasasta stepa Južne Rusije. Uslovi su bili idealni za manevre oklopnim snagama velikih razmera.

Za vreme prve godine Pustinjskog rata top od dve funte[1]) bio je najveće protivtenkovsko oružje u opštoj upotrebi. Pojavom topa od šest funti[2]), kao naoružanje i artiljerije i tenka i prilagođavanjem poljskog topa od 25 funti[3]) za protivtenkovske ciljeve, počela je utakmica između oklopa tenka i protivtenkovske artiljerije. Izrađivani su teški tenkovi sa debljim oklopom da bi se suprotstavili isprobanom kvalitetu i taktici tih topova. Tada se pojavio top od 17 funti[4]) i samohodni protivtenkovski top; poboljšane su protivtenkovske prepreke i mine — i tako se nastavila utakmica. Ovo je dovelo do iskustva da je nadmoćnost oklopa samo stvar proporcije, zavisne od stepena razvoja protivtenkovskog oružja i da pešadija mora uvek da bude dominantan rod vojske na bojištu.

---

[1]) 40 mm. Prim. prev.
[2]) 57 mm. Prim. prev.
[3]) 87,6 mm. Prim. prev.
[4]) 76,2 mm. Prim. prev.

Iskustvo iz rata u džungli protiv Japana i po kultivisanim teritorijama Evrope učvrstili su mišljenje da taktički proračun mora još uvek da bazira na pešadiji, ali svakako da ova bude mnogo bolje opremljena.

Prema tome, uloga tenkova se postepeno izmenila — od samostalne na ulogu podrške pešadije. Pod izvesnim uslovom zadržala se potreba za samostalnim akcijama oklopnih jedinica. Međutim, kao opšte pravilo uzeto je da tenkovske jedinice treba da budu pod komandom pešadiskih jedinica — poneke čak i u vezi sa pešadiskom četom. Taktika upotrebe tenkova bila je zasnovana, ukratko, na dva osnovna načina — napad sa tenkovima koji nastupaju sa pešadijom na istom pravcu, ili sa pešadijom i tenkovima na posebnim pravcima, zavisno od karaktera zemljišta. U odbrani i povlačenju tenkovima su se dodeljivale normalno uloge protivnapada, a taktika upotrebe bila je ista kao i u napadu.

Kada napadaju istim pravcem, pešadija i tenkovi nastupaju brzinom tenkova; tenkovi dejstvuju protiv otpora lakog pešadiskog naoružanja, kao što su mitraljeska gnezda — koja zadržavaju pešadiju, i prate u stopu neprijatelja preko pokrivenog zemljišta, koristeći zaštitu pešadije. Kada je bilo moguće da se koristi otvoreno i pokriveno zemljište, pešadija je napadala na tipičnom pešadiskom terenu, dok su tenkovi, napredujući sopstvenom brzinom preko otvorenijeg zemljišta — ali pod komandom pešadije — išli u susret delovima pešadije ka izabranom cilju.

Bilo bi pogrešno stvoriti mišljenje da je baš pešadija sama postala dominantan rod vojske. Uslovi vođenja rata toliko su se izmenili da nijedan rod vojske nije mogao sam za sebe da dejstvuje sa većim uspehom. Osnovno borbeno telo trebalo je da bude „borbena grupa", sastav zasnovan na pešadiji, ali kome je obezbeđena podrška svih rodova vojske — tenkova, avijacije, artiljerije, inžinjerije. Kao što je ranije napomenuto, samo najširom mogućom primenom principa sadejstva, može se obezbediti da armija uspešno dejstvuje. Ta „borbena grupa" je namenjena da pobeđuje u budućnosti.

GLAVA II

OSNOVI STRATEGIJE

STRATEGIJA I TAKTIKA

U sadašnjoj eri naučne misli, prirodna težnja analitičke studije je pokušati da se svi pojmovi klasificiraju u specijalne odeljke. Kada u našu svest dopre neki novi subjekat, mi nesvesno pokušavamo da ga uklopimo u postojeću šemu klasifikacije, o kojoj već imamo izvesno saznanje. Nema sumnje da ovaj proces pomaže početnom razumevanju, jer nam na taj način omogućava da shvatimo početak postavljanjem svoga subjekta studije u neku vrstu perspektive. Međutim, ova kategorizacija znanja je samo pomoć ka istraživanju, a ne rezultat istoga. Kada čeprkamo po zamršenosti nekog predmeta ili teme, često nalazimo da se predmet jedne kategorije račva u nekoliko drugih, koje već poznajemo, i da se u svom širem obličju ne može generalisati kao da pripada bilo kojem određenom odeljku. Ako u toj krizi izgubimo odvažnost, tada smo promašili u poteri za znanjem.

Ako primimo logiku ovog zaključka, pravilno prilaženje izučavanju strategije postaće pokušaj da se ova najpre postavi u poznatu perspektivu, a tada da se analizira njena problematika kao posebna bitnost. Izrazi „strategija" i „taktika" često se slobodno primenjuju u diskusijama ili raspravama o veštini vođenja rata. Preterano kritičkom proučavanju ovi izrazi često izgledaju promenljivi i ponekad konfuzni. Razni autori pokušavaju da pokažu stepen odnosa između ta dva izraza uvođenjem termina kao što su „mala taktika", „velika taktika", i „velika strategija". Dok ovi termini nesumnjivo razjašnjavaju prirodu operacija pod specifičnim okolnostima, oni ni na koji na-

čin ne pomažu osnovnom razumevanju termina „strategija“ i „taktika“.

Razni ljudi u raznim vremenima pokušavali su da dođu do veze između strategije i taktike postavljanjem kratkih definicija. Smatramo da bi najbolje prilaženje našem izučavanju strategije bilo — početi sa razmatranjem nekih od ovih definicija.

DEFINICIJE

Nabrojane definicije izabrane su nasumce od više autora. Izbor je načinjen u cilju da se prouči nekoliko pokušaja, konstatovanjem sličnosti između dva subjekta, ili na neki drugi način. Imena autora, odnosno njihovih knjiga, navedena su ukoliko su bila poznata.

„Strategija je način pomoću koga komandant teži da uvede neprijatelja u bitku, dok je taktika sredstvo pomoću koga on teži da u bici pobedi neprijatelja“ (Združena obuka, 1902).

„Strategija je veština planiranja i upravljanja ratom; taktika je veština rukovođenja u bici“.

„Ratište je područje strategije; bojište je oblast taktike“. (Hemli)

„Kao pravilo, strategija daje glavne konture koje služe da se snage uvedu u sukob na određenom mestu i pod najpovoljnijim mogućim uslovima, dok se taktika bavi onim što se u samom sukobu zbiva. Strategija može da se nazove veštinom vojskovođe, dok je taktika veština vođenja trupa“. (Fon der Golc).

„Taktika je nauka o upotrebi oružanih snaga u boju; strategija je nauka o upotrebi bojeva za ostvarenje ratnog cilja“. (Klauzevic)

Iz gornjih definicija može se uočiti da su razni ljudi pokušali da pretstave značenje strategije iz različitih uglova. Neki prave razliku između strategije i taktike na geografskoj osnovi — zavisno od toga da li posmatramo operacije na celom ili samo na ograničenom delu vojišta. Drugi klasificiraju svoja razmatranja u jednu ili drugu kategoriju, na osnovu prirode sudara ili veličine angažo-

vanih jedinica. Klauzevic definiše ta dva termina u vojno-političkoj sferi i proširuie obim oba termina.

Uzeto pojedinačno, nijedna od ovih nabrojanih definicija ne bi mogla da pruži bliže objašnjenje. Svaka od njih ostavlja mnoge šupljine za stvaranje zabune. Ljudi se mogu zapitati gde je granična linija između kratkog rata i duge razvučene bitke? Kakva je razlika između strategije komandanata divizije i taktike komandanata korpusa? Ili, da li komandant divizije nije obavezan da primeni strategiju u razradi svojih planova?

Mnoštvo takvih pitanja bi ostalo bez odgovora, ako bismo se slepo složili sa samovoljnim zaključcima bilo koje osobe, izraženim u obliku konciznih definicija. Predmet zahteva daleko dublju analizu. Stvarno potpuni opis strategije kao veštine bio bi težak i uzaludan posao, a mogao bi da dovede do obrnutog učinka, tj. umesto da čitaocu razjasni, može ga dovesti do zabune.

Međutim, studija svih definicija zajedno obilno ispunjuje našu prvu dužnost koja se sastojala u tome da pronađemo šupljinu u svom već postojećem znanju gde ćemo moći da podesimo koncepciju strategije. Dovde smo mogli videti da je strategija izvršni deo ratne veštine na višem stupnju od taktike i da se njena nadležnost prostire od oblasti politike ka upravljanju ratom na glavnim vojištima. Tada možemo izvesti zaključak da u izvesnoj meri strategija ustupa mesto taktici, a da taktika nastoji da izvrši opšti plan postavljen od strane strategije. Zasada biće nam dovoljni ovi zaključci.

Kao sledeće došla bi analiza prirode samog rata. Kada se ona izvrši, tada se mesto strategije u ratnoj veštini može razumeti razmatranjem činilaca koji utiču na nju i koji čine njenu materijalnu osnovu.

PRIRODA RATA

Za svrhe proučavanja vojne strategije rat je uzet u značenju stanja aktivnog neprijateljstva koje postoji između dve zemlje od vremena početka mobilizacije do zaključenja konačnog mira. U cilju uprošćavanja stvari ovde se neće razmatrati obličja rata kao što su psihološko, ekonomsko ili političko vođenje rata. Nema

sumnje da će ona biti deo državne strategije i njihovo puno značenje je izneto u istoriskom pregledu strategije na kraju ove glave ali bi u ovom momentu ta obličja rata samo načinila zbrku u izlaganju i zbog toga su izostavljena.

Rat se uglavnom može podeliti na dva dela — upravljanje i izvršenje, dok vođenje rata dalje deli ova dva dela na četiri faze — organizacija, planiranje, pokret i uništenje. Jedna država najpre mora da mobiliše svoja sredstva i da stvori uslove za rat — to se naziva organizacija. Sledeće stanje je projektovanje načina najbolje upotrebe tih sredstava. Zatim se mora postupiti po planovima da bi se došlo u dodir sa neprijateljskim naoružanim snagama; ovo se stanje zove pokret. Najzad dolazi sam sukob koji eventualno mora da dovede do uništenja jedne ili druge armije, fizički ili moralno.

Rat ne mora u potpunosti da sadrži kompletan ciklus ova četiri stanja. Prvo, stanje uništenja može da dovede do drugog stanja — pokreta, zatim planiranja, opet pokreta i tako dalje, dok se posle konačnog uništenja ne zaključi mir. Kretanje ovog ciklusa objašnjava u detaljima priloženi dijagram.

Uopšte govoreći, strategija obuhvata prva tri stanja — organizaciju, planiranje i pokret — dok taktika upravlja stanjem uništenja. Ova podela se neće uvek ostvariti, pošto u izvesnim slučajevima strategija direktno upravlja četvrtim stanjem, a u drugim slučajevima funkcije taktike zahtevaju stanje pokreta, kao u slučaju neke veoma razvučene bitke. To takođe ne znači da uticaj strategije prestaje gde počinje nadležnost taktike. Naprimer, sistem snabdevanja i transportovanja ili način obuke, mada su predviđeni u strategiskom planiranju, dolaze do izražaja tek u završnom stanju uništavanja. U takvim slučajevima dužnost taktike je da potpomaže strategisku zamisao.

Isto tako vrši se i uticaj taktike na strategiju; jer, ako dođe do drugog ciklusa stanja (kao što je objašnjeno na dijagramu) tada će planiranje i dalji strategiski pokret biti direktna posledica taktičkog dejstva. Moltke je objasnio: „Strategija svojim vođenjem armija i svojim grupisanjem snaga na bojištu stvara uslove taktici da izvrši udar — i to udar sa uspehom; odnosno, strategija prima i rezultat svakog pojedinog (taktičkog) udara".

Šema 8

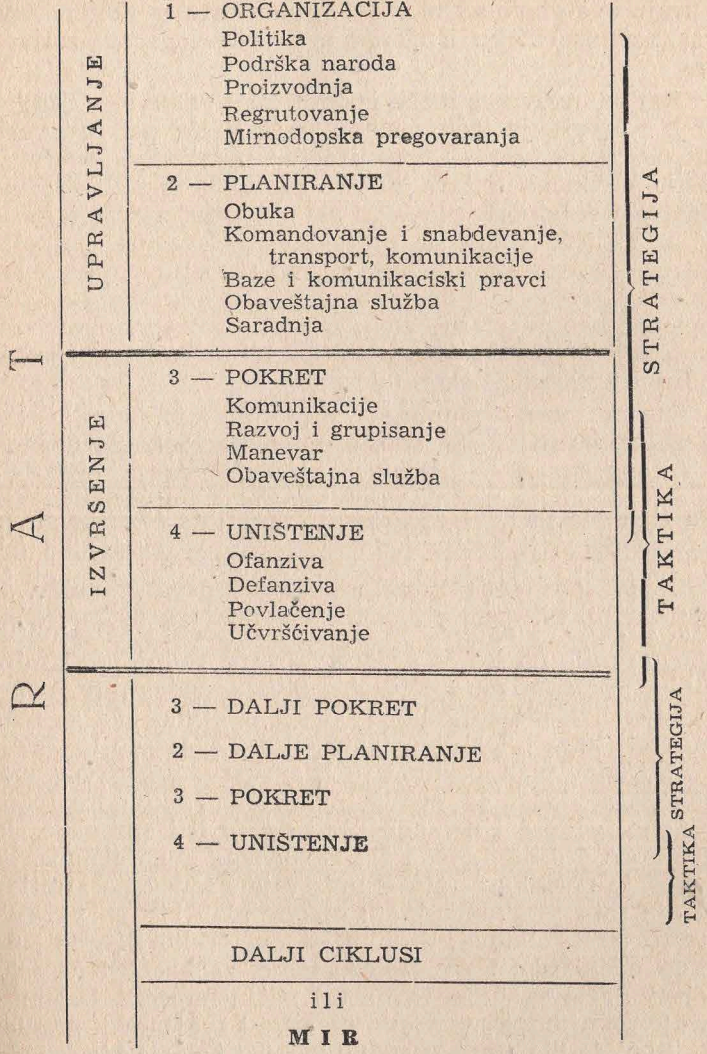

PRIRODA RATA

Zatim postoje činjenice koje preovlađuju u strategiji i u taktici — komandovanje, hrabrost, disciplina, moral pa i principi ratne veštine (koji su opisani u sledećoj glavi). Nikakav stepen briljantnosti strategiskog upravljanja ne može da donese taktički uspeh u rukama nesposobnog komandanta. Čak i najsmeliji potezi taktičara ne mogu da zadobiju krajnju pobedu, ako je strategiski moral nizak. Ovi važni činioci ne poznaju nikakve granice između strategije i taktike, već pripadaju podjednako svim sferama vođenja rata.

ORGANIZACIJA

Kada se jedna država angažuje u ratu radi postignuća svojih političkih ciljeva, ona mora najpre da odredi svoju politiku za vođenje toga rata. Ovo je najviše obličje vojne strategije, od koga zavise sva druga razmatranja. Država mora da odluči da li će cilj rata biti neprijateljska živa sila ili neki geografski objekt; da li će se glavna dejstva upraviti protiv jednog ili drugog protivnika (ako ih ima više) i tako dalje. Ove odluke moraju se doneti što pre, pošto će sve zavisiti od formiranja državne politike rata. Država — agresor je obično pripremila ovu politiku mnogo ranije no što je preduzela ratne radnje, dok miroljubive države mnogo češće bivaju zateknute nepripremljene. Kada se jednom odredi politika, ona se mora sprovesti kroz celokupno planiranje i sve faze izvršenja.

Šlifenov plan za invaziju Francuske, pre Prvog svetskog rata, dobar je primer blagovremenog određivanja državne politike i nemogućnosti da se isti sprovede. Još 1905 godine, Šlifen, tada šef Nemačkog generalštaba, zastupao je politiku totalnog uništenja Francuske armije u slučaju rata sa Francuskom; njegov plan bio je, ukratko: izvršiti širok obuhvat desnim krilom preko Belgije i Severne Francuske i po prelazu Sene, zaokrenuti na istok i obići Pariz sa juga, te na taj način nabaciti francuske armije na njihove sopstvene tvrđave i švajcarsku granicu.

Plan je bio smeo u svojoj zamisli i da je bio izveden sa istom energijom i smelošću sa kojom je bio postavljen, značio bi kratak rat i brzu pobedu Nemačke. Međutim, plan je bio isuviše smeo za Šlifenovog sledbenika, Moltkea

mlađeg. Kada je Šlifen postavio razmeru 7 prema 1 između desnog i levog krila Nemačke armije, Moltke je mislio da je zbog ovoga nemački južni front ostao previše slab u slučaju moguće francuske ofanzive u tom pravcu, i usvojio je razmeru od samo 3 prema 1. Rezultat je, kao što nam je poznato, bio da Šlifenov plan nije mogao da se izvede; rat uništenja nije se ostvario i Nemačka je morala da primi rat iznuravanja koji je ona teško mogla da podnese.

Postoje mnogobrojni činioci koji utiču na određivanje državne ratne politike od kojih su važniji oružane snage neprijatelja, mogućnosti drugih ratujućih strana koje bi se pridružile ratu, neprijateljske finansiske prilike, njegovi industriski i poljoprivredni izvori, sopstveni državni izvori, finansiska sredstva i tako dalje. Ako su neprijateljska ofanziva i komunikacije prikupljene u jednoj vitalnoj oblasti, ili ako je njegov glavni grad od velike strategiske važnosti, tada može da dođe do rata sa geografskim ciljem. Slično tome, ako je neprijateljev finansiski potencijal takav da on ne može da izdrži napor dugog, razvučenog rata, tada će najuspešniji način biti rat iznuravanja radi postignuća konačne pobede.

Čim se odredi ratna politika, sledeći korak u fazi organizacije je priprema državnih sredstava za rat, a to znači opšta mobilizacija oružanih snaga, preorijentisanje mirnodopske industrije na ratnu proizvodnju i regrutovanje ljudske snage. Tokom razvoja ova mera postaje, eventualno, osnova za drugu fazu — planiranje.

U ovoj prvoj fazi rata problematika strategije prevazilazi vojnička razmatranja i dostiže državne i međunarodne sfere ekonomije i politike. Iz tog razloga određivanje ratne politike spada u nadležnost vlade. Prema tome, u demokratskim zemljama ovu politiku određuje narod preko svojih pretstavnika u vladi, a ne oružane snage. Vojni poslovi su podređeni političkim faktorima i, prema tome, strategija je u rukama civilne vlade, mada se traži savet od vojnih rukovodilaca. U vladi, pak, totalitarnog režima upravljanje vojnom aktivnošću leži u rukama ustanovljenog tela — takvog kao što je sistem Nemačkog generalštaba koji ima takav autoritet, kakav nikada ne bi bio dopušten u jednoj demokratskoj zemlji.

Nedostatak interesa civilnih rukovodilaca za vojne poslove, potisnute u pozadinu usled nepopularnosti rata

kod naroda demokratskih zemalja, prouzrokuje ono stanje nepripremljenosti koje je bilo previše očevidno u Britaniji i SAD, za vreme oba svetska rata. Kod demokratskog naroda postoji bojazan od uspostavljanja tela za objedinjavanje i planiranje, pošto se smatra da takvo telo može narod da zaplete u stvarne pripreme za rat.

Međutim, velika prednost sistema civilne kontrole ratne politike ogleda se u tome, što je u stanju da mobiliše državne izvore u slučaju rata i da to stanje mobilizacije održi. Za vreme dva poslednja rata, demokratske države, mada pri izbijanju rata zatečene u stanju potpune nepripremljenosti, izišle su kao pobednice umnogome blagodareći podršci unutrašnjeg fronta. U budućim ratovima čak i ovo početno nepovoljno stanje može se umnogome ukloniti, ako vlada ima moralnu hrabrost ne da izbegava nužnost, već često neprijatnu dužnost izvođenja ratnih priprema još za vreme mira.

PLANIRANJE

Pošto je određena ratna politika, nastaje faza planiranja. Pre svega mora se sastaviti strategiski ratni plan. Imajući u vidu politiku određenu u prvoj fazi mora se rešiti da li će rat biti ofanzivan ili defanzivan. Države-agresori imaju sva preimućstva u ovoj fazi, pošto su se one pripremale za ofanzivu od samog početka rata i mogu da preduzmu inicijativu od samog početka.

Osnovni deo strategiskog planiranja je plan uređenja pozadine. Pošto se državni izvori stave na raspoloženje ratnoj mašini, njihova upotreba mora biti takva da obezbedi sva sredstva oružanim snagama koje učestvuju u operacijama. U ovoj fazi mora se brižljivo planirati svaki vid snabdevanja i dotura.

Bilo da je strategiski ratni plan ofanzivan ili defanzivan, prvi i najvažniji administrativni činilac koji treba da se razmatra jeste obrazovanje jedne ili više baza za snabdevanje. Ne samo što mora glatko da teče svakodnevni dotur potreba, već se moraju stvoriti i rezerve.

Osnovna karakteristika baze je njena elastičnost. Ograničena baza, sa jednim jedinim komunikaciskim pravcem

ka operativnoj zoni, ometa strategiju komandanta ne samo time što ograničava njegovu snagu manevra, već i što je osetljiva prema neprijateljskom dejstvu. Idealna baza je prostrana oblast sa više komunikaciskih pravaca ka bojištu koji su međusobno povezani sistemom poprečnih komunikacija (vidi šemu).

Takva baza dozvoljava komandantu da napusti svaki deo fronta pod pritiskom situacije, ili u skladu sa strategiskim planom i da promeni svoj komunikaciski pravac na

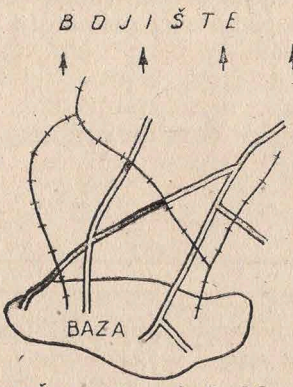

POLOŽAJ IDEALNE BAZE

Šema 9

drugi deo fronta. Velingtonov poluostrvski rat, 1813 godine, pruža izvrstan primer elastičnosti dobre i nezgode loše baze.

Dok su se francuske armije u Španiji oslanjale na Bajon jednim jedinim putem koji je služio kao njihov komunikaciski pravac do središta Poluostrva, Velington je imao na raspoloženju više pristaništa duž zapadne obale Poluostrva, svako spojeno putem sa unutrašnjošću. Kada je potisnuo Francuze ka reci Ebru, početkom leta 1813 godine, Velington je na svom nastupnom maršu proširio i isturio svoje levo krilo ka Santanderu i tada ovo mesto koristio kao svoju osnovicu. Ovim svojim potezom Velington je ne samo olakšao svoj sistem snabdevanja, nego je i operacijom prema bajonskom putu ugrozio francuski pravac povlačenja. U daljim operacijama on je uzastopno bazirao na San Sebastijan i konačno na Bajon.

Dok je Velington uzeo za svoju prostornu osnovicu celu obalu Zapadne i Severne Španije, Francuzi su se oslonili na ograničenu osnovicu i jedan jedini komunikaciski pravac. Kada je najzad Velington presekao bajonski put, Francuzi su bili primorani da se povuku u neredu niz pamplumski put kroz Pirineje ostavljajući svu svoju tešku opremu.

Pored izbora potrebne baze, treba razmatrati i njenu podesnost u odnosu na neprijatelja. Komunikaciski pravci koji se protežu od baze ka frontu pretstavljaju arterije oružanih snaga i zbog toga primamljiv objekat za nepri-

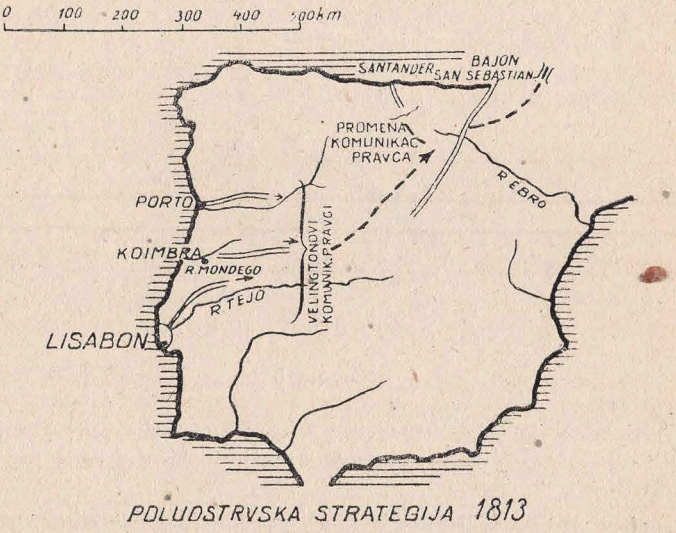

Skica 1

jatelja. Baza mora da bude tako postavljena da za vreme projektovane operacije komunikaciski pravac bude, što je moguće više zaštićen. Kao što pokazuje šema, u prvom primeru komunikaciski pravci izvode upravno na front i imaju najobezbeđeniji položaj, dok su oni u drugom slučaju, pošto se protežu koso u odnosu na front, izloženi neprijateljskim udarima.

Pri određivanju baza moraju se uzeti u obzir i zahtevi za početni strategiski razvoj. Baza bez dovoljnog prostora za oružane snage od samog početka pretstavlja smetnju

operativnom planu. Ona ograničava polje dejstva komandantu pri prelasku na sledeću fazu ratnog zbivanja — pokret. Postoje dva načina pomoću kojih se ova zona može obezbediti za pokret. Prvi je — pomoću većeg rastojanja. Ovaj način je moguć samo u oblastima gde su armije razasute na velikom prostranstvu — kao što su naprimer afričke pustinje. Drugi je — zaštitna snaga koja ovu zonu

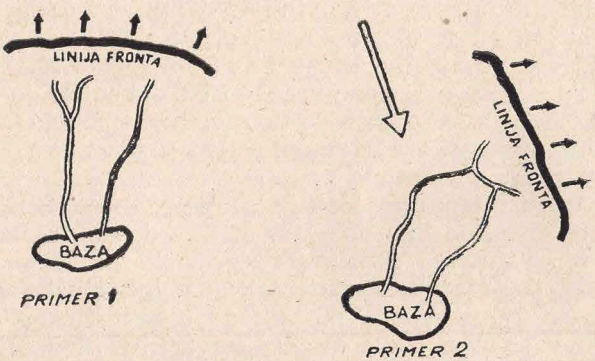

POLOŽAJ BAZA I KOMUNIKACISKIH PRAVACA U ODNOSU NA PRAVAC PROTEZANJA FRONTA

Šema 10

obezbeđuje kretanjem ispred glavnih snaga i drži neprijatelja na otstojanju. U ovoj epohi vođenja rata u vazduhu izbor baze postaje još složeniji neophodnošću zaštite od vazdušnog napada i obezbeđenjem aerodroma. Baza, sem toga, mora da bude postavljena u dometu postojećih vazduhoplovnih baza tako da se mogu vršiti vazdušno snabdevanje i vazdušna zaštita. U ratu na Pacifiku, Makarturova strategija „skakanja sa ostrva na ostrvo" bila je ustvari uspostavljanje niza dopunskih vazdušnih baza koje su vodile krajnjoj operativnoj bazi prema japanskom kopnu.

Jedna od najranijih Hitlerovih grešaka u prošlom ratu bilo je potcenjivanje važnosti vazdušnih baza i vazdušnih komunikaciskih pravaca. 1940 godine kada je Hitler masu svojih oružanih snaga uperio ka invaziji Engleske, uvideo je da jačina Britanije počiva na njenoj vazdušnoj snazi i mornarici. Kada je bacio svoje vazduhoplovstvo protiv Britanije, njegova se strategija sastojala u tome da uništi

pomorske baze i ukloni britanske lovačke avione iz vazduha. Ono što je propustio da u potpunosti proceni bilo je da su najbolji ciljevi za borbu protiv lovačkih aviona bili njihovi aerodromi, a ne sami lovački avioni. Aerodromi su bili baze i komunikaciski pravci vazduhoplovstva. Podaci o Bici za Britaniju pokazuju da je Hitler svoje bombardere usmerio protiv pomorskih baza, brodova i centara industrije i trgovine — (London i drugi gradovi). Međutim, on je obratio nedovoljnu pažnju aerodromima za lovačku avijaciju. Da je i ovde primenio strategiju napada na komunikaciske pravce i baze, kao što je to uradio na kopnu, kada je požnjeo tako velike uspehe, mogao je da osakati britansko vazduhoplovstvo u toku prvih nekoliko dana Bitke za Britaniju.

U fazi planiranja ističe se potreba najtešnje međusobne saradnje kao uslov za izradu dobrog plana. U modernim ratovima specijalizacije, svaki problem mora da obradi odgovarajući stručnjak. Civilne službe i komandanti oružanih snaga moraju da ujedine svoja specijalizovana znanja i da izrade ostvarljiv plan. Naprimer, vrhovni komandant ne može da načini nikakav plan strategiskog razvoja, dok ga rukovodioci snabdevačke i transportne službe, i civilni i vojni, ne obaveste da pod postojećim uslovima putnih i železničkih komunikacija mogu da se preduzmu administrativno-vojne mere. Pre sastavljanja bilo kakvih projekata o izradi komunikacija i postrojavanja mora se konsultovati stručnjak po inžinjeriskim pitanjima. Obaveštajna služba mora obezbediti najpodrobnije informacije o neprijateljskoj aktivnosti i topografskim uslovima. Samo najbrižljiviji duh koordinacije može da poveže sve ove činioce u logičko razmatranje.

U ovoj fazi mora se planirati i obuka oružanih snaga. Ne samo što svakog obveznika treba obukom dovesti na nivo regularne vojske, već i oružane snage kao celina, treba da budu izvežbane za specijalne uloge, zavisno od ranije određene ratne politike. Razne operacije ili vrste zemljišta, zahtevaju specijalnu obuku za — ratovanje u planini, u džungli, kombinovane operacije i tako dalje. Zadatak strategije da unapred odredi odgovarajuće oružane snage koje će se stručno obučavati nije mali. Početak Japanskog rata zatekao je Britansku Imperiju nepripremljenu za rat u džungli. Ta strategija koja je propustila da planira obuku trupa odaslatih, ili predviđenih za oda-

šiljanje na bojišta Dalekog Istoka bila je loša. Pored mnogobrojnih primera gde su nedostatak obuke ili pogrešna obuka doveli do neuspeha, bilo je mnogo primera u kojima je strategija rizikovala da bude upropašćena zbog toga što se znalo da su trupe od kojih se zahtevao delikatan manevar ili neki težak podvig nesigurne.

POKRET

Faza organizacije određuje komandantu cilj, a planiranje način operacija pomoću kojih se taj cilj ima postići. Plan se sprovodi u delo u poslednje dve faze ratnog zbivanja — u pokretu i uništenju.

Do konačne pobede dolazi se samo bitkom — tojest uništenjem, kada mirnodopska obuka jedinica na tom poslednjem ispitu snage i sposobnosti stiče dužno priznanje. Međutim, stupiti neposredno u bitku — slaba je strategija. Pre no što stupi u bitku komandant mora najpre da pokuša da zadobije što više preimućstava nad neprijateljem. Čak i sa daleko nadmoćnijim snagama potreban je manevar za preimućstvo kako bi se izbegli gubici ili u cilju postizanja brže pobede. Međutim, kada su sopstvene snage podjednake ili čak i slabije od neprijateljskih, veština strategije može da bude odlučan činilac u postizanju pobede. Mora se težiti da se u bitku uđe pod najpovoljnijim mogućim uslovima i zemljišnim i u pogledu uvežbanosti, a pritom prinuditi neprijatelja da primi bitku pod najnepovoljnijim uslovima. Prema tome, manevrom se mora nastojati ne samo da se ukloni smetnja u pogledu brojne slabosti, već i da se postigne nadmoćnost na izabranim mestima.

Prvi operativni pokret snaga na bojištu je njihov razvoj, koji se sastoji iz transportovanja i pripremanja jedinica za borbu. Raspored za ovaj pokret zavisi od objekata, određenih u fazi planiranja, i on prethodi strategiskom manevru. Samo posle podesnog razvoja komandant može da ostvari razne manevre u operaciji kojima želi da zadobije prednost nad neprijateljem. Na sledećim stranicama su objašnjeni neki od najvažnijih takvih manevara (tj. upotreba strategije).

Jedan od prvih činilaca koje treba razmotriti kada se želi da se neprijatelj izmanevruje — jesu njegovi komunikaciski pravci. Ako se ovi ugroze može da se istrgne inicijativa iz njegovih ruku i neprijatelj se može sprečiti da izvede bilo kakav strategiski manevar sve dotle, dok su mu komunikaciski pravci ugroženi. Žonimi, slavni vojni teoretičar Napoleonovog doba, postavio je kao jedan od principa strategije „da glavne snage vojske treba postepeno dovesti na odlučujuće tačke na bojištu, i koliko je moguće, na neprijateljske komunikacije, ne izlažući pritom svoje komunikacije."

Postoje dva osnovna načela pomoću kojih se strategija može usmeriti na neprijateljske komunikaciske pravce. Prvi je direktno ugrožavanje, postignuto bilo upravnim nastupanjem na neprijateljske komunikacije, ili obuhvatnim manevrom sa ciljem presecanja njegove komunikacije. Izvrstan primer ovog metoda pruža japanska strategija na Malaji u ratu 1941-42. Svoju prevlast na moru oni su mogli slobodno da koriste za niz obuhvatnih mane-

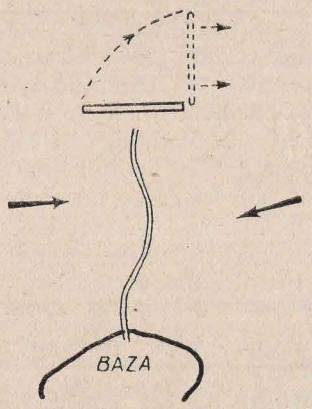

OBRAZOVANJE FRONTA PO BOKU

Šema 11

vara sa mora ugrožavajući britanske kopnene komunikacije iza njihovih prednjih delova.

Drugi, mnogo lukaviji način je da se neprijatelj navede na istezanje svojih komunikaciskih pravaca pomoću mamca u vidu strategiskog povlačenja, ili da se natera

da okrene front ka jednom krilu, tj. da ga menja sve dok ne postane paralelan, umesto upravan na komunikaciske pravce. Na taj način neprijateljski komunikaciski pravci postaju ne samo osetljiviji za napad sa prvobitnog boka, nego se i elastičnost njegovog načina snabdevanja smanjuje sve dotle, dok njegov raniji bok pretstavlja i dalje njegov front. Njegovi komunikaciski pravci i baza bili su tako planirani da obezbede strategisko podržavanje u prethodno planiranom pravcu. Stoga, doklegod ne izgradi bočne komunikacije za obezbeđenje svog novog fronta, njegovo napredovanje biće zaustavljeno iz straha da mu se ne naruši sistem snabdevanja.

Napad na neprijateljske komunikaciske pravce može da se izvrši na veoma širokoj osnovi. On se ne primenjuje samo na pojedine bitke ili operacije, već na celokupan tok jednog rata. Država, kao celina, može da bude poražena presecanjem njenih puteva za snabdevanje.

Završne faze Američkog građanskog rata, 1861 do 1865, pretstavljaju možda najbolji primer u istoriji poraza jedne države napadom na njene komunikaciske pravce. Grantov plan bio je izgrađen na temelju manevara za „prekid snabdevanja" — Kruk je imao da preseče železničku prugu Virdžinija—Tenesi; Sigel da se kreće ka Šenendoe Veli, radi uništenja te „žitnice juga" i najzad, pomorska blokada morske obale. Glavni udari na dva ključna grada — Ričmond i Atlantu — ne bi bili ni izbliza tako odlučujući da nije bilo ove strategije presecanja puteva za snabdevanje.

Dugo smo bili naklonjeni da značenje izraza „komunikaciski pravci" shvatamo samo kao puteve za snabdevanje. Međutim, obezbeđenje snabdevanja je samo jedna od funkcija komunikaciskog pravca. Međutim, postoje i pravci za upućivanje pojačanja i za otstupanje, kanali za obaveštavanje i pravci za komandovanje i upravljanje. Dok su pravci za snabdevanje skoro uvek upravni na operativni front, pravci obaveštavanja, komandovanja ili pojačanja su često kosi ili paralelni. Prema tome, oni su znatno osetljiviji od pravaca za snabdevanje i kao takvi dobri ciljevi za veštog stratega.

Razdvajanje takvih komunikacija dovodi do strategije — „počesnog tučenja". Kada strateg teži da razdvoji neprijatelja na dva ili više delova, on to može da učini na dva načina. Jedan način je razdvojiti delove tako ve-

likim rastojanjem da jedan deo ne može da pritekne u pomoć drugom. Međutim, ovo nije uvek moguće, pošto to očigledno potpuno zavisi od date situacije. Strateg, prema tome, pribegava drugom načinu — razdvajanju komunikacija između delova jedne armije.

Ako neprijateljska snaga B može da razdvoji bočne komunikacije snage A (do a), ona A otseca od bilo kakvih ojačavanja ostalih snaga. Ako se preseku komunikacije na većoj dubini (do b), tada je i A otsečen od svih obaveštenja, upravljanja ili komandovanja koja dolaze iz štaba. Prema

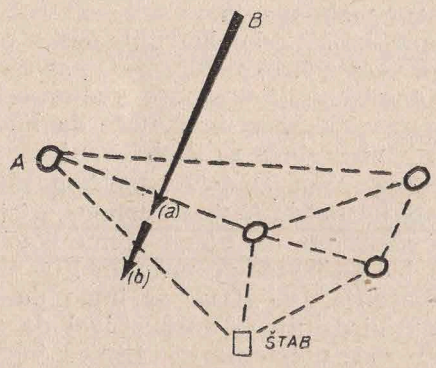

PRESECANJE BOČNIH KOMUNIKACIJA

Šema 12

tome, A je potpuno izolovan od glavne snage i, mada nije odvojen od nje velikim rastojanjem, on može pasti pod prvi udar, pre no što neprijatelj obrati pažnju glavnoj snazi.

Drugi činilac za razmatranje u manevrima pre bitke je — da navedemo opet Žominija — „manevar da se sopstvene jače snage dovedu i napadnu neprijateljske slabije snage". Ovaj činilac postaje značajniji, kada je ukupna sopstvena brojna jačina slabija od neprijateljske. U takvim slučajevima veština vođenja leži u tome da se manevrom postigne nadmoćnost na odlučujućim mestima, a ovo nalaže da se zna gde se ta mesta nalaze.

Način zadobijanja nadmoćnosti na izabranim tačkama manevrom znači, vezati glavne snage neprijatelja manjim delom sopstvenih snaga, a potom prikupiti veći deo sop-

stvenih snaga na ranije izabranoj odlučujućoj tački. Za vreme liniskog vođenja rata ovo se izvodilo napadom na jedan od bokova (tj. obuhvatajući bok), ili obilaznim manevrom, napadajući iz pozadine. U modernoj bici bočni manevar je manje moguć, pošto bok više nije slaba tačka kao ranije. Nastupanja se preduzimaju na uskim frontovima i obuhvatna strategija ustvari nije „obuhvatanje bokova", pošto bok ne postoji u istom smislu kao i u liniskom ratovanju. Prema tome, bok treba stvoriti. Ovo se postiže obuhvatnim manevrom i probojem neprijateljske kolone (kao što je pokazano na šemi 13). Tako načinjen proboj „stvara" dva boka, od kojih svaki može da bude odlučujuće

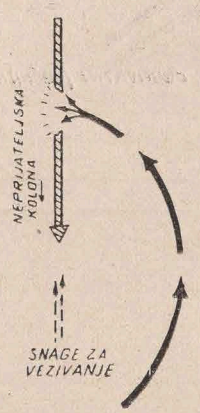

OBUHVATNI NAPAD NA NEPRIJATELJSKU KOLONU U NASTUPANJU

Šema 13

mesto za koncentrisan udar. Ovaj manevar su Japanci obilno iskoristili u idealnom okviru džungle sa ograničenim, jednim jedinim komunikaciskim pravcem.

Možda je najvažniji činilac, koji utiče na strategiju pokreta, usklađivanje vremena i prostora. Skoro u svim manevrima, koncentracije ili razvoja, bočnog obuhvata ili frontalnog nastupanja, komandant teži da za kraće vreme zadobije preimućstvo nad neprijateljem izvođenjem svog manevra, nego što to neprijatelj predviđa. Ovaj podvig uvek zahteva veliku veštinu u planiranju i proračunima.

Logistika*) (termin koji je skovao Žomini, a koji znači pokret i snabdevanje trupa) je nerazdvojivo povezana sa faktorom vremena u današnjem vođenju rata.

Dva glavna načina podešavanja vremena radi dobijanja koristi jesu „uporedne kolone" u nastupanju i operacije po „unutrašnjim pravcima". U nastupanju uporednim kolonama primenjuje se osnovni princip da armija,

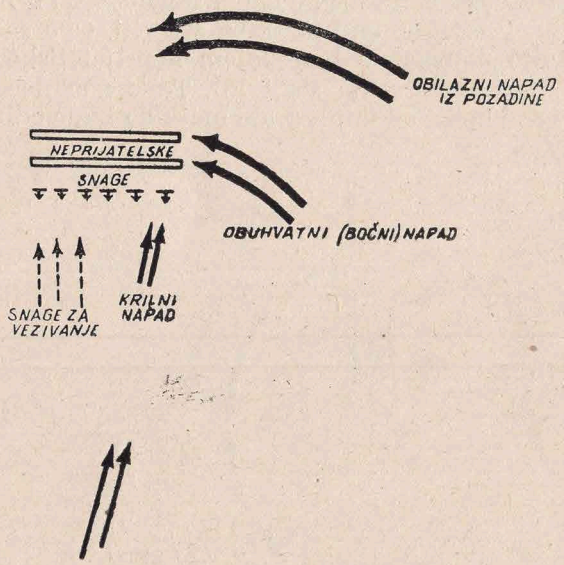

OBUHVATNI I OBILAZNI MANEVRI

Šema 14

koja napreduje po dva ili više puteva ka istom cilju stiže tamo za kraće vreme, nego ako bi se kretala samo jednim

*) Logistika — prvobitno je označavala službu podizanja i uređenja logora.

Docnije ona postaje nauka o primenjivanju svih vojnih nauka. Danas je logistika grana administracije koja obuhvata pripremu i rukovanje snabdevanjem, evakuaciju i smeštaj bolesnika, transportovanje i druge službe. Ona se stara da odgovarajuće ljudstvo i materijal budu na određenom mestu, u određenom trenutku i sposobni za upotrebu. U našoj vojnoj terminologiji ne postoji odgovarajući pojam. Najpribližniji termin bio bi pozadinska služba ili služba snabdevanja. — Prim. red.

putem. Ovo isto važi kako za sistem snabdevanja, tako i za pokret trupa. Mnoge operacije su bile otežane usled nedostatka dovoljnog broja pravaca za nastupanje. Sa pokretima vezanim za puteve, i u mehanizovanom ratovanju, značaj ovog principa je mnogo porastao.

Strategija dejstva po unutrašnjim pravcima se često pogrešno razumevala. Ona ne zastupa operacije u ograničenoj zoni u cilju olakšanja koncentracije. U doba, kada je brzina pešadije pretstavljala granicu brzine u strategiskom pokretu, moglo se održati vođenje operacija iz unutrašnjosti ograničenog kruga prema neprijatelju raspoređenom po obimu toga kruga. Međutim,u modernom vođenju rata takav postupak bi bio odricanje manevarske sposobnosti.

Strategija dejstva po unutrašnjim pravcima smatra se sada kao vremenska razlika. Prilikom primene ovakve strategije planiranje strategiskog rasporeda vrši se tako

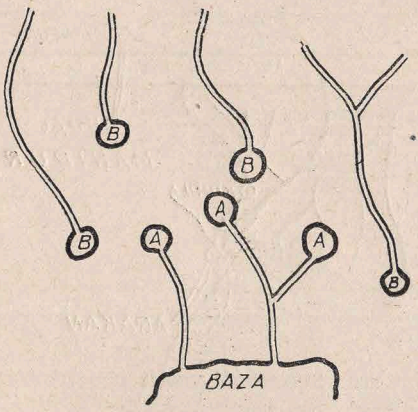

UNUTRAŠNJI PRAVCI - PRVI PRIMER

Šema 15

da je pregrupisavanje sopstvenih snaga sa odlučujućeg mesta na frontu ka drugom, potrebno manje vremena nego za strategiski pokret neprijateljskih rezervi između te dve iste tačke. Raspored sopstvenih jedinica u unutrašnjem krugu je samo način primene ovog manevra i u pokretnom ratovanju on ne pretstavlja najpogodniji način. Kao što je pokazano na dijagramu 15, mada snaga AAA ima pre-

imućstva u pogledu izvođenja dejstava po unutrašnjim pravcima, ona ima znatno manju mogućnost manevrovanja nego snaga BBBB koja operiše po spoljnim pravcima. Geografsko shvatanje „unutrašnjih pravaca" je bilo uobičajenije samo u doba kada je manevar za bitku bio uslovljen brzinom kretanja pešadije. Sada, kada je u oblast pokretnog ratovanja uvedena mehanizacija, unutrašnji pravci su dobili novo značenje.

U pokretnom ratovanju, teritorijalno ograničavanje prirode unutrašnjih pravaca pretstavljalo bi veliku prepreku manevarskim mogućnostima komandanata. Prema tome, strategija dejstva po unutrašnjim pravcima danas se ne zasniva samo na teritorijalnim razmatranjima, nego

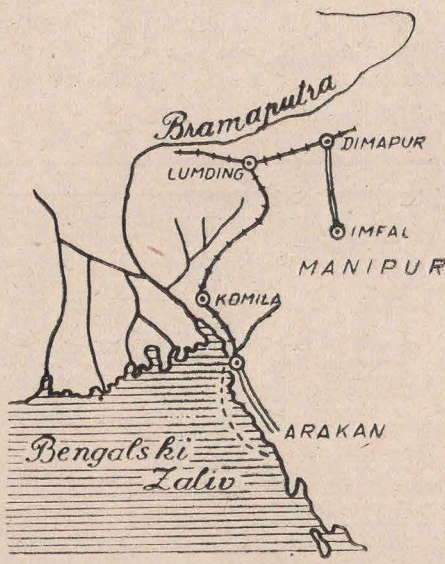

BRITANSKE KOMUNIKACIJE NA INDO-BURMANSKOM FRONTU

Skica 2

na proceni raspoloživih komunikacija. Primer, dat na dijagramu 16, razjašnjava uticaj protezanja komunikacija na takvu strategiju. Mada je snaga XX teritorijalno u unutrašnjem krugu, u strategiskom pogledu YYY uživa korist dejstva po unutrašnjim pravcima time, što raspolaže

poprečnim komunikaciskim pravcima pored svojih upravnih. Desno krilo snage Y može da se prebaci na levo krilo mnogo brže, nego što bi se izveo ijedan odgovarajući pokret između bilo koga boka snage X.

Razvijajući dalje ovaj proces, široka mogućnost upotrebe vazdušnog transporta toliko je razvila strategiju dejstava po „unutrašnjim pravcima" da ona danas označava izgradnju lanca vazdušnih pruga i aerodroma pomoću pokretne armije. U modernom ratovanju, komandant za-

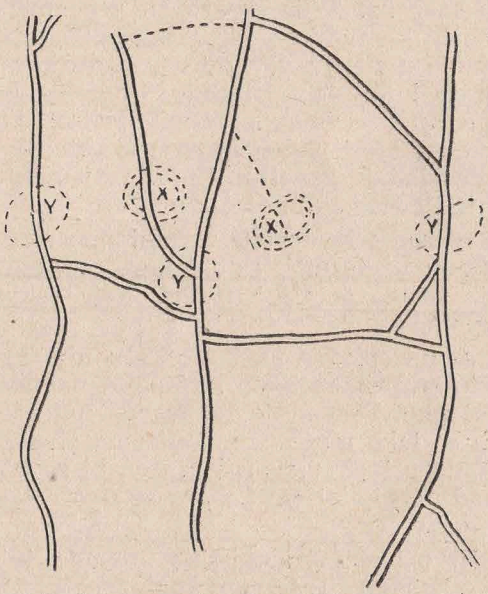

UNUTRAŠNJI PRAVCI - DRUGI PRIMER

Šema 16

dobija najveću korist od dejstava po „unutrašnjim pravcima", ako je njegov štab u stanju da organizuje besprekorni mehanizam koji izgrađuje i poslužuje aerodrome u svakoj novoj etapi plana pokreta. Izvanredan primer ovoga vidi se u strategiskim pokretima 14 armije radi suprotstavljanja japanskom ugrožavanju ka Manipuru, 1944.

Početkom te godine, u februaru, glavni japanski napor bio je upravljen prema indiskom 15 korpusu u Arakanu. Japanski komunikaciski pravci u Burmi bili su do-

voljno dugi da im omoguće da marta meseca prenesu težište napada na 4 indiski korpus u Manipuru. Britanski komunikaciski pravci između Arakana i Manipura pretstavljali su ustvari komplikovano i kružno kretanje putem, železnicom i rekom, preko Komile, Lumdinga i Dimapura. Železnica uskog koloseka bila je jednokolosečna, većinom preopterećena sa slabim voznim parkom.

Međutim britanske vazdušne snage imale su stalnu vazdušnu nadmoćnost nad celom oblašću i u saradnji sa vazdušnim snagama SAD obrazovale su lanac aerodroma duž svih naših komunikaciskih pravaca. Zbog toga je general Slim bio u stanju da prebaci vazdušnim putem dve kompletne divizije — 5 i 7 indisku diviziju — iz Arakana u oblast Manipur—Dimapur. Ovaj pokret po „unutrašnjim pravcima" je izveden na vreme kako bi se sprečilo da Japanci savladaju garnizon Imfal, ili u najmanju ruku, da ga manje ili više stalno izoluju.

Kada se operacije izvode u zemljama sa dobro razvijenom putnom i železničkom mrežom, procena komunikacija postaje veoma detaljna studija koja zahteva tačnost u proračunima.

Kada se na opisane načine nikako nije mogla postići korist, često se primenjivala strategija navlačenja neprijatelja u klopku. Prepad je lukavstvo, najčešće u okviru taktike, ali se lako može primeniti i na strategiju. Njime se obezbeđuje princip iznenađenja da bi se postigla nadmoćnost nad neprijateljem i može se upotrebiti i u ofanzivnim ulogama.

Najbolji primer strategiskog prepada je izveo Hanibal na obalama Trazimenskog Jezera, 217 godine pre n. e. On je pogrdnim gestovima namamio temperamentnog Flaminija u klopku. Kada su se rimske legije koncentrisale između obala jezera i planinskih grebena ka severozapadu, Hanibal se uputio na njih sa tri pravca i potpuno ih uništio.

Primer strategiskog prepada u ofanzivnom ratu može se videti u operacijama Najtsbridža u Africi, u junu 1942 godine. Romel je napao levo krilo i centar britanske Osme armije; posle trinaest dana borbi, on je uvideo da njegove oklopne jedinice nisu mogle da načine proboj, ali su stvorile veoma dubok džep na južnom krilu Osme armije.

Romel je zaustavio ofanzivu, procenjujući da će sada Riči preduzeti protivnapad oklopnim snagama kako bi ispravio ovaj džep. Za takav slučaj Romel je pripremio klopku.

On je unutar džepa postavio niz protivtenkovskih topova, tako dobro maskiranih, da se ni iz vazduha nisu mogli uočiti. Kada je počeo napad britanskih tenkova, protivtenkovski topovi su ih odbili otvarajući na njih uništavajuću vatru. Korist iznenađenja ovakve upotrebe pro-

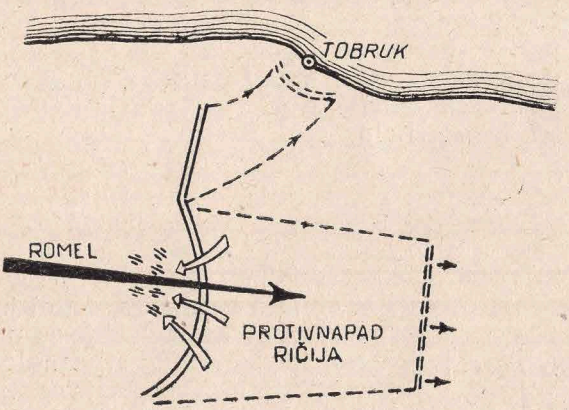

ROMELOVA PROTIVTENKOVSKA ZASEDA

Skica 3

tivtenkovskih topova, koja nije imala presedana, doprinela je umnogome uspehu celog prepada. Od Ričijevih oklopnih snaga, od preko 300 tenkova, vratilo se samo 70. Ovo uništavanje britanskih oklopnih snaga omogućilo je Romelu da ostvari svoj proboj. Britanska armija bila je razdvojena na dva dela, od kojih je jedan bio opkoljen u Tobruku, a drugi odbačen u Egipat. Samo velikom dovitljivošću mogao je Okinlek da zaustavi Osovinske armije na vratima Kaira. Da nije uspeo, ceo Srednji Istok mogao je potpasti pod nemačku dominaciju.

Uticaj topografskih karakteristika zemljišta na strategiju odražava se uglavnom na pravac i prirodu puteva, železnica, mostova ili pomorskog transporta. Prema tome, i planinsko zemljište ili zemljište ispresecano vodenim putevima zahtevaće i veću brižljivost u planiranju. Planinski

prevoji i mostovi pretstavljaju tesnace, dok je opšti pravac komunikacija umnogome uslovljen protezanjem planina i rečnih tokova. Slimova poslednja operacija protiv Japanaca na indoburmanskoj granici 1944-45 godine, pruža izvanredan primer za proučavanje strategiskog planiranja na teškom i slabo komunikativnom zemljištu.

U zaključku — složićemo se s tim da je faza pokreta najvažnija faza u strategiji, jer tada komandant teži da postigne nadmoćnost nad neprijateljem, pre no što uvede svoje snage u bitku. Strategija je „ukočena" ako je lišena svog osnovnog elementa — pokreta. Gde nije moguć nikakav pokret, borba se degeneriše bilo u zastoj, bilo u borbu u mešavini masa. Nepokretljivost ne može da dovede do vojničke odluke, izuzev po cenu velikih gubitaka u ljudstvu i materijalu.

RAZVOJ STRATEGIJE KROZ ISTORIJU

Proučavaoci ratne veštine često se zadovoljavaju time što smatraju da se studija strategije sastoji jedino od manevara i lukavstava koje su u ratu izvele vojskovođe da bi obmanule i pobedile neprijatelja. Koncepcija permanentne strategije, koja se izvodi za vreme rata ili mira, i njeni odnosi prema politici i ekonomici, retko su kada jasni onima koji su studiju strategije uvek posmatrali kao ograničenu u čisto vojno obličje ove nauke. Međutim, vojna strategija ne može se u potpunosti odvojiti od političkih i društvenih uticaja, čak i u svrhu proučavanja. Sa poslednjih nekoliko stranica, videli smo značaj državnih i međunarodnih poslova u početnim fazama strategije, tj. u fazi organizacije i planiranja. U novije vreme politika i društvo postali su tako nerazdvojno povezani sa vojnim poslovima, da se strategija više ne može posmatrati kao ono što se koristi samo za vreme rata. Zbog toga je neophodno da se razmotri kratak istoriski pregled razvoja strategije od Srednjeg veka naovamo.

U Srednjem veku kada se većina ljudskih aktivnosti upravljala prema shvatanjima viteštva unutar vladajućih klasa, rat je bio religiozan akt čiji je cilj uspostavljanje pravde i službe bogu. Suveren je smatrao zemlju kao neku vrstu lične svojine, koja mu je pripala po pravu rođenja.

Imajući na raspoloženju isključivu kontrolu finansija zemlje i oružanu snagu koju je mogao da izdržava on je bio u stanju da sakupi vojsku i da rat vodi po svojoj volji. Interesi države bili su stvar njegova a ne stvar naroda. On nije imao potrebe da od svojih podanika traži da pomažu rat ili učestvuju u njemu. On je prosto koristio svoje pravo upotrebe svih državnih izvora da bi postigao sopstvene ciljeve. Zbog toga je strategija pala na svoj najprimitivniji stepen. Tako je ona bila ne samo oslobođena političkih i društvenih obaveza, nego je metodama vođenja rata čak i na bojištu upravljao strogi moralni pravilnik.

Pojava kapitalizma i novčane privrede pretvorila je feudalni izgled rata u profesionalni. Nove klase ljudi, bez vojničkih tradicija, počele su se uzimati u vojsku. Sa njima su došle nove ideje i novi interesi, pa su se građanski državnici zainteresovali za poslove oružanih snaga koje su finansirali.

Makijaveli je bio prvi veliki politički mislilac koji je pokušao da metode vođenja rata izbavi iz stanja zaostalosti u koje su zapale u doba feudalnog viteštva. On je prvi naoružao političku misao vojnom strategijom. Ukazujući na nedostatke viteškog vođenja rata, on je pisao: „Ne može se nazvati ratom ono, gde se ljudi međusobno ne ubijaju... gde se teritorije ne pustoše." „Nikakvi obziri pravde ili nepravde... slave ili stida... ne treba dozvoliti da nadvladaju u ratu". On je smatrao da je u ratu dozvoljena svaka moguća sila. Sva državna sredstva, moralna i fizička imala su se upotrebiti za postizanje pobede. Pobeđeni neprijatelj mora se prepustiti na milost i nemilost pobedniku. U svojoj knjizi „Ratna veština" Makijaveli pokušava da razdvoji proučavanje rata od religioznih predrasuda i da od njega načini društvenu nauku.

Uticaj nauke na vođenje rata osetio se tek u sedamnaestom veku. Po prvi put za razvoj vojne misli tražila se pomoć naučnika i tehničara. Ovo se omogućilo postepenim uvlačenjem građanskih organa u vojni upravni sistem. Sve do prve polovine sedamnaestog veka vojnim poslovima u Evropi upravljali su gotovo sami vojnici, što je imalo za posledicu odvajanje vojne studije od svake napredne ideje. Kada je rukovođenje administrativnim poslovima počelo da se vrši preko građanske uprave, naučni progres države prodirao je u vojne poslove i postepeno su iščezavale anahronističke teorije vojnih rukovodilaca.

Arhitekti i inžinjeri dobili su zadatak da projektuju utvrđenja. Istraživanja u vojnoj pirotehnici, opiti u metalurgiji topova i balistička istraživanja doprineli su usavršavanju topa i puške. Naučnici su postali vojnici i obrazovale su se posebne sanitetske i inžinjeriske trupe. Pri kraju stoleća u većini evropskih armija uvedena je tehnička vojna nastava, oružane snage su prihvatile sve nove teorije i pronalaske.

U osamnaestom veku nastupio je sledeći veliki napredak u razvoju strategiske misli. Vojni rukovodioci su uvideli da se rat vodi sve do postignuća odlučnog rezultata. Makijaveli je posejao seme teorije totalnog rata, ali Evropa nije u potpunosti shvatila njegovo značenje. Pre revolucionarnog perioda strategija se nije razvila u odgovarajućoj meri da bi mogla u potpunosti da koristi pobedu. Era Francuske revolucije donela je promenu u ratnoj veštini — od vođenja rata sa ograničenim ciljem do potpune pobede države. Posle Blenhajma, Malplakea ili Rozbaha, rat se odugovlačio godinama. Suprotnost sa Napoleonovom epohom može se odmah uočiti, jer su posle Marenga, Jene ili Lajpciga, već za nekoliko meseci otpočeli mirovni pregovori.

Glavni razlog ovome napretku u razvoju vojne strategije bilo je novo shvatanje Građanske armije. Postojeća evropska praksa u održavanju profesionalnih vojski stvorila je provaliju između naroda i ratne mašine. Oružane snage nisu imale za sobom izvore narodne snage. Ratovi se nisu vodili do poslednjeg stadijuma, pošto je to ometao antagonizam između naroda koji je plaćao ratove i profesionalnog vojnika koji ih je vodio.

Naoružavajući svoje armije patriotskim duhom naroda, Francuska je uvela odlučniji i uništavajući način vođenja rata. Bogatstvo, ljudska snaga i inteligencija cele zemlje bili su bačeni protiv Evrope sa nedovoljnim elanom. Armije su se upućivale u ofanzivu bez obzira na gubitke u ljudstvu i materijalu. Ova promena u društvenim i političkim odnosima omogućila je najuspešniju strategiju.

Period posle Napoleona veoma je značajan zbog svog potstreka vojnoj misli. U ovom periodu mnogi veliki mislioci doprineli su teoretskom napretku vojne studije, a najistaknutiji između njih bili su Žomini i Klauzevic. Žomini je proučavao strategiju i njegovi glavni napori bili

su usmereni ka analizi strategije u vođenju rata, dok se Klauzevic bavio prirodom i osnovnom suštinom rata u njegovom društveno-političkom korenu.

Žomini je prvi pokušao da iz vojne istorije izvuče niz osnovnih principa koji upravljaju celokupnim vođenjem rata. Njegova proučavanja su se zasnivala na Napoleonovim bitkama u čijem je štabu radio više godina. On je smatrao da se veština vođenja rata može svesti na skup opštih pravila, koja su primenljiva na sve situacije. Principi ratne veštine, koje mi danas poznajemo (o kojima se govori u sledećoj glavi), zasnovani su na prvim pokušajima Žominija da formuliše ovaj skup „opštih pravila".

Ideje Klauzevica bile su usmerene na značaj socijalne politike i više u formulisanju strategije, nego samog rata. On je bio prvi veliki mislilac posle Makijavelija koji je državništvo na području vojnih poslova postavio na prvo mesto. On je pokušao da analizira osnovnu neophodnost rata kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva. „Rat", pisao je on „je produženje državne politike drugim sredstvima". Ova teorija — da je rat deo društvene sveukupnosti — bila je početak moderne političke filozofije koja utiče i na današnju strategiju državnika i vojskovođa.

Klauzeviceva velika teorija strategije bila je određivanje, na političkom planu, „težišta" neprijatelja na koji se mora usmeriti vojni napor države. On je dokazivao da se takva ratna politika mora zasnivati na političkim preduslovima koji jedino mogu da ocene da li ovo „težište" postavljaju oružane snage neprijatelja ili neka geografska prostorija. U izvesnim slučajevima, težište može da leži na javnom mnjenju — (naprimer, kada u neprijateljskoj zemlji postoje dve suprotne stranke koje se međusobno glože). Klauzeviceve studije u strategiji imale su veliki uticaj na pruske vojne rukovodioce u devetnaestom veku. Oni su prihvatili teoriju da je rat izraz društvene i političke snage i, oslanjajući svoje armije na narod, pokušali su da ožive koncepcije Francuske revolucije „oružanog naroda". Oni su zastupali princip opšte vojne obaveze temeljnije, no što je iko ranije to pokušao; dok se vojna obaveza ranije primenjivala samo na siromašnije klase, Prusi su je uveli za celo stanovništvo sposobno za vojsku.

Na nesreću, Prusi nisu bili po prirodi demokrate. San njihovih vojnih reformatora da obrazuju pravu građansku

armiju bio je ubrzo uništen njihovom slepom privrženošću monarhiji. Sledeće generacije pruskih vojnih vođa — Šarnhorst, Moltke i Šlifen — sve više su težile da odvoje armiju od domaće politike i ekonomije. U svojim planovima za svetski rat 1914-18, Šlifenova preterana vernost monarhiji sprečila ga je da sazna istinu da su čak i najobičniji detalji strategije predmeti državne politike. 1914 godine, kada je neuspeh manevarskog rata (neuspeh koji se nikako ne može pripisati Šlifenovim prvobitnim planovima), doveo sledećih godina do rata iznuravanja, nemački vojni rukovodioci su najzad uvideli vrednost političke i ekonomske podrške države.

Međutim, napori u totalnoj ratnoj mobilizaciji i ratnoj ekonomiji došli su prekasno. Ludendorf je pokušao da ih postigne potčinjavanjem vlade naređenjima vrhovne komande. On je u Nemačkoj zaveo stvarnu vojnu diktaturu, ali nije mogao da postigne uspeh. Armija nije mogla da održi unutrašnji front. Nemoćna da sarađuje sa političkim pokretima u zemlji, ona je naglo izgubila snagu.

Pouke, izvučene iz ovog rata, bile su glavni uzrok što je Nemački generalštab sledeće generacije pružio podršku nacistima. Oni su uvideli da je meteorski uspon doneo Hitleru potpunu vlast nad državnom politikom. Oni su mogli da zadobiju celokupnu mašinu za vođenje rata samo saradnjom sa njim. Druga je stvar što je međunarodna politika nacista uništila njihove nade.

Danas su svi stratezi uvideli da se podizanjem nacionalne države i napretkom industrije i tehnologije, vojna, ekonomska i politička snaga ne mogu odvojiti jedna od druge. Videli smo nesrećne rezultate neprimenjivanja ovog principa na unutrašnjem frontu. Međutim, jedan od uzroka poraza Nemaca u poslednjem ratu je i njihov neuspeh u primeni toga principa u međunarodnim odnosima.

Delbrik, vodeći civilni stručnjak u vojnim poslovima Nemačke za vreme Prvog svetskog rata, pokušao je da opiše glupost zanemarivanja međunarodnih razmatranja u strategiskom planiranju. On je pisao: „Zbog svoje uske politike germanizacije poljskih i danskih pokrajina u Pruskoj, mi smo na sebe navukli reputaciju ne zaštitnika, već agresora". On je dokazivao da primer Napoleona treba da bude opomena svim nacijama koje primenjuju politiku agresije. „Evropa je jedinstvena u ovom ubeđenju; ona ne želi da se ikada potčini hegemoniji koju nameće jedna

jedina država... Neka bog sačuva Nemačku da ne pođe stopama Napoleonove politike".

Delbrik je smatrao da je, mada bi se invazija Belgije mogla uzeti kao strategiska nužnost, trebalo da Nemačka kategorički demantuje bilo kakvu nameru okupiranja belgiske teritorije posle prestanka neprijateljstava. Po njemu najbolji način da se Evropa ubedi da Nemačka ne želi svetsku dominaciju je, staviti joj na znanje da bi ona sa zadovoljstvom primila svaki napor za pregovore o miru. „Strah od nemačkog despotizma je jedan od najvažnijih činilaca sa kojim moramo računati." Ovaj strah od nemačkog despotizma, dokazivao je on, može da se savlada jedino negiranjem teritorijalnih ambicija i spremnošću za mirovne pregovore.

Na ovaj poziv za političku strategiju nemački generalštab se oglušio. Oni nisu hteli da uvide rastući značaj spoljne politike u ratnoj strategiji. Uprkos svojim vojničkim talentima ni Hindenburg ni Ludendorf nisu mogli da dovedu rat do pobedonosnog završetka. Oni su verovali u poslednju ofanzivu kao iskupitelja ranijih nesreća i na nju su stavljali sve.

Hitler je proučavao te pogrešne metode iz 1914-18 godine i u svojoj političkoj strategiji. On je primenio sve lekcije kojim su ga svojim pogreškama poučili Kajzer, Hindenburg i Ludendorf. Hitler se pokazao ne samo kao majstor političke intrige u spoljnim poslovima, nego je revolucionisao i unutrašnju ekonomiju nemačke države.

On je potstrekavao patriotizam nemačke radničke klase pothranjivanjem njihovih osećanja antisemitizmom, kultom rasne superiornosti i izopačenom geopolitikom lebensrauma[1]) i pangermanizma. On je stremio totalitarizmu sa ciljem da strogom politikom samoodricanja nemačkog naroda sačuva unutrašnje i uvezene rezerve za ratne svrhe. Najzad, do potpune militarizacije nemačke ekonomije doveo je četvorogodišnji plan pod Geringom i Lebom. Kada je Nemačka povela rat, ona je raspolagala obimnim materijalnim rezervama, a njene oružane snage su bile opremljene bolje nego bilo koje države Evrope — uspeh zaista veliki za državu koja je primila tako teške udarce od pobednika jedva dvadeset godina ranije.

---

[1]) Životni prostor. — Prim. red.

Suština Hitlerovog strategiskog plana bila je uništenje Francuske. Celokupno njegovo političko vođenje rata od 1934—1939 godine bilo je upravljeno tome cilju. Da bi izbegao rat na dva fronta, blagovremeno je procenio da je isključenje Francuske bitan preduslov za bilo kakvu ekspanziju u Istočnoj Evropi. Postojeće razlike u mišljenju između Francuske, Britanije i SAD hteo je samo da poveća, a prema svima je isticao bauk boljševizma. U samoj Evropi sve su njegove akcije: intervencija u Španiji, savezništvo sa Italijom, kampanja za Sar, ponovna okupacija Rajnske Oblasti, izgradnja Sigfridove linije i najzad, pakt o nenapadanju sa Rusijom, bile direktno uperene na likvidiranje Francuske.

Međutim, on je na kraju ignorisao iste one razloge koje je osuđivao kod Kajzera. Ako već nije uspeo da zadrži prijateljstvo trebalo je bar da sačuva neutralnost Britanije i Amerike. Sem toga, održavanje „vladavine terora" u Francuskoj i drugim okupiranim zemljama na Zapadu, značilo je posle invazije Sovjetskog Saveza stvarno rat na dva fronta. To su, uglavnom, uzroci njegovog neuspeha. Da je po osvajanju zapadnoevropskih zemalja ostvario saradnju sa njima, umesto što ih je potčinio izdajicama kao što su Laval i Kvisling, mogao je da pobedi čak i ogromnu Crvenu Armiju, još pre no što se rasplamtao rat za iznuravanje.

GLAVA III

PRINCIPI RATNE VEŠTINE

UVOD

Više hiljada godina čovečanstvo je trošilo veliki deo svojih osnovnih sredstava i energije za vođenje rata. Od preistoriskih dana krvavih razmirica do današnje epohe totalnih ratova međunarodnih razmera, velike ljudske zajednice su pokušale da nametnu svoju volju protivnicima ili da isprave nepravde koje su im ovi nametnuli. Prema tome, potpuno je prirodno što su velike vojskovođe u istoriji, kao i svi oni koji proučavaju ratnu veštinu, pokušavali da iz proteklih ratova izvuku izvesne pouke a sve zato da se budući ratovi vode sa više uspeha. Istraživanja u prošlosti pokazala su da se ove razne pouke, izvučene iz svih obličja ratne veštine, mogu sažeti u izvestan broj osnovnih principa, koji su nazvani „principi ratne veštine". Ove principe ne treba smatrati kao stroge zakone, ili pravila, već samo kao vodiče i osnovu za vojnu studiju.

Čitalac se ovde može zapitati da li je uopšte korisno formulisati jedan nepromenljivi skup principa radi primene na predmet tako nepostojanog karaktera kao što je vođenje rata. Ne samo što metodi vođenja rata podležu čestoj promeni i prilagođavanju napretku nauke i tehnologije, nego se oni znatno menjaju i u različitim uslovima zemljišta, vremena, prirode ratujućih država i tako dalje. Zbog toga bi bilo korisnije — mogao bi da konstatuje čitalac — stalno spajati nove principe u cilju da se ove promene u prirodi vođenja rata prilagode situaciji.

Odgovor na ovu tvrdnju bio bi da, ustvari, promeni ne podležu principi ratne veštine, već sam način njihove

primene te se time i treba rukovoditi pri njihovom saobražavanju raznim uslovima vođenja rata. Naprimer, usled otkrića novoga gasa sa dotada neodređenim osobinama naučnik ne mora da vrši reviziju postojećih naučnih principa i teorija. On samo određuje novu formulu da bi postojeće principe primenio na novi element. Slično tome, upotreba novog oružja ili promena prirode zemljišta neće izmeniti osnovne principe ratne veštine, već samo njihove načine primene. Veština komandovanja sastoji se u koncepciji ovih novih metoda. Principi ratne veštine su njeno večito nadahnuće.

S druge strane, ne treba smatrati da su principi ratne veštine, koje ćemo proučavati, tako strogi da će, ako se ne primeni samo jedan od njih, uslediti poraz. Rat nije egzaktna nauka, strogo propisana pravilima i zakonima. Ima mnogo primera bitaka gde je zanemarivanje izvesnih principa ratne veštine ipak dovelo do značajnih pobeda. Ustvari, u vođenju rata komandanti se stalno sukobljavaju sa situacijama gde poštovanje jednog principa dovodi do direktnog zapostavljanja drugog. Rukovodstvo, dakle, polaže ispit sposobnosti da izabere ili načini kompromis između dva suprotna principa.

Očigledno je prema tome, da nam principi ratne veštine služe, ne za slepo pridržavanje, već kao opomena da zapostavljanjem jednoga od njih primamo rizik koji može neprijatelj da iskoristi.

Prvi veliki mislioci koji su pokušali da iz istorije ratne veštine izvuku izvesne pouke i „opšta pravila" bili su Žomini i Klauzevic. Dok je Žomini opisivao razna pravila strategije, Klauzevic je prvi izneo principe ratne veštine koje je primenio na sve operacije, bilo kojeg stepena. Kolen 1912 godine i Foš 1919, dali su svoje doprinose zasnivajući svoje analize uglavnom na Napoleonovim ratovima, odnosno na Prvom svetskom ratu. Mnogi od njih veoma se razlikuju u svom shvatanju osnovnih principa. Klauzevic je na primer pisao, da je javno mnjenje princip ratne veštine. Foš je nabrojao samo četiri osnovna principa — naime, ekonomiju snaga, slobodu akcije, bezbednost i slobodno raspolaganje snagama.

Fuler je, 1923 godine, prvi dao osam principa koji su se kasnije pojavili u „Ratnoj službi" i koji su danas opšte usvojeni kao osnovni principi ratne veštine. Ti principi se nalaze u ovoj glavi i oni su:

Doslednost cilja, ofanzivno dejstvo, grupisanje snaga, ekonomija snage, sadejstvo, bezbednost, iznenađenje, pokretljivost.

Principi su poređani ovim redom, pošto on izgleda najlogičniji.

Ovim principom se ne ukazuje put pri određivanju jednog cilja. U ratu kao i u svim drugim promišljenim naporima čovečanstva, mora postojati cilj ili motiv. Ovaj princip ukazuje na to, da pošto se jedan cilj čvrsto postavi, njega se treba pridržavati bez ikakvog kolebanja sve dok se on konačno ne dostigne.

DOSLEDNOST CILJA

Krajnji politički cilj države u ratu je da svoju volju nametne neprijatelju, i njemu su podređeni svi drugi ciljevi. Uništenje oružane sile neprijatelja, osvajanje njegove prestonice, ili pak uništenje njegovih industriskih centara — to su vojni ciljevi, podređeni političkom. Međutim, kod armiskog korpusa ili divizija, cilj niže jedinice zavisi od cilja više. Prema tome, cilj svake jedinice je uvek određen u smislu produženja ostvarenja cilja višeg komandanta. Ako se ovog cilja ne drži u potpunosti, jedinica je promašila u svojim dužnostima kao deo zajednice čak i ako je postigla izvestan lokalni uspeh.

Načini koji omogućavaju postizanje cilja ponekad su dugi i zamršeni i uslovljavaju izvođenje raznih operacija. Često dolazi do neočekivanih situacija koje izgledaju da su suprotne sa početnom situacijom te zbog toga odvraćaju komandanta od izvršenja njegove prvobitne namere. Međutim, za postizanje konačnog uspeha, moraju se napregnuti sve snage da bi se i u najsloženijoj situaciji prvobitni cilj održao do kraja. Svaka operacija mora se brižljivo ispitati u pogledu svoga odnosa prema tom cilju.

Ovaj princip se često uzimao kao nešto što se razume samo po sebi i zbog toga mu se nije poklanjalo dovoljno pažnje. Međutim, istorija je puna primera u kojima je zapostavljanje ovog principa dovelo ne samo do zastoja, već i do neuspeha.

Redovan razlog za otstupanje od striktnog pridržavanja ovog principa je sklonost komandanata da se po-

vedu za geografskim objektom umesto da se strogo pridržavaju vojničkog cilja. U cilju bolje ilustracije ovog pitanja poslužićemo se jednom pretpostavkom.

Pretpostavimo da divizija ABC napreduje ka severu, putem, sa ciljem da uništi neprijatelja u gradu X. Nepri-

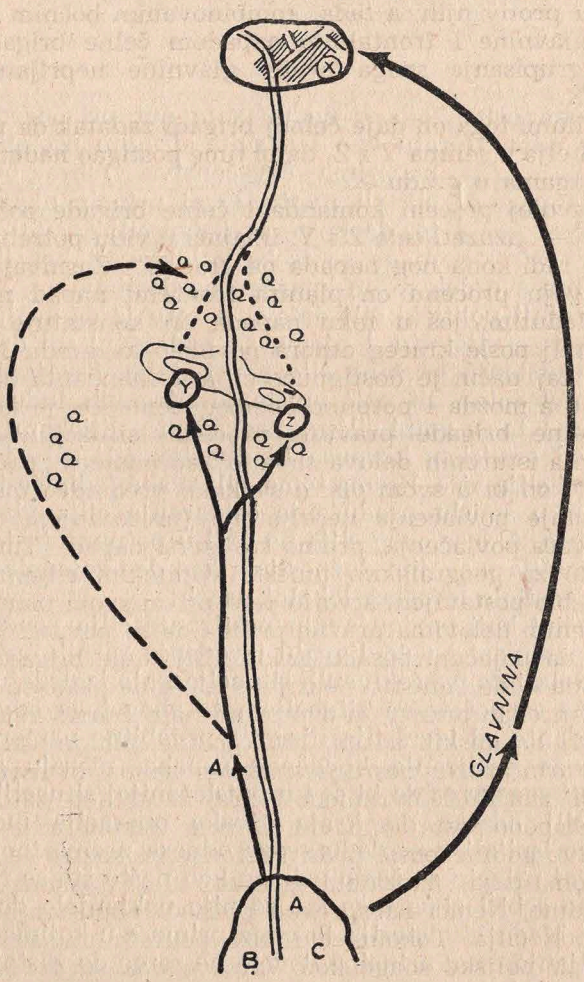

DOSLEDNOST CILJA

Šema 17

jatelj, približno iste jačine, poseo je grad i isturio jake odrede u selima Y i Z.

Da bi postigao cilj, komandant divizije mora da uništi neprijatelja po delovima, zbog toga, on odlučuje da najpre razbije dva jaka isturena odreda, upućujući čelnu brigadu protiv njih, a tada, kombinovanim bočnim manevrom glavnine i frontalnim napadom čelne brigade, da izvrši grupisanje snaga protiv glavnine neprijatelja u gradu X.

U duhu toga on daje čelnoj brigadi zadatak da razbije neprijatelja u selima Y i Z, da bi time postigao nadmoćnost nad snagama u gradu X.

U svojoj proceni komandant čelne brigade postavlja sebi cilj — „izuzeti sela Z i Y, imajući u vidu potrebu grupisanja radi konačnog napada na grad X". Zasnivajući na tome svoju procenu on planira frontalni napad na oba sela. Međutim, još u toku napada on konstatuje da se neprijatelj posle kraćeg otpora povukao ka gradu X.

Na taj način je dostignuće cilja komandanta divizije odloženo a možda i potpuno onemogućeno. Da je komandant čelne brigade pravilno procenio situaciju, a cilj razbijanja isturenih delova shvatio kao nameru „počesnog tučenja", on bi u svom planu svakako predvideo mere za sprečavanje povlačenja neprijatelja (presecanjem njegovih pravaca povlačenja, pre no što izvrši napad). Time što se poveo za geografskim umesto vojničkim ciljem, koji mu je i bio postavljen, stvorio je rupu u svom planu, jer se isturenim delovima pružila prilika da se povuku iz sela Y i Z i da pojačaju posadu grada. Cilj čelne brigade trebalo je da bude „uništiti neprijatelja", a ne „zauzeti sela".

Izvanredan primer za ovo pruža nam Burski rat. Vojnički cilj britanskih snaga, 1901 godine, bio je uništenje Burske armije. Na nesreću smatralo se da bi osvajanje Pretorije značilo istovremeno i kraj rata te je zato ovaj grad postepeno postajao glavni cilj rata. Nastavljanje borbe za još dve godine posle pada Pretorije, dokazalo je da se promenom cilja napravila greška. U Poljskom ratu, 1939 godine, Nemci su sproveli politiku napuštanja svog prvobitnog cilja. Tokom cele faze pokreta oni su samo privezivali poljske snage kod Varšave dok su gro svojih snaga koncentrisali za uništenje protivnika na bojištu.

Druga redovna greška kod pridržavanja ovog principa je pokušaj da se u isto vreme umesto jednog postavi više

ciljeva. Ako postoji više ciljeva nijedna vojna operacija ne može logično i uspešno da se izvede. Komandanti se često mogu naći oči u oči sa situacijama u kojima glavni cilj nalaže određivanje pomoćnih. U takvim slučajevima pravilna procena će uvek odlučiti koji je glavni cilj, a koji su pomoćni, ili koji je neposredan cilj, a koji potonji. Ma kakva bila odluka, komandant uvek treba da ima na umu glavni cilj. Pokušaj da se u isto vreme postignu dva cilja, ne samo što vodi do razbijanja napora već u sledećim fazama operacije može da postane fizički neizvodljiv.

Uzmimo naprimer, raniju pretpostavku — ako je komandant divizije postavio sebi cilj — „zauzeti grad X i uništiti neprijateljske snage", on bi mogao da bude kriv što je odredio dva cilja. Na prvi pogled, oba cilja mogu da izgledaju kao jedno te isto. Ali ako se, u sledećoj fazi operacije, veći deo neprijateljskih snaga povuče na neku prostoriju na izvesnom udaljenju, ostavljajući samo neophodnu snagu za odbranu grada, tada će se ta dva cilja potpuno odvojiti jedan od drugoga. Pokušaji da se postignu oba cilja dovešće do napuštanja prvobitnog plana grupisanja i na taj način cela operacija izgubiće svaki izgled na uspeh.

Iz navedenog može se izvući sledeći zaključak: princip postojanosti cilja najbolje se postiže ako se imaju u vidu četiri stvari — jednom postavljenom cilju mora se težiti dok se ne postigne; svaka operacija mora se proceniti u pogledu svog odnosa prema glavnom cilju; u jednom trenutku može da postoji samo jedan glavni cilj i najzad, samo postizavanjem sopstvenog cilja može se omogućiti ispunjenje cilja višeg komandanta.

OFANZIVNA DEJSTVA

Istorija ratne veštine ne pruža nijedan primer gde se pobeda postizala samo defanzivnim dejstvom. Odbrana u najboljem slučaju može da spreči poraz, ali se njome ne zadobija konačna pobeda. Ovo je toliko tačno za današnju „dinamičnu odbranu", kao što je u prošlosti vredelo za pasivnu odbranu. Moderno shvatanje odbrane u smislu „zastoja u napadu" je vrlo korisno radi

podizanja morala, ali ono ne može ni na koji način da zameni napad kao faktor dobijanja rata.

Proučavanje istorije ratne veštine pokazuje da se posle svakog dužeg perioda ratovanja, kada defanzivno oružje obično postigne nadmoćnost, obično pojavljuju vojni teoretičari koji zastupaju defanzivno ratovanje kao najbolji način za postizanje konačne pobede. Privremena nadmoćnost defanzivnog oružja teži da prida previše važnosti odbrani. Međutim, dalji razvoj nepobitno dokazuje besmislenost takvih teorija. Posle Prvog svetskog rata, bilo je puno pristalica mišljenja da je u doba mitraljeza i žičnih prepreka, rovova i poljskih topova, defanziva mnogo povoljniji metod za dobijanje rata. Mažino linija je ovaplotila tadašnju popularnost francuskih defanzivnih teorija. Nemačkoj pak, taktici blickriga bilo je namenjeno da dokaže ništavnost takve strategije.

Relativna nadmoćnost odbrane prema napadu sa snagama iste jačine ne pretstavlja istovremeno argument u korist odbrane. Istina je da je pri istoj jačini ljudi ili oružja odbrana jača od napada, jer da bi savladao odbranu, napadač mora da raspolaže daleko nadmoćnijim snagama. Međutim, postoje dva razloga zbog kojih se ne može tvrditi da napadač ne može savladati odbranu iste jačine.

Prvi razlog je što napadač uzima inicijativu u svoje ruke i zadobija slobodu akcije. Prema tome on može da postigne brojnu nadmoćnost samim izborom cilja napada. Branilac je tada u nepovoljnom položaju baš zato što mora svuda da bude jak. Izvestan broj vitalnih tačaka mora se zaštititi čak i u najpokretnijoj odbrani, a to prouzrokuje rasturanje snaga. Napadač treba da izabere samo jednu od tih važnih tačaka, po mogućstvu da je izoluje strategiskim pokretom, i na taj način da postigne relativnu brojnu nadmoćnost. Prema tome, mada napadač može da bude iste jačine, ili čak i slabiji od branioca, on može da postigne nadmoćnost na svakoj pojedinoj tački po sopstvenom izboru. Mnoge velike pobede u prošlosti zadobivene su brojno slabijim snagama. Li je pobedio Mek Klelana sa 71.000 prema 180.000. Ludendorf je u martovskoj ofanzivi 1918 godine stvorio na težištu napada nadmoćnost od tri prema jedan, mada je na celom frontu bio brojno neznatno slabiji.

Drugi razlog je moral. Psihološki efekat napada je veoma važna činjenica. Pre početka bitke izgleda da bra-

nilac poseduje sva preimućstva. On stoji na mestu, solidno zaštićen u rovovima i iza prepreka i siguran u uverenju da su njegove osetljive tačke zaštićene. Za to vreme napadač je u pokretu izložen vatrenom dejstvu i sa obično nesigurnim bokovima. Međutim, čim je napad započeo i postigao silinu svoga zamaha, njegovo dejstvo proizvodi takav moralni efekat sa kojim se ništa ne može uporediti. Sa druge strane branilac, čak i na najjačim položajima, gubi moral ukoliko se napad više razvija. Mogućnost manevrovanja i zamah pokreta mnogo više vrede na bojištu, nego ma kakvo oružje ili prepreka.

Mnogi vojni pisci su se zalagali za upotrebu strategiske ofanzive sa taktičkom defanzivom, tojest, dok se ugrožava neki cilj, važan za neprijatelja, kao što su komunikaciski pravci ili baza, dozvoliti mu da vrši napade. Ova teorija je svakako izvodljiva, ali istorija ne pruža nijedan primer gde se ovakvim načinom postigla pobeda. Teoretski, neprijateljska ofanziva treba da se istroši na jakoj odbrani, posle čega se postiže strategiska pobeda bez taktičke ofanzive. Međutim, u praksi se pokazalo da je u završnim fazama potrebno preduzeti ofanzivu.

Možda je Krimski rat najbolji primer uspešne primene ovakvog načina, ali je i ovde strategiska defanziva na kraju morala da se podrži definitivnom taktičkom ofanzivom. Britansko iskrcavanje i opsada Sevastopolja pretstavljaju strategisku ofanzivu, dok je držanje ruskih snaga izvan tvrđave bila taktička defanziva. Međutim, odlučna akcija bio je krajnji napad koji je doveo do pada Sevastopolja, a to je bila taktička ofanziva.

Sa druge strane, princip ofanzivnog dejstva ne bi trebalo shvatiti tako da samo napad pretstavlja pravilnu akciju. Jedna armija ne mora uvek da bude u ofanzivi. Ovde se samo ističe istina da u izvesnoj fazi rata treba preduzeti ofanzivu u cilju postignuća konačne pobede. U dva poslednja rata Saveznici su bili primorani da pribegnu defanzivnoj strategiji kako bi izbegli poraz. Ovi ratovi su pokazali da samo agresorska država može da preduzme početnu ofanzivu. Oni su isto tako pokazali da je za miroljubive države odbrana samo predigra za ofanzivne operacije. Veština je komandovanja da izabere najpodesniji momenat za prelazak iz defanzive u ofanzivu.

Princip ofanzivnog dejstva nameće kao zaključak zadatak ofanzivi da manevrom i moralom nadvlada jačinu

odbrane i konačna pobeda može da se obezbedi samo ofanzivnom akcijom, koja mora da bude najvažniji cilj celokupne strategije.

GRUPISANJE I EKONOMIJA SNAGA

Principi grupisanja i ekonomija snaga su u tako uskoj međusobnoj vezi da su uzeti zajedno. Na taj način može se jasnije istaći njihova međusobna dopunjujuća priroda.

Princip grupisanja snaga nalaže da, čim je usvojen jedan pravac dejstva sve raspoložive snage moraju se koncentrisati da bi se ispunio taj cilj. Napoleon, kao glavni pretstavnik ovoga shvatanja rekao je: „Ratna veština se može svesti na jedan jedini princip: prikupiti na jednom delu fronta veću snagu no što je ima neprijatelj". Mada je preterano reći da je grupisanje snaga najvažniji princip ratne veštine, ipak je korisno imati na umu da jedino ovaj princip omogućuje postizanje najznačajnijeg preimućstva nad neprijateljem.

Pošto je to jedan od najvažnijih principa on se uvek primenjivao u vezi sa ostalima, kao što su: ofanzivno dejstvo, pokretljivost, iznenađenje i tako dalje. U kasnijem izlaganju videće se da se grupisanje snaga najbolje ostvaruje kombinovanom upotrebom više principa.

Princip ekonomije snaga je dopuna principu grupisanja snaga pošto baš grupisanje jedinica donekle povlači slabljenje ostalih delova fronta ili prostorije. Pomoću ovog principa grupisanje se omogućuje time što se uz najstrožu ekonomiju oslabljuju jedinice čiji zadaci ne utiču direktno na postizavanje glavnog cilja. Takvi delovi se moraju svesti na krajnji minimum, s tim da, kadgod je to moguće privezuju za sebe što je moguće veće neprijateljske snage.

Primena principa ekonomije snaga može se izvršiti na tri načina — svesti odvajanje sopstvenih snaga na minimum; upotrebiti takve odvojene delove da u najvećoj meri privežu za sebe neprijatelja (kadgod je moguće) s tim što će se takvi delovi upotrebiti na međusobno udaljenim tačkama kako bi ga razvukli i time ga sprečili da grupiše njegove snage.

Donji dijagram jasno pokazuje funkciju ova dva principa u njihovom međusobnom odnosu. Snaga A je grupisana protiv snage B. Komandant snage A ostavlja dva odreda minimalne jačine (a i b) da zaštite njegove komuni-

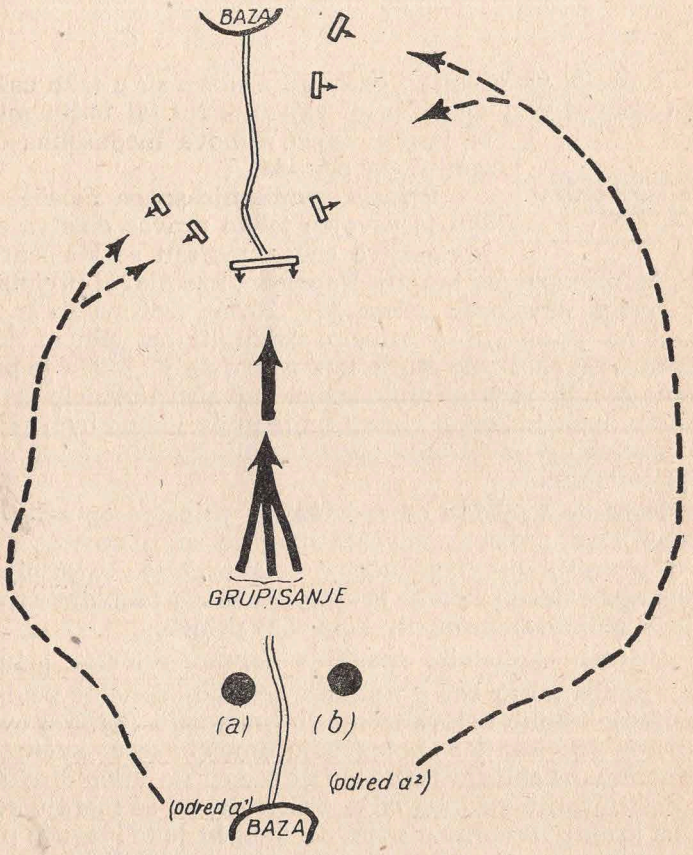

GRUPISANJE I EKONOMIJA SNAGA

Šema 18

kaciske pravce. Zatim određuje da dva odreda a^1 i a^2 ugroze neprijateljske komunikaciske pravce, odnosno bazu. Iako su oba ova odreda mala, neprijatelj je prisiljen da odvoji veće snage iz svoje glavnine kako bi neutralisao

ugrožavanje svojih osetljivih pravaca za snabdevanje. Komandant snage A je, prema tome, izvršio grupisanje snaga, ne samo upravljanjem svog maksimalnog napora ka odlučujućoj tački, već isto tako i reducirajući na minimum neophodne delove za sopstveno obezbeđenje a upotrebom drugih delova on je uspeo da odvoji veće neprijateljske snage dalje od njegove glavne koncentraciske prostorije.

Princip ekonomije snaga je ponekad loše tumačen kao držanje većih snaga pozadi, i upotreba minimalnih snaga napred u borbi. Ovo nije pravilna pimena toga principa. Držati snage pozadi, kada ima malo izgleda za njihovu upotrebu — lažna je ekonomija, ako takvo držanje usporava postizavanje cilja.

Upotreba rezervi je, sa druge strane, taktička primena ovog istog principa. Kada nedostaju podaci, ili se samo posle početnog angažovanja može otkriti slaba tačka neprijatelja — jedino rezerve omogućavaju uspešno grupisanje. U takvim slučajevima, rezerve se ne drže izvan borbe, već su namenjene za borbu — a komandant ih samo dotle drži u rukama dok ne dođe odlučan momenat i mesto za njihovu upotrebu.

Jedan od najboljih primera primene principa grupisanja i ekonomije snage je poraz Mek Klelana od strane Lija 1862 godine.

Mek Klelan, federalni komandant, kretao se morem od Vašingtona i ugrozio Lija kod Ričmonda. Njegove su snage bile daleko brojno nadmoćnije od Lijevih. Osim toga, armija Mekdauela je bila upućena kopnom od Vašingtona radi sadejstva sa Mek Klelanom. Li je poznavao psihologiju Vašingtona i uputio Džeksona sa jednim odredom preko Senendoe Veli sa direktivom da sa ovog pravca ugrozi prestonicu. Zbog toga je Mekdauel bio brzo vraćen radi zaštite Vašingtona.

Mek Klelan je u međuvremenu opasno rasparčao svoje snage, upućujući Portera sa jednim odredom preko Čikehominija da pojača Mekdauela.

Koristeći ovu priliku, Li je naredio Džeksonu da se vrati i sa malom snagom od svega 27.000 ljudi, ukopanom na odbranbenom položaju, veže Mek Klelanovih 75.000 federalaca, a zatim da pređe Čikehomini i ide za Porterom.

Džekson je stigao u pravi čas i pomoću njega Li je savladao Portera. Tada se vratio Mek Klelanu sa svim svojim snagama i nabacio ga nazad na more.

Svojim prvim manevrom upućivanja Džeksonovog odreda da ugrozi Vašington, Li je poremetio grupisanje federalaca. Ovo je izvrstan primer upotrebe principa ekonomije snaga da bi se smanjila ukupna jačina neprijatelja na odlučujućem mestu. Njegov plan grupisanja protiv Portera, a u povratku protiv Mek Klelana i njegovo počesno tučenje na odlučujućem mestu i u pravom mo-

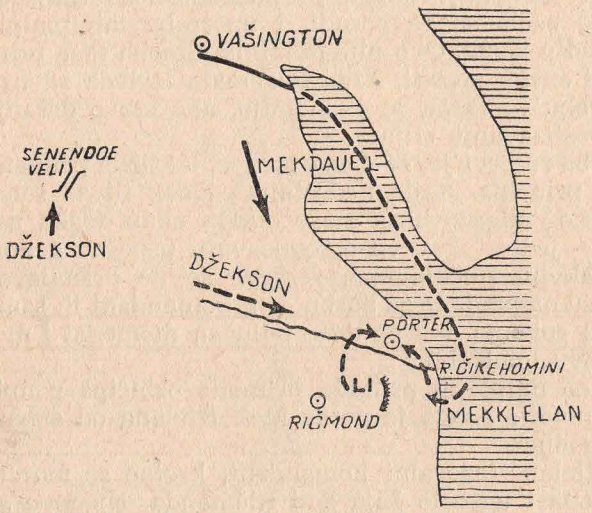

STRATEGIJA LIA U KONCENTRACIJI KOD ČIKEHOMINIA

Skica 4

mentu, bila je vanredna strategija — najumešnija kombinacija principa grupisanja i ekonomije snaga.

SADEJSTVO

O ovom principu Ratna služba kaže: „Samo uspešnim sadejstvom sastavnih delova neke snage ili države može se iskoristiti u punoj meri njihova jačina. Da bi njihova saradnja bila uspešna, svaki mora da poznaje mogućnosti i ograničenja drugih i da na osnovu toga podesi svoj stav u davanju i traženju podrške."

Sadejstvo se mora izraziti od najvišeg stepena političko-strategiskog planiranja do najmanjih jedinica oružanih snaga. Vlada jedne demokratske zemlje, koja ne dopušta centralizovani svemoćni vojni aparat u mirno doba, može da bude organizovana samo za ostvarenje saradnje u civilnim i društvenim pitanjima. Prema tome, za vreme mira moraju se učiniti naročiti napori da bi se postiglo sadejstvo u vođenju rata. Propust u ovom smislu prouzrokuje ogromne teškoće u borbi protiv totalitarne države ili države u kojoj je komandovanje ratnom mašinom povereno jednoj grupi ili pojedincu.

Uzmimo za primer Englesku. Njom u vreme mira upravlja kabinet ministara, posebno odgovornih Parlamentu gde je svaki od njih ovlašćen da rešava probleme iz svoga delokruga, ali da se ti problemi iznose i pred kabinet. Rezultat hiljadugodišnjeg demokratskog razvoja ovakve vladavine bio je što se ona smatra za snažnu tvrđavu mira. Međutim, kao što se to pokazalo pri izbijanju Prvog svetskog rata, ovaj sistem je za vreme rata nepraktičan naročito kada je u pitanju planiranje rata u vezi sa savezničkim državama. Prvih dana 1915 godine britanskom kabinetu je podneseno šest različitih planova za vođenje rata — ministra mornarice, komandanta mornarice, sekretara ratnog saveta, ministra finansija, francuskog i britanskog vrhovnog komandanta — u kojima je svaki dao svoje posebne predloge za dobijanje rata. U međuvremenu je sekretar za Indiju već stavio u dejstvo sedmi plan, naređujući indiskoj vladi da započne operacije na vrhu Persiskog Zaliva.

Posle gorkog iskustva utvrdilo se da je ovakvo takmičarsko planiranje, nekontrolisano od centralne komande, nepodesno za ostvarenje sadejstva. Taj se problem rešio kada se vođenje rata poverilo ratnom kabinetu. Njega su pak obrazovali ministri koji su sve svoje vreme mogli da posvete vođenju rata, a nisu pritom bili ograničeni posebnim zaduženjima resornih ministarstava.

U vojnoj oblasti sadejstvo se obezbeđuje u širokom obimu sistema komandovanja i naređivanja. Komandant je nadležan da koordinira ratne pokrete jedinica pod svojom komandom. Izdavanjem naređenja i kontrolisanjem njihovog izvršenja on je u stanju da koordinira sadejstvo raznih sastavnih delova svoje komande.

Stepen sadejstva koji se može postići komandovanjem umnogome je zavisan od vrste ratovanja. U statičkom periodu rovovskog ratovanja za vreme Prvog svetskog rata, naređenja, izdata od Vrhovne komande, mogla su tačno da označe ciljeve, vreme za dejstvo pešadije i artiljerije, granice i tako dalje. Događaji su mogli da se predvide u prilično stepenu, pošto su ciljevi operacija obično bili vrlo ograničeni. Zbog toga je međusobno sadejstvo potčinjenih komandanata moglo da se obezbedi tokom većeg dela predviđenih operacija.

Međutim, u današnjem pokretnom ratovanju nije moguće izdati detaljnija naređenja za rat ili bitku. Vrhovna komanda može se zadovoljiti izdavanjem direktiva koje sadrže opšta uputstva u pogledu vremena i pokreta, dok je ostalo prepušteno potčinjenim komandantima. Šire prostorije na kojima se izvode operacije, široko rasejani manevri i opšte promene u taktičkoj doktrini pružaju potčinjenim komandantima mnogo više slobode u njihovom ličnom rukovođenju u borbi. Prema tome, stepen sadejstva se određuje podešavanjem detalja između samih potčinjenih komandanata.

Zbog suštinske pokretljivosti svoje taktike blickriga, Nemačka armija je brižljivo nadahnula svoje oficire duhom sadejstva. Džinovski obuhvatni manevri Nemaca i njihova taktika infiltracije ne bi ni izbliza bili tako uspešni, da nije bio tako visok nivo njihovog sadejstva. Bitka kod Kijeva avgusta 1941 je primer nagrade koju su Nemci zadobili time što su se pridržavali ovog principa.

Dvostruki obuhvatni napad na Kijev, koji je planirala nemačka Vrhovna komanda sastojao se od po jednog spoljnjeg i unutrašnjeg obuhvata od strane Severne i Južne grupe armija. Južnom grupom armija komandovao je fon Rundštet, a Severnom fon Bok.

Obuhvat u vidu klešta Severne grupe armija sastojao se od jednog spoljnjeg kraka oklopnih snaga (Druga tenkovska armija pod Guderijanom), koje su napadale od Roslavlja preko Moglina ka Lokvisti i unutrašnjeg kraka pešadije pod Vajksom koji je napadao od Mogiljeva i Bobrujska ka Gomelu i najzad istočno od Kijeva.

Dva kraka južnih klešta napadala su od Kremenčuga ka Lokvisti i Kijevu, kao što se vidi na skici. Uspeh operacije zavisio je od zajedničkog dejstva komandanata armi-

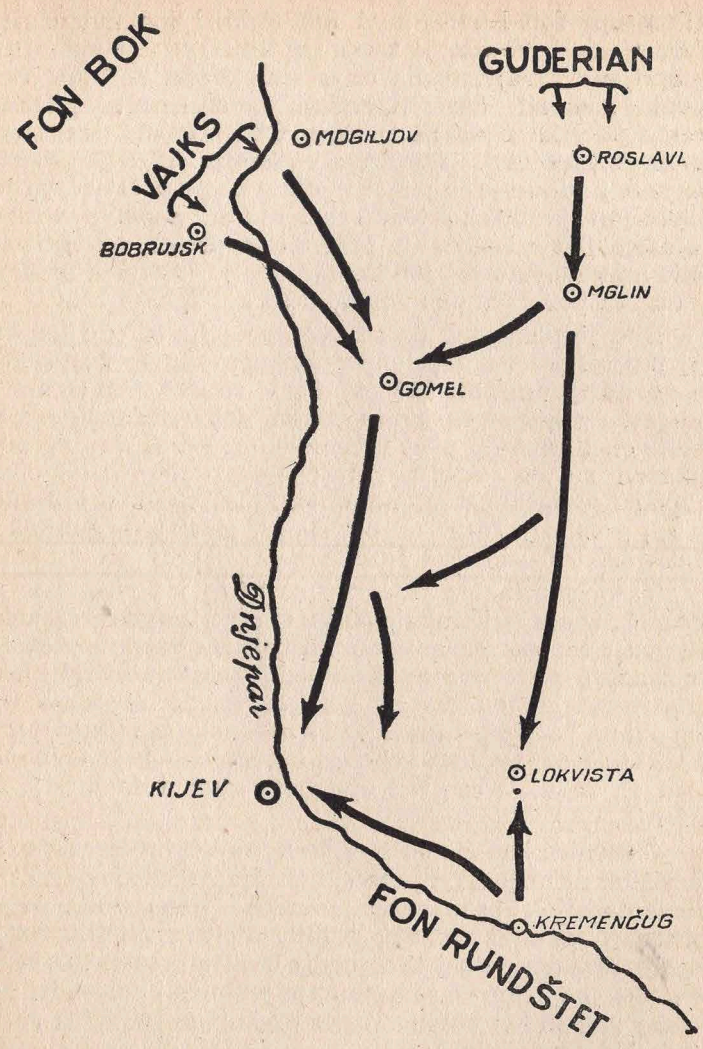

KIJEVSKA BITKA AVGUSTA 1941

Skica 5

skih grupa fon Rundšteta i fon Boka i još više između Guderijana i Vajksa. Naređenja koja je fon Bok izdao Guderijanu i Vajksu bila su u vidu direktive koja im je davala zadatak, opšta uputstva o ciljevima, približno vreme početka i glavne pravce. Oba komandanta armije su na konferenciji utvrdili sve detalje. U cilju obezbeđenja najpotpunijeg sadejstva, čak i posle početka napada, Guderijan je uputio jednu kolonu da održava vezu sa Vajksom posle dostizanja Moglina, a drugu, tek pošto se bude napredovalo još 160 km ili južnije. Ova dva manevra su uzgred poslužila da namame ruske trupe u obruč.

Bilo je planirano da se ove operacije izvedu na širokoj prostoriji — Guderijanov tenkovski udar protezao se na prostoriji dubokoj 320 km. Samo sa najvišim stepenom sadejstva mogli su različiti sastavni delovi da podese svoje akcije da bi izvršili plan komandanta. Rezultati ove bitke dokazali su da sadejstvo nije nedostajalo. Buđonijeve trupe su se našle zatvorene u ovim kleštima i on je izgubio na toj prostoriji četiri od pet svojih armija — gubitak od preko 300.000—400.000 ljudi.

Važnost principa sadejstva se ističe još više zbog povećanog značaja kombinovanih operacija, gde zajednički dejstvuju mornarica, suvozemna vojska i vazduhoplovstvo. Tu spadaju sve operacije počev od lokalnih taktičkih kombinacija tenk-obrušavajući bombarder, do operacija velikog obima kao što su invazije i strategiska bombardovanja. U takvim operacijama vrhovni komandant nije u mogućnosti da reguliše ceo tok operacija samo izdavanjem naređenja.

Činjenice kao što su razlike u tehničkim izrazima, suparništvo ili nepoverenje među armijama i nedostatak najelementarnijeg poznavanja taktike drugog roda vojske, zahtevaju da se između pojedinih oficira različitih rodova vojske održava najuži lični dodir u cilju ostvarenja sadejstva. Jer, na kraju će se najmanje jedinice i delovi tri roda vojske zajednički boriti. To su organi od kojih će se zahtevati da sadejstvuju.

U poslednjem ratu Nemci i Japanci počeli su agresiju u vrtlogu taktike blickriga i infiltracije. Britanske i francuske taktičke doktrine nisu tako brzo napredovale kao doktrine fašističkih država i još su se nalazile u toku oslobođenja od koncepcija liniske odbrane i „neprobojnog fronta". Posledica toga je bila da kadgod su Nemci i Japanci izvršili infiltraciju ili okruženje i ugrozili komunikaciske pravce branioca, usledio je niz povlačenja da bi se spasla situacija i održala bezbednost. Sudbina Poljske, Francuske i Belgije ponovila se u Malaji i Burmi. Britanske snage na Malajskom Poluostrvu nemilosrdno su bile odbačene ne samo težinom borbe, nego uglavnom zbog niza okružavajućih manevara sa kopna i mora koji su ugrožavali komunikaciske pravce „linija fronta".

BEZBEDNOST

Svetom je zavladalo uverenje da su britanske i imperijalne armije*) postale previše obazrive radi svoje bezbednosti. Tako su postali demoralisani svojim sopstvenim shvatanjem bezbednosti, te se došlo do zaključka da se imperijalne armije ne mogu boriti ako su im ugroženi komunikaciski pravci. Činjena su upoređenja sa nemačkom i japanskom taktikom. „Zar su Nemci manje obazrivi u pogledu bezbednosti? Da li Japanci strahuju zbog nezaštićenih bokova za vreme svojih marševa kroz džunglu?" „Zašto tada", pitalo se, „britanski komandanti toliko strahuju za svoju bezbednost? Zašto nisu sposobni da nastave borbu i kada su im otsečeni komunikaciski pravci?"

Ovo su jaki razlozi za kritiku. Nema sumnje da su grandiozni uspesi Nemaca i Japanaca pružili dovoljno razloga za najstrožu osudu britanske ili francuske taktike. Prirodna reakcija osetljive javnosti bila je da osudi takve poraze zbog preteranog popuštanja u pogledu bezbednosti, ali to je došlo zbog potpunog nepoznavanja ovog principa ratne veštine.

Princip bezbednosti ne sprečava nijednu armiju da nastavi borbu i kada su joj presečeni komunikaciski pravci, niti to treba da spreči komandanta da preuzme rizik u bici. Ni na koji način to ne sme da spreči inicijativu rukovodi-

*) Celokupne oružane snage Britanske zajednice naroda podeljene su na Britansku armiju i imperijalne armije (armije ostalih nacija — na pr. Australija, Kanada, itd.). Svaka armija ima svoj generalštab, a na čelu ovih generalštabova nalazi se imperijalni generalštab. Prim. red.

oca ili da oslabi duh borbenosti vojnika. Prvi porazi u Evropi i Africi bili su posledica zaostale strategije i taktike i zastarelog metoda obuke. Rezultat ovoga stanja nepripremljenosti bio je nedostatak bezbednosti, a ne preteranog popuštanja u tom pogledu.

Od samog početka treba da bude jasno da princip bezbednosti ima puni značaj u fazi planiranja — on priprema put fazi izvršenja. Ako se za vreme planiranja rata uklone sve verovatne opasnosti, komandant ima punu slobodu akcije za vreme bitke; usled uspostavljene bezbednosti on ima sva svoja sredstva pri ruci; ako se, sa druge strane, pri planiranju zanemari ovaj princip, komandanta stalno ometa briga o bezbednosti i on se prepušta na milost i nemilost neprijateljskoj strategiji.

Tokom cele istorije nalazimo da su najsmeliji i najuspešniji komandanti ipak razmatrali bezbednost kao preovlađujući faktor za vreme priprema ratova. Napoleon, jedan od najsmelijih komandanata, rekao je: „Trudim se da otklonim sve moguće opasnosti i predvidim sve teškoće", a zatim „Vojna nauka se sastoji od brižljivog odmeravanja svih mogućih eventualnosti, a zatim od gotovo matematičkog uklanjanja slučajnosti."

Ako komandant za vreme svog planiranja uspe da otkloni slučajnosti „gotovo matematički" on stiče sva preimućstva u izvršavanju svog plana. „Uklanjanje slučajnosti" ne sme se protumačiti kao „izbegavanje rizika". Naprotiv, pomoću eliminisanja slučajnosti već na prvom koraku on je mnogo više u stanju da primi rizik, kada nastane potreba za njim. Ratna služba propisuje da prvo pitanje koje treba da se razmotri u pripremi za rat jeste bezbednost osnovice, komunikaciskih pravaca i koncentraciske prostorije. Već smo u glavi o strategiji videli da će prvi neprijateljski strategiski manevri biti usmereni baš protiv ovih arterija svake armije. Samo sa planiranom bezbednošću možemo se nadati da ćemo postići slobodu akcije, umesto da budemo primorani da se potčinimo neprijateljskoj strategiji.

Na području taktike pogrešno je ako se bezbednost spoji sa strahom. Bilo u napadu ili odbrani, u nastupanju ili povlačenju — uvek se razlikuje aktivna bezbednost od pasivne. Komandant koji dopušta da njegovim manevrima i rasporedima diktira neprijatelj, pribegava pasivnoj bez-

bednosti. Aktivna bezbednost se postiže neprestanim izviđanjem, energičnim patroliranjem i stalnim pokretima.

I u taktici i u strategiji pravilna procena bezbednosti priprema put za smelu, odlučnu akciju. Pošto je „predvideo sve moguće teškoće i opasnosti", komandant mora da preduzme i sve odgovarajuće mere, a kada je to učinio, on može da vodi bitku po svojoj volji.

Prema tome, suština ovog principa može se definisati kao „opreznost u planiranju, smelost u izvršenju."

IZNENAĐENJE

Princip iznenađenja može se definisati kao stvaranje situacije, u proračunatom vremenu i mestu, za koju neprijatelj nije pripremljen i koja tako remeti njegove planove, da on mora izvesti neku nepredviđenu reakciju. Neočekivana upotreba gotovo svakog činioca može da prouzrokuje iznenađenje; ono se može izvesti na svim stepenima — od najzamršenijih strategiskih planova do najprostijih taktičkih dejstava, ali ono može da bude uspešno samo u tom slučaju, ako ne daje neprijatelju mogućnost da preduzme protivmere.

Proračun podesnog vremena i mesta za primenu iznenađenja je najvažniji elemenat faze planiranja. Glavni načini za pripremu vremenskog činioca u cilju postizavanja iznenađenja jesu: brza mobilizacija, odlučan agresivni pokret pre objave rata i brzo prebacivanje snaga sa jednog na drugi front. Izbor neočekivanog mesta za napad, tajnost pri prikupljanju rezervi u izabranim odbranbenim zonama i upotreba teže prolaznog zemljišta ili na izgled neprolaznih prepreka — sve su to načini za postizanje iznenađenja u pogledu mesta.

Iznenađenje je podjednako uspešno — u strategiji i taktici. Strategiski način za ostavrenje iznenađenja primenjuje se od sklapanja tajnih političkih ugovora ili industriskih i trgovačkih poduhvata, do upotrebe novih oružja ili primene novih taktičkih doktrina. Rusko-nemački pakt o nenapadanju pre izbijanja poslednjeg rata je primer strategiskog iznenađenja od strane nacista, upravljenog najpre protiv Saveznika, a eventualno i protiv samih Rusa.

Pojava velikih strela kod Kresija, upotreba bojnog otrova i tenka u Prvom svetskom ratu i atomske bombe za vreme poslednjeg rata — sve su to primeri upotrebe novog oružja u cilju postizanja iznenađenja. Epaminondin kosi borbeni poredak kod Leuktre, 371 pre n. e. ili nemačka taktika blickriga u poslednjem ratu, proizveli su iznenađenje nove taktičke doktrine.

Uvek se mora napomenuti da vrednost iznenađenja zavisi od mogućnosti da se neprijatelj tako obmane, da u kritičnom momentu poremeti svoju duhovnu ravnotežu. Metodi za postizanje iznenađenja su, sami po sebi, dosta jednostavni za planiranje. Čak i najravnodušniji komandant može da odredi način koji bi bio široka osnova za iznenađenje — ali nije dovoljno samo planirati. Vrednost iznenađenja se proverava tek u izvršenju. Plan se mora tako primeniti da ne pruži neprijatelju mogućnosti da preduzme blagovremene mere za pariranje efekata. Pravo iznenađenje se postiže tek ako se plan uspešno izvede.

Kao što je ranije pomenuto, Nemci su u Prvom svetskom ratu postigli iznenađenje upotrebom bojnih otrova. Ovo novo oružje oni su prvi put upotrebili u Drugoj bici kod Ipra, u aprilu 1915 godine. Međutim, oni su ih tada upotrebili u veoma ograničenom obimu i na uskom frontu. Na taj način su dali mogućnost Saveznicima da pripreme odgovarajuće protivmere, tj. protivhemisku zaštitu, pre no što su Nemci odlučno upotrebili ovo oružje u kasnijim bitkama. Da su Nemci pričekali sa upotrebom bojnih otrova dok ih ne budu imali u dovoljnim količinama i tada da su ih primenili u ofanzivi šireg obima, efekat bi mogao da bude porazan i možda bi Nemci čak i dobili rat.

U modernim ratovima, gde su obaveštajni kanali mnogobrojni i brzi, i gde peta kolona igra važnu ulogu, svaka informacija koja je primljena u jednoj armiji vrlo brzo dolazi i do neprijatelja.

Prema tome, očigledno je da je tajnost osnovna ako se želi iznenađenje. Ako je, pak, cilj obmana neprijatelja, i sopstvene trupe moraju se obmanuti o načinu planiranog iznenađenja, ili ih sa njima ne treba ni upoznavati. Sa druge strane, potpuno nepoznavanje nekog projekta prouzrokovaće nedostatak saradnje među trupama koje treba da ga sprovedu u delo. Zbog toga na komandantu leži odgovornost da proceni kada i u kojoj meri treba da otkrije svoje planove sopstvenoj armiji. Veoma često će

biti veliki deo obuke posvećen rukovanju novim oružjem ili upotrebi nove taktike. Materijalne pripreme za takve mere iznenađenja će često kompromitovati tajnost. Prema tome, mere za obmanu i iznenađenja obuhvataju znatan deo poslova u planiranju današnjih ratova i bitki.

Pošto je iznenađenje u ratu od tako velike važnosti, jasno je da zaštitu od iznenađenja treba prvenstveno razmatrati u planiranju. Komandant treba uvek da predvidi kakvo neočekivano dejstvo može preduzeti neprijatelj. Nije dovoljno ako se u proceni situacije razmatraju samo „pravci verovatnog neprijateljskog dejstva". Komandant mora stalno da bude pripremljen čak i za najneočekivanije neprijateljske manevre. Moltke je rekao: „Primećujem da uvek postoje tri pravca verovatnog dejstva neprijatelja, a da on obično koristi četvrti". Na komandantu je da uvek ima na umu i ovaj četvrti pravac.

POKRETLJIVOST

Mada je pokretljivost jedan od opštijih principa ratne veštine, uzgredni proučavaoci ratne veštine često previđaju njegovo puno značenje. Pokretljivost znači više nego samo takmičarski pokret. Jedna mehanizovana kolona, naprimer, pretstavlja brzopokretno telo, ali ona ne mora uvek da postigne pokretljivost u bici. Pešadija, pak, koja maršuje, pod izvesnim uslovima može da postigne veliki stepen pokretljivosti. Da bi se potpuno razumelo šta sačinjava pokretljivost, neophodno je da se najpre analiziraju činioci koji određuju ovaj princip.

Od samog početka mora se uočiti da je pokretljivost relativan princip, pravilno izražen samo kada se uporedi sa pokretljivošću neprijatelja. Ona se može definisati kao snaga koja omogućuje brže kretanje ili dejstvo od neprijatelja. Ustvari, pod uslovima nepokretne vojne, pokretljivost može da znači snagu pokreta uopšte.

Najprostiji vid pokretljivosti je takmičarski pokret, utakmica za neki cilj. Primer ovoga je utakmica između Marlborua i Vilara za prelaz Sensija, 1711 godine. Međutim, u vođenju rata, ovaj bučan takmičarski podvig na brzinu ne zahteva veliki uticaj rukovodstva. Potreba za

ovakvom brzinom se uopšte pojavljuje obično u prethodnim i manje komplikovanim fazama bitke.

Sledeći činilac koji treba razmotriti jeste elastičnost u planiranju. Ako je komandant sastavio tako krut plan operacija da nije u stanju da ga pri susretu sa nepredviđenim okolnostima brže promeni, tada plan gubi potencijalnu pokretljivost. U sastavljanju planova komandant gubi baš ono vreme koje neprijatelj može da koristi za dobijanje preimućstva. Ako je on, s druge strane, dorastao svom zadatku i primeti da njegovi prvobitni planovi nisu više upotrebljivi, elastičnost u brzoj izmeni plana daće mu i pokretljivost. Vanredan primer ovoga bio je Montgomerijev napad na položaje kod Mareta u martu 1943 godine. Kao i kod El Alamejna, on je obazrivo napao najjaču tačku neprijateljske odbrane — severno krilo koje se naslanjalo na more, ali u ovom slučaju nije postigao uspeh. Posle početka koji je obećavao uspeh napad je bio zaustavljen i izgledalo je kao da će morati da se obustavi. Slabi komandant bi izgubio dragoceno vreme, a možda i bitku, trudeći se da izvede svoj prvobitni plan. Međutim, Montgomeri, pokazujući baš onu karakterističnu moć odlučivanja koja je odlika velikih vojnika u istoriji, iznenada je izmenio celokupan plan i sve raspoložive oklopne jedinice uputio oko desnog boka Osovine i napao neprijatelja sa juga. Posle veoma zamršenih borbi Romel je bio prinuđen da povuče svoje snage kroz Gabeski Tesnac.

U postizanju pokretljivosti isto tako važan činilac je manevarska sposobnost. Ona je zavisna uglavnom od dobre obuke i podesnih taktičkih poredaka. Za vreme prvih nekoliko operacija u ratu na Dalekom Istoku, Japanci su bili u stanju da postignu nadmoćniju pokretljivost zbog svoje manevarske sposobnosti u džungli. Obuka u podnošenju oskudica i ratovanja u džungli koju su izvodili godinama i njihova taktička prilagođenost borbenih poredaka džungli omogućila im je da se kreću kroz gusto rastinje i mangrovo drveće malajskih močvara, koje su Britanci smatrali za neprolazne prepreke.

Iz Napoleonovih ratova može se uzeti interesantan primer upotrebe taktičkih borbenih poredaka da bi se postigla pokretljivost. Nadmoćnija sposobnost maršovanja i manevrovanja Revolucionarne armije nije bila posledica neke nadljudske moći, već rezultat proračunskog genija velikog Korzikanca. Opšta praksa tadašnjih armija bila je

da krajem dnevnog marša sviju marševske kolone u logor. Čelo kolone zaustavilo bi se i sačekalo da začelje postepeno pristiže. Ovaj sistem bio je proračunat da bi uprostio snabdevanje i obezbedio ekonomičnu zaštitu. Napoleon je uvideo da su ovi pokreti razvlačenja i skupljanja kolone pretstavljali gubljenje vremena. Ukupno vreme uzeto za pokret kolone preko određene razdaljine bilo je stvarno dvostruko od pojedinačnog maršovanja istom brzinom. Napoleon je zamislio podesniji način. On je primenio sistem zadržavanja i stanovanja u rasporedu koji je bio približno iste dubine kao dužina kolone. Ovaj sistem je uticao na to da se stvori bajka kako francuski vojnik može da u brzini maršovanja nadmaši svakoga od svojih neprijatelja.

Najzad, postizanje pokretljivosti zavisi od dobrog štabnog rada i efikasnog organizacionog procesa. Oba ova činioca služe da se smanji vremenski razmak između faze planiranja i izvršenja. Izdavanje naređenja preko normalnog lanca komandovanja, pojedinačno izviđanje svakog komandanta posle prijema naređenja od pretpostavljenog, njegove procene i izdavanje naređenja kao i sve druge neophodne faze u lancu komandovanja — iziskuju vreme. Ako se dopusti da se obe različite faze postepeno odvijaju — tj. ako je, naprimer, komandantu brigade dopušteno da odloži svoje izviđanje do prijema diviziskih naređenja, kao i ostalim instancijama komandovanja — tada bi vremensko trajanje organizacionog procesa bilo preterano dugo i izvršenje plana, prema tome, ne bi imalo dovoljnu pokretljivost. Dobar organizacioni proces skraćuje ove faze, omogućavajući da se postepene faze obave jednovremeno.

Dobar štabni rad ne samo što pomaže u organizacionom procesu, već i smanjuje njegovo vremensko trajanje, obezbeđujući brzo komandovanje. Transport i druge službe se tako organizuju da se izvrše uvek blagovremeno i na pravom mestu. Štabni rad razvrstava složene situacije moderne armije na bojištu, koje bi inače bile veoma isprepletane u masu administrativnih i snabdevačkih problema koji bi uništili pokretljivost armije.

Na poslednjih nekoliko stranica razmatrani su odvojeno svi principi ratne veštine sa samo jednim izuzetkom. Ovo je učinjeno u nameri da se olakša objektivno proučavanje. Nije postojala namera da se stvori utisak kako su različiti principi odvojene suštine koje mogu samostalno da funkcionišu. Naprotiv treba naglasiti da su principi ratne veštine bitno povezani i da se samo uravnoteženom kombinacijom pojedinih ili svih principa može stvoriti solidan plan. Čak i kad neki principi dođu u međusobni sukob, uzrok toga sukoba leži baš u njihovoj bitnoj povezanosti.

ZAKLJUČAK

Razmotrimo jednostavnu pretpostavku: jedna država je povela rat sa ciljem da uništi neprijateljske oružane snage. U početnom sukobu te snage su pretrpele niz poraza i imale tako teške gubitke da je njihova jačina jako smanjena. Zbog toga su prinuđene da pređu u defanzivu, kako bi parirale brojnu nadmoćnost neprijatelja.

Princip doslednosti cilja u vezi sa ofanzivnom akcijom zahteva da se izvrši bar jedna ofanziva. Potom se razmatraju i drugi principi, kako bi ta ofanziva bila uspešna. Da bi se postigla pobeda nad brojno nadmoćnijim neprijateljem, princip grupisanja snaga nas uči da savladamo pojedine delove neprijateljske armije, koncentrišući snage redom protiv svakog od njih. Bezbednost i ekonomija snaga su nam već pomogle da proračunamo minimum snaga za zaštitu osnovica, komunikaciskih pravaca i drugih vitalnih objekata. Pokretljivost i iznenađenje su uzeti u obzir u odluci da se udari iznenadno i brzo tako da se neprijatelj savlada pre no što bude mogao da se sredi i odvrati udarac. Najzad, da bi se obezbedilo iskorišćenje maksimalnog napora svakog roda vojske u bici, razmatrao se i princip sadejstva.

Ukratko, gore je u grubim crtama iznetą prva faza u stvaranju plana za ofanzivu. Tu se ističe kombinatorni proces u razmatranju principa. Međutim, u detaljima plana primećujemo da se neki od principa međusobno sukobljavaju — činioci jednog deluju protiv činilaca drugih principa.

Dešava se da se odvajanjem trupa za zaštitu u početku toliko smanjuje udarna snaga, da se time docnije onemogućuje čak i predviđeno grupisanje. Na taj način se

komandant već sreo sa prvim problemom postizanja ravnoteže između dva principa.

Razlozi pokretljivosti i iznenađenja mogu zatim zahtevati da se ofanziva mora izvršiti kroz, recimo, sedam dana. Svaki duži period pružio bi neprijatelju potrebno vreme i mogućnost da preduzme protivmere. Međutim, komandant računa da je za ostvarenje potpunog grupisanja snaga i sadejstva potrebno najviše deset dana. Postojeće komunikacije i raspoloživa transportna sredstva ne omogućavaju da se neophodni pokreti i popuna izvrše za kraće vreme, a time se pojavljuje i drugi problem.

U ratu se ovakvi problemi pojavljuju svakog dana i u svakoj fazi bitke. Gornji primeri su najprostija skica jedne zamišljene operacije. U praksi, problemi su mnogobrojniji i složeniji. Ponekad će se rešenje naći u kompromisu između dva principa, a katkad će komandant pribeći riziku, zanemarujući potpuno poneki princip.

Prema tome, za komandanta je bitno da proceni mogućnost pune primene principa ratne veštine, pre no što bude u stanju da proračuna dobre i loše strane svakoga od njih. Zbog toga se naglašava važnost principa ratne veštine u vojnoj studiji. Proučavanje principa ratne veštine nikada neće pružiti matematičku ili intelektualnu formulu za dobijanje ratova, ali ono će obezbediti da se ne izostavi nijedan činilac, kada se principi međusobno odmeravaju. Sama, pak, odluka je pitanje sposobnosti rukovodstva. Proučavanje pruža materijal za procenu, a izbor zavisi od sposobnosti komandanta.

GLAVA IV

POLJSKI RAT 1939

POLITIČKA STRATEGIJA

Pri kraju osamnaestog veka Poljsku su progutale Rusija, Austrija i Pruska. Za kraći period pod Napoleonom ona se delimično pojavila kao Varšavsko Vojvodstvo, ali je 1815 godine bila ponovo podeljena između istih sila. Tek 1917 godine, savezničke i ruska vlada Kerenskog priznale su nezavisnost Poljske. Posle Prvog svetskog rata njena granica sa Nemačkom bila je delimično ustanovljena plebiscitom, a delom od strane Društva Naroda. Njena istočna granica sa Rusijom bila je najpre predložena kao „Kerzonova linija" duž reke Buga; ali mirom u Rigi, nakon poljskih pobeda nad Ruskom armijom, granica je povučena mnogo istočnije od „Kerzonove linije". Dancig je postao slobodan grad pod Društvom Naroda.

Za vreme prvih petnaest godina nezavisnosti, Poljske se nisu mnogo ticali politički zapleti zbog slabosti njena dva velika suseda, Nemačke i Rusije. Postepeno oporavljanje Rusije i jačanje nacizma izmenilo je situaciju. U javno proklamovanoj mržnji između nacista i Sovjetskog Saveza, Poljska je predviđala eventualni rusko-nemački rat i otada je težnja njene spoljne politike bila izbegavanje buduće moguće agresije bilo koje sile preko poljske teritorije.

I pored Pakta o nenapadanju sa Sovjetskim Savezom od 1932 godine, režim Pilsudskog nije imao nikakvu veru u rusku pomoć protiv nemačke agresije. Predlozi Francuskoj za koaliciju protiv Nemačke naišli su samo na odgo-

vore pune izgovaranja. Najzad, osetivši se ponižena paktom četiri sile od 1933 godine koji je ignorisao Poljsku kao silu prvog reda, ona je zatražila prijateljstvo sa Nemačkom i sklopila sa njom 1934 godine Pakt o desetogodišnjem nenapadanju.

Sada je Poljska počela da se otuđuje od Francuske i svojih malih suseda, zauzimajući arogantan stav prema njima. 1935 godine ona je odbila da uzme učešća u pregovorima za „istočni Lokarno", tj. za odbranbeni savez zemalja Istočne Evrope i Francuske protiv nemačke agresije.

Posle smrti Pilsudskog 1935 godine, Bekova progermanska politika je aktivno pomagala ispunjenje nemačkih ekspanzionističkih ambicija u Jugoistočnoj Evropi. Bek je, bez sumnje, radio iz patriotskih pobuda tražeći nemačku zaštitu od ruskog ugrožavanja, ali on je Poljsku načinio potpunim oruđem nacizma. Mala poljska opština u Tješinu imala je uputstva da sledi voćstvu nacista u Čehoslovačkoj. U Rumuniji, poljski organi su sarađivali sa nacistima u ubeđivanju kralja Karola da zaoštri odnose sa Čehoslovačkom. Poljska je svim sredstvima pomogla naciste u uništenju te nesrećne zemlje, nadajući se da će tako otvoriti put nemačkoj agresiji u Jugoistočnu Evropu želeći time da ta opasnost mimoiđe njenu sopstvenu teritoriju.

Bekova politika ne samo što ga je učinila nepopularnim, nego je utrla put za nacifikaciju i stvarnu kontrolu Danciga od strane Nemačke. Ovaj proces je Hitler postepeno pojačavao. 1937 godine nacisti su obezbedili dvotrećinsku većinu u Folkstagu, a 1938 godine je Forster, nacistički vođa u Dancigu, objavio da je Nemačka preuzela potpunu kontrolu nad Slobodnim gradom.

Marta 1939 godine Hitler je zatražio od Poljske ustupanje teritorije kojom bi dobio i pojas zemljišta preko Pomeranije do Istočne Pruske. Najzad, u avgustu 1939 godine, famoznih „šesnaest tačaka" povećalo je teritorijalne zahteve za ustupanje cele Pomeranije i Poznanja.

Čak i u toj fazi Poljska, verujući u jačinu svojih armija i neposrednu pomoć od anglo-francuske koalicije u slučaju nemačke agresije, odbila je da zatraži pomoć Sovjetskog Saveza. Kada je kolebljiva politika francuske i britanske vlade najzad bacila Sovjetski Savez u ruke Nemaca, Poljska sudbina je bila zapečaćena.

Prema tome, očevidno je da je glavni razlog za brzo nemačko osvajanje Poljske bila poljska bankrotska politička strategija. Pilsudski je započeo fatalni kurs svojim antisovjetskim stavom. Bekova makijavelistička politika izolovala je Poljsku u Istočnoj Evropi, stavljajući poljsku strategiju u beznadežan položaj. Ona je sprečila stvaranje „istočnog Lokarna", koji bi mogao da pruži Poljskoj stvarnu pomoć protiv nemačke agresije. Njeno izdajstvo prema Čehoslovačkoj ne samo što ju je lišilo dobrog saveznika, nego je isto tako pružilo Nemačkoj strategiski položaj na njenoj južnoj granici. Najzad, odbijanjem da primi čak i moralnu potporu Rusije, ona je pomogla Nemačkoj da postigne svoj politički cilj da redom izoluje svaku žrtvu, pre no što joj zada uništavajući udarac.

ODNOS SNAGA

Stupajući u rat, Poljska je mogla da formira 30 pešadiskih i 10 rezervnih divizija, jednu motorizovanu, jednu streljačku i jednu konjičku brigadu. Pored ovih formacija, prvom mobilizacijom moglo je da se skupi preko 40 pešadiskih bataljona, 5—7 mitraljeskih bataljona, veliki broj bataljona Narodne odbrane, 40 artiljeriskih grupa, oko trideset dvotonskih i osmotonskih tenkovskih četa i razne pomoćne jedinice i jedinice službi. Efektivna jačina Armije mogla je da se poveća od mirnodopske jačine — 280.000 — na preko 2,000.000 ljudi.

Poljska pešadiska divizija sastojala se od tri pešadiska puka, jednog puka lake artiljerije (od šest baterija 75 mm i tri baterije haubica 100 mm), i jedne teške artiljeriske grupe topova 105 mm i haubica 155 mm. Ustvari, samo oko 12 aktivnih divizija je imalo teške artiljeriske grupe. Svaka divizija je imala pomoćne jedinice i jedinice službi i jednu malu izviđačku jedinicu sa četom lakih tenkova(1,5 tona).

Konjica je bila mnogobrojna i veoma dobro obučena. Jedna konjička brigada sastojala se od 3 ili 4 konjička puka, lake konjičke artiljerije, izviđačkih jedinica od oklopnih kola i uobičajenih pomoćnih jedinica. I konjički i pešadiski pukovi su bili opremljeni protivtenkovskim topovima, mada su u mnogo slučajeva bili popunjeni samo do polovine formaciske jačine.

Motorizovana brigada je odgovarala više ili manje lakim oklopnim jedinicama drugih armija, ali je imala samo polovinu svoje formaciske jačine i vatrene moći. Bila je normalno opremljena protivtenkovskim topovima i imala je pokretnu inžinjerisku četu.

Poljske vazdušne snage obuhvatale su ukupno manje od 400 aviona, od kojih je srazmerno bilo malo borbenih aviona. Nisu imale teške bombardere. Kvalitet aviona bio je dobar, a piloti su bili vrlo dobro obučeni. U mirno doba, avijacija je bila organizovana u grupe i pukove, a u slučaju rata bilo je predviđeno da se oni formiraju u operativne formacije od eskadrona*).

Obuka u Poljskoj armiji bila je temeljna, ali pošto je veći deo opreme bio zastareo, ona je bila nepotpuna u poređenju sa drugim modernim armijama. Glavni nedostaci u oružju i opremi bili su nedostatak teške, a u izvesnom obimu i lake artiljerije; krajnja slabost protivtenkovske artiljerije, pošto nije bilo pokretnih protivtenkovskih jedinica za borbu između odbranbenih položaja; nedovoljna avijacija i slabost protivavionske odbrane; mali procenat lovačke avijacije; slab kvalitet i broj pešadiskog naoružanja i najzad, najteži nedostatak koji se pokazao, bio je gotovo potpuni nedostatak oklopnih ili teških motorizovanih jedinica.

Druga ozbiljna smetnja za vođenje rata bio je nedostatak teške industrije i izvesnih sirovina. Industriski centri u pojedinim oblastima bili su postavljeni blizu zapadne granice i moglo se očekivati da će ih u slučaju agresije izbaciti iz upotrebe neprijateljski bombarderi i suvozemne snage. U svakom slučaju, većina fabrika oružja i municije u potpunosti nije odgovarala zahtevima napornijeg rata, čak i kada bi radile i punim kapacitetom. Zbog toga je bilo potrebno da se raspolaže skladištima raspoređenim na vojištu nedeljama pre očekivanog izbijanja rata.

U toku daljeg izlaganja videće se da su poljske oružane snage bile prilično jake, ako ne kvalitativno, a ono bar brojno. Oficiri i vojnici bili su dobro izvežbani, hrabri i uživali su poverenje naroda. Sa raspoloživim naoružanjem mogli su lako da pruže duži otpor agresoru, čak i kada

*) Vazduhoplovna jedinica veća od eskadrile, a manja od puka. — Prim. red.

je u pitanju tako snažan agresor, kao što je bila Nemačka.

Mirnodopska jačina Nemačke armije pretstavljala je ukupno 35 pešadiskih i 3 planinske divizije, jednu konjičku brigadu, 13 oklopnih i motorizovanih divizija, 12 samostalnih pešadiskih pukova, 13 samostalnih konjičkih pukova, četiri teška artiljeriska puka, 3 planinska artiljeriska puka i oko 15 samostalnih tenkovskih bataljona. Uz to, bilo je oko 100 dopunskih bataljona nazvanih „E" bataljoni i mnoštvo raznovrsnih mehanizovanih jedinica i jedinica za vezu, inžinjeraca, transportnih četa i hemiskih jedinica. Delimičnom mobilizacijom jačina bi se povećala sa oko 40 rezervnih divizija i oko 30 domobranskh (*Landwehr*) divizija (koje obuhvataju 15 tenkovskih i 4 planinske divizije). Ovo bi obuhvatilo mobilizaciju od 5—6 miliona vojnika, 700.000 podoficira i 150.000 oficira.

Za ovu armiju bilo je na raspoloženju dovoljno oružja i opreme, mada nije bilo predviđeno da bi potpuna raspodela istog mogla da se obavi za šest nedelja posle mobilizacije. Nemačke rezerve oružja i municije znatno su se povećale plenom ratnog materijala iz Austrije i Čehoslovačke. Samo od Čehoslovačke, naprimer, ona je dobila oko 1.600 motornih vozila, 500 protivavionskih topova, 500 tenkova i preko 2.500 topova različitog kalibra.

Nemačka pešadiska divizija bila je daleko bolje naoružana od Poljske. Imala je 106 topova, tj. skoro tri puta više nego poljska divizija. Jedan nemački pešadiski puk imao je 140 minobacača prema 50 lakih bacača normalnog poljskog puka, 75 protivavionskih topova prema 30 poljskih, 3 protivavionske baterije od 88 mm prema jednoj bateriji od 37 mm. Isto tako, u Nemačkoj armiji je bio bolji kvalitet i broj pešadiskog naoružanja. Treba napomenuti da su ova upoređenja u brojkama načinjena između standardnih aktivnih divizija dveju armija; ustvari, samo oko 12 poljskih aktivnih divizija su bile kompletne, dok su Nemci imali opremljene ne samo svoje aktivne divizije, nego i većinu svojih rezervnih i *Landwehr* divizija.

Nemačke oklopne snage su bile formirane u 5 oklopnih, 4 lake i 4 motorizovane divizije (za kratko vreme po izbijanju neprijateljstva formirana su dva mešovita oklopna „SS" korpusa. Naoružanje oklopne divizije bio je laki tenk

(4—6 tona) i srednji tenk (18—20 tona). 1939 godine novi laki tenkovi od 10—12 tona i srednji od 20—26 tona počeli su da zamenjuju stare.

Ukupna jačina oklopnih snaga Nemačke armije bila je znatno veća od 13 divizija, pošto je sem toga postojao i veći broj tenkovskih, motorizovanih i bataljona oklopnih kola.

Jedna oklopna divizija imala je oko 416 tenkova od kojih su 72 bili srednji tenkovi. Laka divizija je imala oko polovine ovog broja. I oklopne i lake divizije imale su motorizovan bataljon protivtenkovskih topova i streljačku brigadu.

Mirnodopska jačina nemačkog vazduhoplovstva iznosila je ukupno 3.500 aviona, sa rezervom prve linije oko trećine ovog broja. Ono se sastojalo od oko 35 bombarderskih grupa (950 aviona), 11 grupa obrušavajućih bombardera (300 aviona), 23 grupe jednosednih i 8 grupa teških lovačkih aviona (920 aparata), 55 izviđačkih grupa (550 aparata), 380 aviona za transport trupa i oko 300 hidroplana. Ove brojke su se verovatno umnogome povećale za vreme poslednjih nekoliko meseci pre septembra 1939, pošto je tada nemačka proizvodnja aviona dostigla broj od 600 aviona mesečno.

Glavno preimućstvo nemačkih oružanih snaga nad poljskim bila je finansiska i industriska podrška koju su imale od države. U Poljskoj se dve trećine stanovništva bavilo zemljoradnjom, a manje od jedne petine bilo je zaposleno u industriji, dok je u Nemačkoj skoro polovina stanovništva bila u industriji, a samo se oko jedne desetine bavilo zemljoradnjom. Cilj nemačke industriske politike bio je da se zemlja osamostali u pogledu ratnog materijala. Škodine i Krupove fabrike, fabrike Rajnmetal-Borsig u Diseldorfu i razni drugi industriski koncerni bili su u potpunosti preorijentisani za proizvodnju ratnog materijala. Jedina ozbiljnija oskudica bila je u nafti, a da bi se i to nadoknadilo, stvorene su u zemlji velike rezerve, koje su bile u stanju da obezbede oružane snage za više godina pokretnog rata.

Obuka u Nemačkoj armiji izvodila se veoma temeljno. Težište je bilo na obuci mehanizovanih jedinica, na bitkama sa brzim pokretom preko velikih prostorija u kojima su se primenjivale sve nove taktičke doktrine — novi borbeni poreci, sadejstvo između oklopnih i lakih divi-

zija i između tenkova i motorizovane pešadije, između *Schnelle Truppen* (brze jedinice, zajedničko ime za sve nemačke mehanizovane i motorizovane jedinice) i artiljerije, i tako dalje. Intervencija u Španiji bila je sjajna prilika za Nemački generalštab i ona se koristila prvenstveno kao tle za ispitivanje nove suvozemne i vazdušne taktike.

Jedna iznenađujuća karakteristika nemačkog metoda obuke bila je da se ništa od svega ovoga nije držalo u tajnosti. Nemačka vojna literatura obilno je obaveštavala o svim svojim opitima u novom oružju i taktici. Da su se Saveznici potrudili da ih prouče, oni ne bi doživeli takva iznenađenja, najpre u Poljskoj, a zatim u Belgiji i Francuskoj.

POLJSKI PLANOVI I PRIPREME

Čim je bio otkazan Pakt o nenapadanju sa Nemačkom, napad na Poljsku postao je očigledan. Ona je grozničavo posmatrala nemačke pripreme za invaziju. Putevi koji su vodili ka granici bili su proširivani, a bilo je i izveštaja o prikupljanju rezervi i izvedenoj mobilizaciji pod maskom manevara; Istočna Pruska i Dancig bili su prepuni nemačkih trupa. Samo je ostalo da Hitler odredi dan.

Bilo je predviđeno da će Nemci protiv Poljske baciti glavninu svoje mirnodopske armije — tj. oko 40—50 pešadiskih divizija i sve svoje oklopne snage; oko 10—15 divizija upotrebilo bi se kao rezervne i snage za okupaciju. Uporedo sa napredovanjem i invazione snage bi se povećale na oko 60—70 divizija.

Glavna koncentraciska prostorija bila je Gornja Šlezija i otuda se očekivao glavni udarac. Pomoćna dejstva očekivala su se iz drugih pokrajina na severu i iz Istočne Pruske. Međutim, ove bi se pretpostavke mogle potvrditi tek po izbijanju neprijateljstva i zbog toga je trebalo predvideti i uzeti u obzir sve moguće opasnosti. Uglavnom, cenilo se da će glavni udar iz Šlezije sa 25—30 divizija verovatno biti podržan napadima iz Istočne Pruske sa oko 9, iz Pomeranije sa oko 7 i iz Moravske sa 12—15 divizija.

Strategiski položaj Poljske prema Nemačkoj bio je veoma nepovoljan. Pokrajine Pomeranija, Poznanj i Tješin upadljivo su se isticale ka istoku. Posle okupacije Čehoslovačke, cela njena južna granica postala je opasan bok, a Istočna Pruska je bila stalna pretnja sa severa. Ova poslednja dva fronta mogla su da se upotrebe za napad na najvažniji deo Poljske — Varšavu i industriske oblasti.

U samoj Poljskoj postojale su tri odbranbene linije: prva se protezala od jezera južno od Torunja, duž reke Varte ka brežuljcima i visoravnima oko Krakova — ovo je bila veoma slaba linija; sledeća i najjača linija protezala se opštim pravcem reka Narev, Visla i San; i poslednja linija — reka Bug (videti preglednu kartu Poljske na kraju knjige).

Slabo razvijene komunikacije bile su velika prepreka brzom kretanju trupa i brzoj mobilizaciji. Preko Visle su postojali stalni mostovi kod Gruđonca, Torunja, Plocka, Varšave, Deblina, Sandomirza i Krakova, a pred sam rat bilo je izgrađeno još nekoliko mostova. Sa istoka na zapad vodile su četiri glavne železničke pruge: od granice sa Istočnom Pruskom preko Torunja do Poznanja; Vilna—Varšava—Lođ; južno od Vilne, preko Deblina za Krakov i od Lavova za Krakov. Sa severa na jug vodilo je nekoliko železničkih pruga i one su povezivale komunikacije koje su se protezale u pravcu istok—zapad. U severozapadnoj oblasti jedini mostovi preko reke Visle koji su povezivali železničke pruge na levoj i desnoj obali, bili su kod Torunja i Plocka. Južno od Varšave, Deblin je bio glavna raskrsnica.

Ukratko, poljski plan je bio: držati opštu graničnu liniju na prvoj odbranbenoj liniji, a potom, pod pritiskom otstupiti iza Nareva i Visle.

Detaljni planovi i raspored Armije bio je sledeći:

1. — Narevska grupa, pod generalom Fijalkovskim.
   Jačina: dve pešadiske divizije (od toga jedna rezervna) i jedna konjička brigada.
   Koncentraciska prostorija: od Avgustova do Ostroleka.
   Zadaci: štititi bok Modlinske armije i železničku prugu Grodno—Varšava, kao i sprečiti neprijatelju prelaz preko Nareva i njegovih pritoka.
2. — Modlinska armija, pod generalom Pšedjmirskim.
   Jačina: dve pešadiske divizije i dve konjičke

brigade (kasnije da se pojača još sa po jednom pešadiskom divizijom i konjičkom brigadom). Koncentraciska prostorija: u luku koji čine Visla i Narev, i što severnije od Plocka i Modlina. Zadaci: braniti liniju Varšava—Plock; linija reka pretstavlja zadnji položaj.

3. — Pomeranska armija, pod generalom Bortnovskim.
Jačina: dve pešadiske divizije i dve konjičke brigade (kasnije da se pojača još sa po jednom pešadiskom divizijom i konjičkom brigadom). Koncentraciska prostorija: prilaz u Pomeranski koridor.
Zadaci: odbrana linije Bidgošć—Torunj od napada sa pravca Danciga; iskoristiti svaku priliku radi preduzimanja ofanzivnog dejstva; sprečiti spajanje nemačkih snaga iz Istočne Pruske i Pomeranije za što duže vreme.

4. — Obalska grupa, pod admiralom Unrugom.
Jačina: jedna pomorska brigada, tri bataljona narodne odbrane i flota.
Zadaci: štititi mobilizaciju flote i što duže držati poluostrvo Hels.

5. — Poznanjska armija, pod generalom Kutžebom.
Jačina: četiri pešadiske divizije, dve konjičke brigade (kasnije da se pojača još sa po jednom pešadiskom divizijom i konjičkom brigadom). Koncentraciska prostorija: u luku koji čini Varta, istočno od Poznanja.
Zadaci: štititi bokove Pomeranske armije; odbrana linije Varte i sprečiti prelaz preko nje.

6. — Loćska armija, pod generalom Romelom.
Jačina: četiri pešadiske divizije i dve konjičke brigade (kasnije da se pojača sa tri pešadiske divizije i dve konjičke brigade).
Koncentraciska prostorija: Loď—Čenstohova.
Zadaci: držati liniju Varte i odbrana Loďa; pripremiti napad u pravcu Kališa i Kola.

7. — Krakovska armija, pod generalom Šilingom.
Jačina: pet pešadiskih divizija, jedna konjička brigada.

Koncentraciska prostorija: severoistočno od Krakova, sam grad i brežuljci južno od železničke pruge.

Zadaci: odbrana šleske industriske zone (Krakov—Sosnoviec—Katovice); odbrana Krakova od napada sa jugozapadnog pravca; zaštita železničkih veza ka unutrašnjosti.

Pored ovog glavnog rasporeda armija prve linije, bile su formirane i izvesne grupe kao rezerve Vrhovne komande:

1. — Severna grupa od dve pešadiske divizije, sa obe strane reke Buga istočno od Modlina, sa zadatkom da sa linije Narev napadne bok neprijatelja koji operiše ka Modlinu.
2. — Rezerve oko Kutna od tri pešadiske divizije bile su predviđene sa zadatkom podrške Modlinske, Pomeranske ili Poznanjske armije; isto tako dobile su zadatak odbrane Visle, ako je neprijatelj pređe (nije jasno da li je uopšte formirana ova rezerva. Granične armije bile su tako često pojačavane za vreme poslednjih dana avgusta, da je većina rezervi bila znatno smanjena).
3. — Glavna Varšavska rezerva od 7 pešadiskih divizija, (uključujući dve rezervne divizije), jedne konjičke brigade, jedne motorizovane brigade i tri tenkovska bataljona, zauzimala je prostoriju jugozapadno od Varšave, iza Loćske armije. Glavni zadatak ove rezerve bio je da izvrši protivnapad u pravcu Lođa ili da pomogne Krakovsku armiju. Posle formiranja Karpatske armije Glavna rezerva je bila prebačena više jugozapadno kako bi mogla da podrži i ovu armiju.

Kada su znaci nemačkih priprema u Istočnoj Pruskoj i Slovačkoj postali sve očevidniji, obrazovana je Karpatska armija pod komandom generala Fabricija, sastavljena od dve pešadiske divizije i dva pešadiska puka. Tada je obrazovana i grupa Grodno pod generalom Vilezinskim, koja se sastojala od osam pešadiskih bataljona.

To su bili planovi poljskog Vrhovnog komandanta, generala Riđ Smiglija. On je Krakovskoj i Karpatskoj armiji stavio u zadatak odbranu određenih teritorija. Modlinska, Pomeranska i Poznanjska armija bile su pred-

viđene da sačekaju i odbiju neprijatelja na pojedinim linijama, ali s tim da se pod pritiskom mogu povući između Narevske grupe i Loćske armije.

Sistem komandovanja je bio upadljiv zbog svoje izrazite centralizacije. Vrhovni komandant je imao u svojim

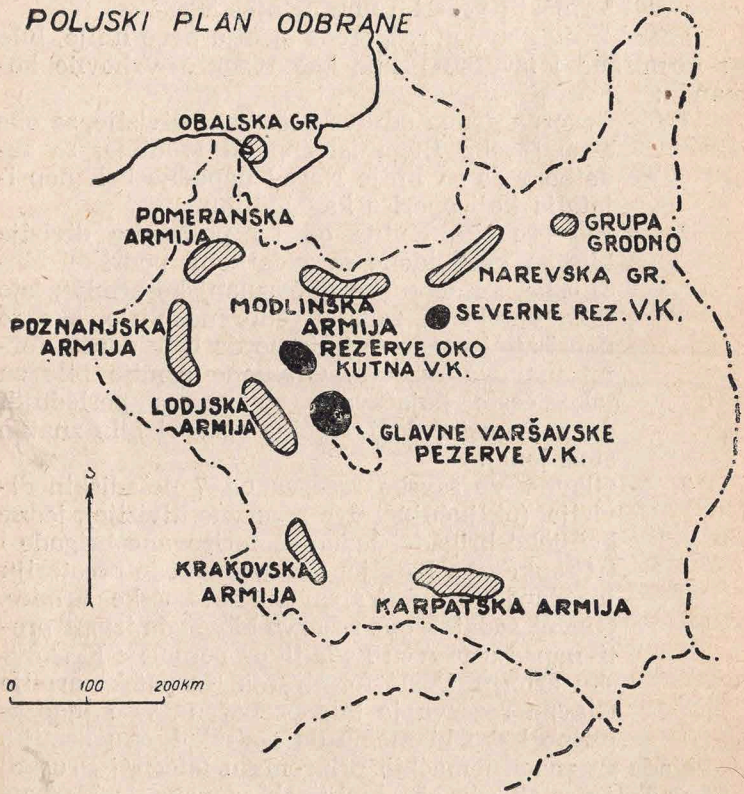

Skica 6

rukama komandu nad graničnim armijama i centralnim rezervama.

Pripreme po ovom planu počele su od marta 1939 godine. Od tog vremena do početka rata izvršene su mnoge promene, većinom u lokalnim razmeštajima u okviru armija i grupa.

25 avgusta je bilo naređeno zapadnim armijama da vrše svoje administrativne pripreme. Od tog datuma počelo se sa organizovanjem rezervnih armija. Opšta mobilizacija je bila određena za 29 avgust, ali je intervencija Saveznika ubedila generala Riđ Smiglija da je odgodi za 31 avgust u 11.00. Ovo je bio glavni razlog što je nemački udar 1 septembra zatekao Poljsku nepripremljenu. Mnogi obveznici nisu mogli da stignu na svoja određena mesta. Železnice su bile prenatrpane i na mnogim mestima nepokretne zbog zakrčenog saobraćaja, čak i pre vazdušnog bombardovanja koje je počelo u ranim časovima 1 septembra. Kada je počela invazija, Poljska je bila daleko od svoje pune vojničke spremnosti.

NEMAČKI PLANOVI

Cilj nemačke Vrhovne komande bio je da na bojištu uništi Poljsku armiju. Njihov plan za ostvarenje ovog cilja bio je, u najglavnijim potezima, da otseku poljske snage u luku Visle pomoću gigantskih klešta sa severa i juga, obuhvatajući najveći deo Poljske armije, a pomoćnim pokretima da otseku Pomeranski koridor, Modlinsku i Narevsku armiju i liniju povlačenja Krakovske i Karpatske armije. To je bio plan dvostrukog obuhvata — svaki krak klešta bio je dvostruk.

Protiv Poljske Vermaht je bio organizovan u dve armiske grupe pod komandom generala fon Brauhiča, dve vazdušne flote i dve specijalne grupe vazdušnih snaga (pomorska i vazdušne snage Istočne Pruske).

Armiskim grupama su komandovali general fon Bok (Severna armiska grupa) i general fon Rundštet (Južna armiska grupa).

Severna armiska grupa sastojala se od Treće i Četvrte armije, pomorskih snaga, I vazdušne flote i pomorskih vazduhoplovnih snaga. Granica između zona dejstva Treće i Četvrte armije bila je Visla.

Trećom armijom komandovao je general fon Kihler; ona je bila koncentrisana u Istočnoj Pruskoj u tri grupe, sa glavnim snagama usmerenim prema Modlinu i Varšavi. Imala je sedam pešadiskih, jednu oklopnu, jednu motorizovanu diviziju i jednu konjičku brigadu.

Zadatak Treće armije bio je da nadire preko Nareva i Buga istočno od Varšave, u cilju spajanja sa snagama koje nadiru s juga. Zapadna grupa ove armije imala je zadatak da se pridruži nadiranju Četvrte armije preko Pomeranskog koridora i tada da joj sadejstvuje.

Četvrta armija pod komandom general fon Klugea, bila je prikupljena u Pomeraniji. Ona je imala pet peša-

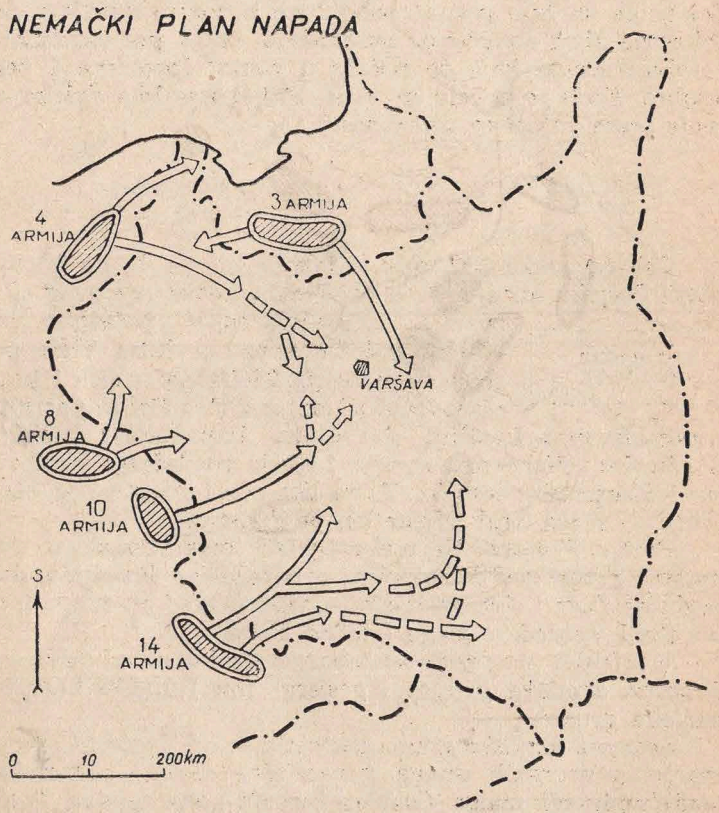

Skica 7

diskih, dve oklopne i jednu laku diviziju. Dve oklopne i jedna laka divizija bile su pod komandom generala Guderijana, ranijeg generalnog inspektora Nemačkih oklopnih snaga i teoretičara oklopnih divizija.

Pod istom komandom bile su i dve pešadiske divizije u rejonu Danciga. Njihov zadatak je bio da otseku Pomeranski koridor napadom ka Grudoncu i Bidgošću, a tada da operišu sa Trećom armijom u pravcu istoka. Severnom krilu Četvrte armije bio je poveren zadatak da se dočepa

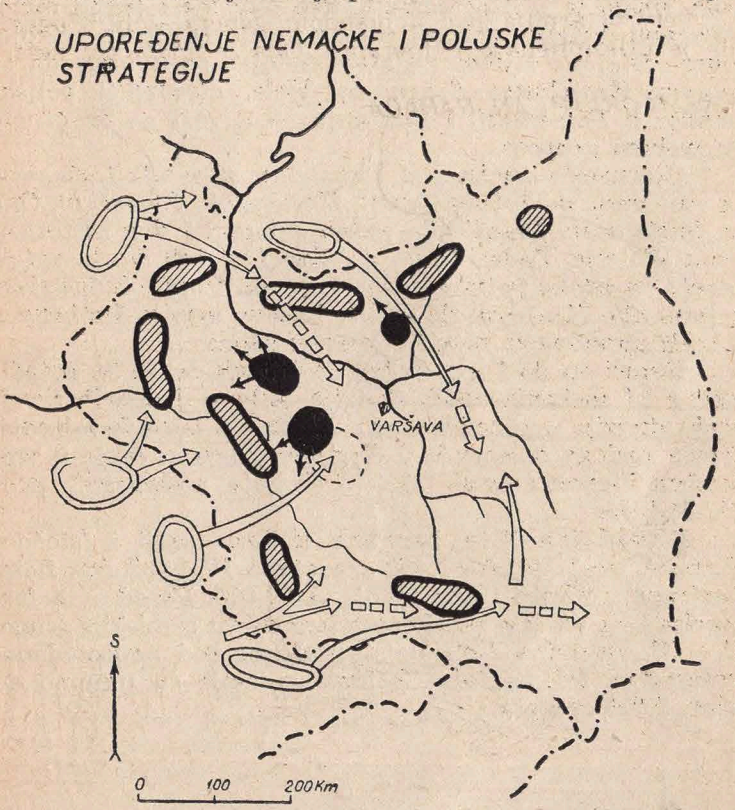

Skica 8

poljske morske obale i da uspostavi dodir sa posadom Danciga.

Južna armiska grupa bila je sastavljena od Osme, Desete i Četrnaeste armije i IV Vazdušne flote.

Osma armija, kojom je komandovao general Blaskovic, bila je grupisana na prostoriji severoistočno od Namslaua i pretstavljala je snagu za vezivanje. Ona se sa-

stojala od osam pešadiskih divizija i imala je zadatak da veže Loćsku armiju i što više Glavnu rezervu — postepenim napredovanjem u pravcu Lođa — i da štiti bok Rajhenaua.

Deseta armija, kojom je komandovao general Rajhenau, imala je šest pešadiskih, dve oklopne i jednu motorizovanu diviziju, prikupljene na prostoriji Opeln—Krojcburg—Glajvic. Njihov zadatak sastojao se u tome da sa pravca Krojcburga dopru do Visle, otsecajući poljske armije u Pomeraniji i Poznanju — u vezi sa Severnom armiskom grupom.

Četrnaesta armija pod komandom generala Lista, bila je rasturena po Južnoj Šleziji, Moravskoj i Slovačkoj. Ona je imala osam pešadiskih, jednu oklopnu i dve motorizovane divizije. Zadaci koje je dobio List bili su da veže i otseče sa istoka poljske snage koje su branile industriske rejone oko Krakova, da zaštiti bokove armije Rajhenaua i bude spremna za napad u pravcu istoka.

Nemci su do 1 septembra mobilisali nekih 36 pešadiskih i 11 mehanizovanih divizija. Bilo je i drugih *Landwehr* divizija u pozadini i više divizija u toku formiranja. Nema razloga za sumnje u Geringovu izjavu da je 9 septembra Nemačka imala oko 70 divizija, mobilisanih protiv Poljske.

I vazdušna flota, bazirana u Pomeraniji i Istočnoj Pruskoj, imala je oko 1.400 aparata, a IV vazdušna flota, bazirana u Šleziji i Slovačkoj, oko 1.000. Pored ovih formacija koje su bile pod komandom dveju armiskih grupa, II i III vazdušna flota dejstvovale su pod neposrednom komandom feldmaršala Geringa, a imale su ukupno do blizu 5.000 aparata.

NEPRIJATELJSTVA. PRVA FAZA

Nemački rat protiv Poljske bio je brza usklađena serija udara, koja nije dala vremena neprijatelju da se sredi ili reorganizuje. Davno pre toga bili su sastavljeni različiti alternativni planovi, tako da nije bilo potrebe da se gubi vreme novim procenama. Teško je podeliti takav rad na određene periode.

Međutim, radi lakšeg proučavanja, Poljski rat je podeljen na četiri faze:

1 faza — Granične bitke i savlađivanje poljskih položaja (1—4 septembar).

2 faza — Duboki prodori kroz poljski front na više pravaca i ostvarenje okruženja (5—10 septembar).

3 faza — Postignuće cilja, tj. uništenje poljskih snaga na bojištu; borbe do sovjetske invazije i povlačenje poljske Vrhovne komande preko rumunske granice (11—18 septembar).

4 faza — Operacije čišćenja (od 19 septembra do predaje Varšavskog garnizona).

1 septembra u 4.40 časova, Nemci su otpočeli svoj napad na Poljsku mnogobrojnim bombardovanjima glavnih industriskih centara, železničkih raskrsnica i aerodroma. Bačene su bombe na Čenstohovu, Krakov, Lođ, Plock, Torunj, Grudziadz (Gruđonc), Modlin, Varšavu, Sandomjež i razne druge gradove, uključujući ciljeve dalje na istoku kao što su Lavov i Brest-Litovsk. Od samog početka Luftvafe je postigla potpunu prevlast u vazduhu i samo mali deo poljskih vazdušnih snaga bio je u stanju da se bori. Neposredni cilj ovoga bio je — proizvesti mnogobrojne prekide u obaveštajnim kanalima i prouzrokovati nagomilavanje i prekide sa komunikacijama.

Između 5 i 6 časova nemačke suvozemne snage preduzele su napad. Nije bilo nikakve objave rata.

Treća armija je preduzela napad za vezivanje snaga na Mlavi, upravljajući svoj glavni pritisak na desni i levi bok Modlinske grupe. Ostroleka i Grudziadz bili su zauzeti 4 septembra. U početnim fazama poljska konjica je načinila nekoliko neuspelih pokušaja ofanzivnih akcija, napadajući na neprijateljsku teritoriju, ali ona nije mogla da bude takmac pokretljivosti i oklopu nemačkih tenkova i bila je lako odbačena.

Četvrta armija je preduzela glavni napad sa dve oklopne divizije pod komandom Guderijana u pravcu Grudziadza i pomoćni ka severu kroz Pomeranski koridor ka Dancigu. 2 septembra se na pravcu glavnog napada doprlo do zapadne obale Visle, a 3 septembra uspostavljena je veza sa Kihlerovim snagama, koje su napadale na Grudziadz. Oklopne divizije bile su u mogućnosti da održe brzinu svog napredovanja nizom obuhvatnih manevara, gdegod im se ukazala prilika. Za prva dva dana neprijateljstva one su otsekle glavne poljske snage od mora, otvarajući put za brzo zauzimanje Pomeranije.

Uveče trećeg septembra severnim udarom uspostavljen je dodir sa danciškim garnizonom. Poljska obalska grupa je bila podvrgnuta teškoj vatri nemačkih pomorskih snaga i na taj način je bila onesposobljena za sprečavanje zauzimanja Pomeranskog koridora.

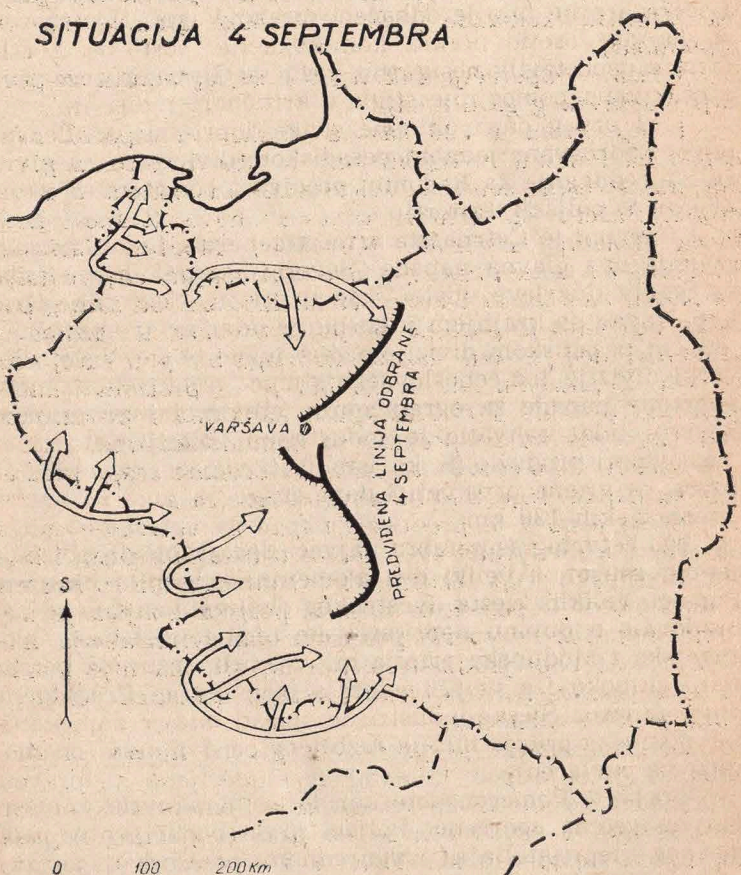

Skica 9

Osma armija je imala ulogu vezivanja, ostvarujući mnogobrojne napade, ali sa ograničenim ciljevima, opštim pravcem ka Poznanju, Kališu i Lođu. Za prva četiri dana

borbe ona je napredovala samo nekih 25—30 km preko granice.

Deseta armija je vodila operacije sa dva glavna napada — udar oklopnim snagama ka severu prema Čenstohovi i na jugu napad sa tri pešadiske divizije severno od Sosnovieca. Za vreme prvih dana borbe južno krilo Loćske armije bilo je odbačeno preko Varte. U ovoj zoni se najviše osetio prekid komunikacija, pošto je Loćska armija uspostavila nesigurnu vezu sa Glavnom rezervom, a očekivana pomoć nije stigla u kritičnom momentu.

Još prvog dana oklopne snage doprle su do Čenstohove. Podržavane jednom pešadiskom divizijom, nastavile su napredovanje ka Radomu, prodirući 4 septembra skoro 160 km u poljsku teritoriju.

Na jugu je Četrnaesta armija generala Lista isto tako izvršila dva glavna napada. Severniji napad bio je udar ka istoku duž leve obale Visle u pravcu Katovice—Krakov. Napad na krajnjem jugu bio je udar sa dve oklopne i jednom pešadiskom divizijom duž južne obale Visle. Slovačke divizije duž čehoslovačke granice preduzele su mnogobrojne napade sa ograničenim ciljem preko granice. Severni udar zahvatio je industriske oblasti Katovice—Sosnoviec i produžio je ka istoku, povijajući se nešto na sever; za vreme prva četiri dana snage na jugu su napredovale nekih 130 km.

Do četvrtog septembra najveći deo graničnih položaja je bio zauzet, a veliki deo Pomeranske armije okružen. Pomoću velikih klešta dvostrukog obuhvata znatno se napredovalo u dubinu neprijateljske teritorije; Loćska, Poznanjska i Modlinska armija bile su primorane na povlačenje duboko iza svojih položaja prve linije. Predviđena duga odbrana Šleske industriske oblasti bila je napuštena, a Krakovska armija bila je razbijena na dva dela i primorana na povlačenje.

Borbe u Pomeranskom koridoru i Krakovskoj oblasti bile su veoma ogorčene. Poljaci su se borili protiv nadmoćnog neprijatelja sa izvanrednom hrabrošću; poljska konjica se u više mahova odlikovala junačkim otporom protiv oklopnih i motorizovanih kolona.

Glavna karakteristika poljske taktike bila je težnja da svoj otpor sasredi na gradove i druga naseljena mesta. U najviše slučajeva Poljska armija nije pripremila nikakva sredstva za drugu i treću liniju odbrane, zbog čega

se, kada su je Nemci potisli, povlačila u sledeće gradove i sela. Odavde je bila lako izbačena, bilo jakim koncentracijama vazdušnog i artiljeriskog bombardovanja, ili obilaznim manevrima.

Nemci su i dalje koristili svoje vazduhoplovstvo u punoj meri ne samo radi bombardovanja ciljeva u pozadini graničnih armija, već i u smislu taktičkog sadejstva sa tenkovima u napadu i gonjenju.

Na kraju prve faze postajao je sve jasniji pravac neprijateljskih glavnih prodora. Na nesreću, prekinute komunikacije sprečavale su uspešnu i blagovremenu upotrebu rezervi Vrhovne komande. Četvrtog dana rata donesena je odluka da se organizuje odbrana Varšave od napada iz pozadine i povuče na liniju Narev—Visla i da se drže prelazi preko Visle između Modlina i Sandomježa.

DRUGA FAZA

Za vreme druge faze, od 5—10 septembra, Nemci su ostvarili duboke prodore i široka okruženja u više pravaca. Spoljni i unutarnji krakovi klešta težili su da preseku poljsku odbranu na više međusobno odvojenih sektora. Pojedine poljske armije bile su izolovane radi uništenja.

Šestog septembra je Kihlerova Treća armija zauzela Cienhanov, 65 km jugozapadno od Mlave. Istoga dana oklopne jedinice su na više mesta prodrle do Nareva, na desni bok Narevske grupe. Kod Rozana je bio izvršen prelaz preko reke. To je bio prvi od niza neuspeha koji su konačno uslovili napuštanje linije Narev kao druge odbranbene linije.

Sada je usledio novi udar oklopnim snagama. Brže jedinice koje su u početku pod Guderijanom bile deo Četvrte armije prodrle su preko istočnopruskog koridora i napale levi bok Pomeranske armije. One su se sastojale od najmanje dve oklopne i jedne lake divizije. Njihova uloga je bila da obrazuju spoljno krilo severnih klešta. Devetog septembra Guderijan je stigao do Buga kod Malkinije i pokušao prelaz zapadnije od Viškova.

U međuvremenu, Treća armija je pokretom za vezivanje doprla do Plonskog. Ovaj udar je podržala Četvrta armija koja je prodrla zapadno sa pravca Bidgošća i pre-

šla Vislu kod Torunja, zarobivši preko 25.000 vojnika. Ova dva napada su napredovala duž obe obale Visle i 9 septembra prodrla su istočno od Plocka, gde su ove snage pojačane sa tri divizije iz oblasti Gruđonca.

Osma armija Blaskovica postepeno je napredovala većim delom svojih snaga ka Lođu. Osmog septembra su njeni prednji delovi prošli pored grada, ostavljajući samo slabije snage da vezuju garnizon. Tada su se okrenule ka severu da bi sprečile Poznanjsku armiju i ostatke rezervi oko Kutna u izvlačenju ka Visli.

Sedmog septembra se oklopni napad Desete armije na severu nastavio zapadno od Varte i tada skrenuo ka severu radi zauzimanja Pjotkrova. Odatle su dve oklopne divizije krenule u otvor prema Varšavi i uveče osmog dana dospele do predgrađa prestonice, praćene neposredno motorizovanom divizijom koja je kasnije napadala u pravcu Visle, dalje na jug. Jedna laka divizija iz Radoma bila je upućena da sadejstvuje sa ovom motorizovanom divizijom radi održavanja linije Visle od Varšave do južno od Deblina.

Severni prodor Desete armije, koji se proširio severno od Sosnovieca, bio je pothranjen jednom motorizovanom divizijom, te je na taj način sedmog septembra palo Kielce. Severna granica napada bila je linija Glajvic—Sandomjež. Desetog septembra padom Sandomježa okružen je najveći deo poljskih snaga od kako je počelo povlačenje od Radoma i drugi gradovi u ovoj oblasti.

Na taj način je desetog septembra Deseta armija izbila na Vislu od Varšave do Sandomježa. Obezbeđujući sve prelaze na ovom sektoru, ona je sprečila većinu poljskih snaga u luku Visle da se povuku preko reke.

Međutim, nemačke oklopne kolone koje su napredovale ka Varšavi nisu tako lako otvorile prolaz, kao što se očekivalo. U više prilika one su naišle na žestok otpor utvrđenih pešadiskih jedinica, podržavanih protivtenkovskom artiljerijom, a njihovi gubici bili su veliki. Kod Čenstohove poljske vazdušne snage su u više mahova napale jednu tenkovsku kolonu; kod Pjotkrova je jedna odvažna poljska pešadiska divizija napala jednu oklopnu diviziju, koja je bila parkirana i, pre no što je bila odbačena, uništila je dobar broj njenih tenkova. Na ulazu u Varšavu nemačke snage je napala varšavska posada i mada je general Rajnhart, tenkovski komandant već obavestio Hi-

tlera da je zauzeo Varšavu, nemačke snage su bile primorane da se povuku kako bi izbegle stagnaciju borbi.

Nemačka Četrnaesta armija zauzela je celu Šlesku industrisku oblast i Krakov bez borbe. Severni i južni

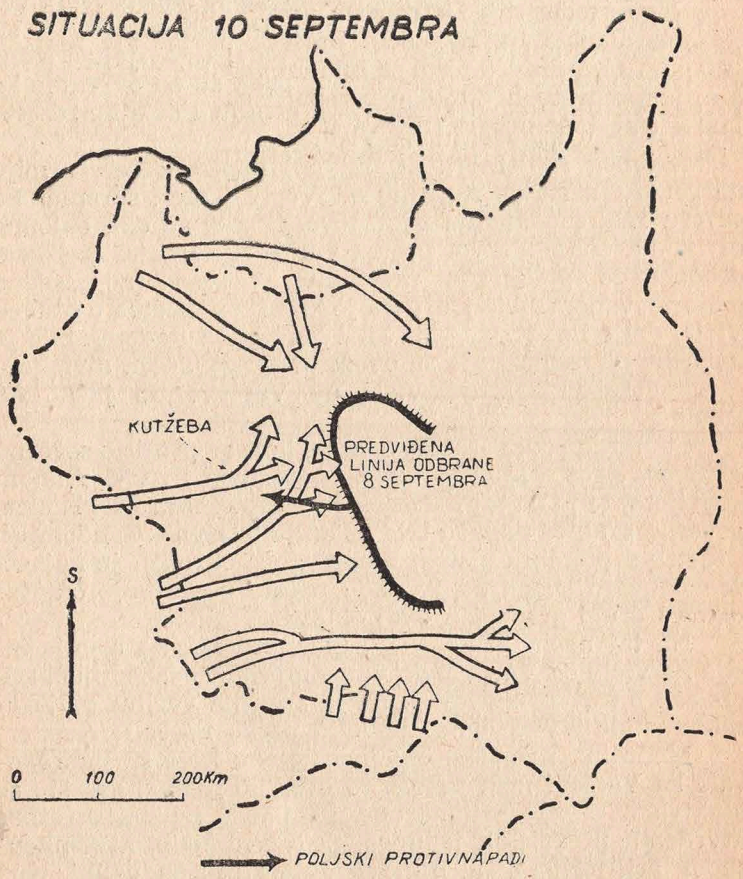

Skica 10

prodori su se tada spojili i napad je produžen u jugoistočnom pravcu, te je Tarnov zauzet šestog septembra. Ove snage su napredovale u dva ešelona, dok je pešadiska divizija neposredno pratila tenkove, zaustavljajući se samo radi zauzimanja ciljeva koje su tenkovi prešli.

Slovački napadi sa ograničenim ciljevima lagano su napredovali. Pešadiske kolone su prelazile na poljsku teritoriju preko svih karpatskih prevoja. Njihov glavni zadatak je sada bio da uništi poljske snage koje su oklopnim napadima Četrnaeste armije bile odbačene na jug.

Neposredan cilj Četrnaeste armije bio je da ovlada linijom Sana i na taj način preseče povlačenje poljskih snaga u tom pravcu. Ovo je bilo umnogome potpomognuto vazduhoplovstvom koje je bombardovalo Lavov, Pšemisl, Jaroslav i više drugih ciljeva u toj oblasti, prekidalo komunikacije i mitraljiralo sve pokrete trupa. 10 septembra oklopne jedinice Četrnaeste armije doprle su do Pšemisla i Jaroslava. Drugim udarom, dalje na jug, zauzet je 9 septembra uveče Samok, a 10 septembra produženo napredovanje za još 30 km.

Prema tome, 10 septembra glavni napori Vermahta su bili koncentrisani na četiri tačke. Dva spoljna krila dvostrukog obuhvata doprla su do Buga (severozapadno od Varšave) i u oblasti Pšemisl—Jaroslav, na severu odnosno jugu. Dva unutrašnja krila bila su angažovana u okruženju Poznanjske i Pomeranske armije u oblasti zapadno od linije Kutno-Loď. Motorizovane i pešadiske jedinice bile su u međuvremenu upotrebljene radi čišćenja izolovanih centara otpora u oblasti Radom—Sandomjež — Deblin.

Situacija je postajala krajnje nepovoljna za Poljake. Šestog septembra poljska Vrhovna komanda je odlučila da se premesti u Brest-Litovsk, ostavljajući samo mali svoj deo u Varšavi. Odmah posle toga postalo je jasno da odluka o posedanju odbranbene linije duž Nareva i Visle neće moći da se izvede. Narevska grupa je bila presečena na dva dela — jedna polovina se još borila u oblasti između Nareva i Buga, dok je druga otstupala iza Buga. Modlinska armija je takođe bila odbačena preko Buga, držeći se na levom boku Narevske grupe. Ostaci dve pešadiske divizije imali su zadatak odbrane Modlina. Osma armija Blaskovica sprečila je vezivanje Poznanjske i Ločke armije. Deseta armija Rajhenaua presekla je otstupnicu Ločkoj armiji ka Varšavi, mada je ova imala uspeha u više lokalnih napada za proboj. Krakovska armija je bila odvojena od Ločke i Karpatske armije. Nemačke brze jedinice su svuda izvodile duboke prodore i okruženja. Sve uređene komunikacije u pozadini glavnih armija bile su

presečene, kanali obaveštavanja i komandovanja u haotičnom stanju, a samo mali delovi jedinica bili su u stanju da se bore iza Visle. Pod ovakvim okolnostima i s obzirom na preduzete nedovoljne odbranbene mere, odbrana Narev—Visla bila je osuđena na propast.

Osmog septembra izdata su nova naređenja koja su određivala kao drugu odbranbenu liniju Bug—Visla. Ostacima Narevske grupe i grupe Grodno bilo je naređeno da brane Bug zapadno od Malkinija do zapadno od Modlina. Četiri rezervne divizije pod Romelom dobile su naređenje da brane liniju od ušća Buga u Narev do Pilice. Lublinska armija, obrazovana 5 septembra, dobila je zadatak da brani Vislu nizvodno ka Sandomježu. Fabrici je dobio komandu nad armijom u Južnoj Poljskoj i naređenje da se zadrži južno od Visle u cilju zaštite levog boka odbranbene linije. Kutžeba, novi komandant ostataka Pomeranske i Poznanjske armije, dobio je naređenje da izvrši protivnapad u pravcu Lođa u nadi ostvarenja proboja preko Visle. Isto tako je bio planiran jedan protivnapad iz Sandomježa sa istoka na zapad, preko Visle, ali nikada se nije ostvario.

Poljska Vrhovna komanda je odlučila da nastavi odbranu iz Jugoistočne Poljske. Ova odluka je znak slabe obaveštenosti generalštaba, koji nije imao pojma o iznenadnom prodoru Četrnaeste armije ka Pšemislu. Vrhovna komanda isto tako nije znala o jačini borbi nekih od divizija „na hartiji", koje su se povukle sa svojih graničnih položaja. Osmog septembra bilo je okruženo preko 200.000 vojnika u severnim i severozapadnim sektorima. Kod Radama Nemci su zarobili 60.000 vojnika. Četrnaesta armija je 9 septembra zarobila 80.000 vojnika. Nije verovatno da su gubici, procenjeni od strane Vrhovne komande, dostigli ni polovinu ovih cifara.

TREĆA FAZA

Pre no što su poljske snage počele čak i da organizuju odbranbenu liniju Bug—Visla, nemačka Treća armija je prešla Bug, a jedna oklopna divizija je napala Siedlce. Poljska Vrhovna komanda je zbog toga premestila svoj štab iz Brest-Litovska u Vladimir, a 11 septembra izdala je naređenje za napuštanje linije Buga.

Novi odbranbeni plan bio je: držati front od rumunske granice, na levom krilu, duž Sane uzvodno do Deblina. Od Deblina odbrana bi se račvala u dva pravca — severni krak radi odbrane Visle do južno od Varšave, dok bi se istočni krak, glavna linija odbrane, protezao istočno duž

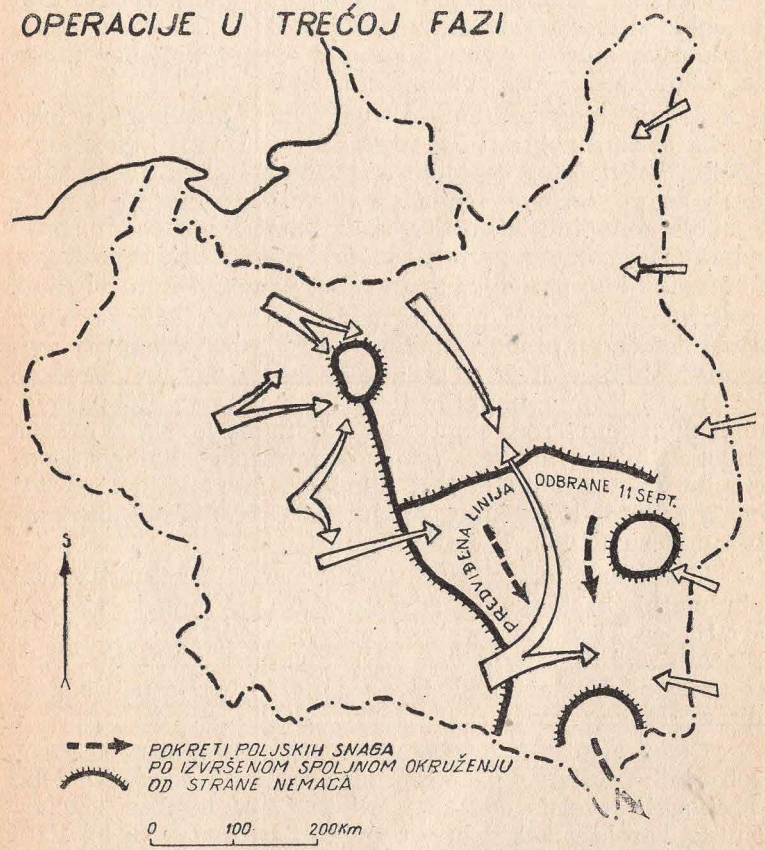

Skica 11

Viepša, zatim bi presecao Bug kod Brest-Litovska, prešao ovu reku i produžio ka močvarama Pinska. Varšava i Modlin branili bi se kao izolovani otporni centri.

Severni front bio je pod komandom Pšedimirskog i sastojao se od približno četiri pešadiske divizije i jedne

konjičke brigade. Romelove snage imale su da brane Varšavu i Modlin. General Piskor dobio je komandu nad odbranom Varšavske Oblasti južno do Deblina i nad dva kraka južno i istočno od Deblina. Južni sektor (južno od Sandomježa) bio je pod komandom generala Sosnkovskog i protezao se duž Sana do rumunske granice. Sosnkovski je dobio direktivu da održava tesan dodir sa rumunskom vladom za slučaj eventualnog povlačenja poljskih snaga iz Južne Poljske na rumunsku teritoriju.

Jedanaestog septembra nemačka Četrnaesta armija prešla je San u oblasti Pšemisla i izvršila napad ka severoistoku. Dvanaestog septembra istaknuti oklopni delovi dospeli su do Lavova, mada su se poljske jedinice i posle proboja oklopnih snaga herojski branile više od nedelju dana. Ovaj istočni proboj zaustavio se u oblasti Lavova, verovatno kao posledica sporazuma sa sovjetskom vladom.

Četrnaesta armija je tada prebacila svoje glavne snage severoistočno u pravcu Vladimira i Kolma. Šesnaestog septembra oklopna divizija, koja je napadala u pravcu severno od oblasti Kolma, uhvatila je vezu sa jednom motorizovanom divizijom Treće armije koja je napredovala iz pravca Brest-Litovska, a uveče istog dana obe ove kolone uspostavile su tesan dodir kod Vlodave, izvršavajući na taj način zadatak dvostrukog obuhvata. Osamnaestog septembra pali su Lavov, Pšemisl i Jaroslav.

Treća armija, na severu, postepeno je zatvorila svoj obuhvatni krak ka Brest-Litovsku i Vlodavi. Četvrta armija se 11 septembra privremeno zaustavila na liniji Plock—Modlin, ali je već 13 septembra izbila na Vislu severno od Varšave i sledećeg dana se borila u predgrađima glavnog grada.

Osma armija je pretrpela izvesne gubitke zbog mnogobrojnih protivnapada od strane opkoljenih snaga Kutžebe u oblasti severno od Lođa, ali je 17 septembra zauzela Kutno, zarobila veliki broj vojnika i napredovala ka Varšavi goneći Kutžebu koji je tada promenio pravac svog protivnapada ka Varšavi.

Deseta armija je ostavila samo dve pešadiske divizije u predgrađima Varšave i svu svoju pažnju upravila opkoljenim poljskim snagama u oblasti Radoma. 12 septembra zarobila je preko 30.000 vojnika, uključujući tri komandanta divizije i mnogo viših oficira.

Dve pešadiske i jedna motorizovana divizija forsirale su 14 septembra Vislu južno od Deblina, napredovale ka Lublinu i zauzele ga 17 septembra uveče.

Četrnaestog septembra je poljska Vrhovna komanda izgubila vezu sa većinom armija zapadno od Visle, a raspolagala je samo sa opštim podacima o situaciji istočno od reke. Jedini obaveštajni kanal koji je ostao bili su avioni za vezu. Bilo je neodređenih vesti o tome da je Narevska grupa probijala sebi put ka jugu, ka Brest-Litovsku; da je Pšeđimirski otstupio na jug duž reke Vijepše i da je položaj Piskora probijen južno od Deblina.

Sve nade za organizovanje sledećih odbranbenih linija bile su napuštene 14 septembra. Vrhovni komandant, koji je sada sa svojim štabom stigao u Kolomiju, izdao je naređenje da se preostale poljske snage grupišu u četiri glavna centra otpora:

1. U oblasti Varšava—Modlin. Postojeća posada pojačaće se ostacima Pomeranske i Poznanjske armije pod Kutžebom (u to vreme je bilo poznato da je Kutžeba promenio pravac svog protivnapada ka Varšavi).
2. U oblasti zapadno od Buga i severno od Vladimira ova oblast je dodeljena Narevskoj grupi koja je bila u otstupanju (neki delovi grupe Grodno su se isto tako izvukli ka jugu sa Narevskom grupom). Ukupna jačina snaga u ovoj oblasti bila je oko 10 pešadiskih bataljona i jedan konjički puk.
3. U rejonu Lavova: Izvestan broj izolovanih delova držao se u oblasti Lavov—Pšemisl—Tarnopolj, napadajući komunikaciske pravce oklopnih kolona koje su tuda prolazile. Očekivalo se da bi se, organizovanjem jednog glavnog centra otpora oko Lavova, sprečilo da se pešadiske kolone koje su pridolazile spoje sa oklopnim grupama.
4. U oblasti Stanislavov—Kolomija, koja je bila predviđena za glavni otporni centar i kao eventualni oslonac za protivnapad ka Lavovu i Sanu: Trupe u ovoj južnoj oblasti sastojale su se od oko 10—12 pešadiskih divizija sa jakim konjičkim delovima. Međutim, nijedna od jedinica nije brojala više od 30% od svoje normalne jačine.

Petnaestog septembra armija Pšeđimirskog na svom maršu od Viepša na jug doprla je do linije Kolm—Lublin.

Armija Piskora je stigla 160 km severozapadno od Lavova. Dve divizije Sosnkovskog su takođe istog dana stigle u predgrađe Lavova.

Nedostatak podataka i kontakta sprečio je da se zauzme raspored prema naređenjima od 14 septembra. Bilo je moguće postići malo sadejstva između različitih snaga koje su se povlačile na jug duž Buga i Viepša i istočno od Visle. Umesto četiri glavna centra otpora, došlo je do toga da je svaka izolovana jedinica obrazovala svoj centar otpora, baziran na najbliži grad ili selo. Izuzev oblasti Modlin—Varšava (i još nesavladanog otpora garnizona na poluostrvu Hels), nijedna od drugih oblasti nije bila sposobna da pruži otpor bilo kakvom jačem neprijateljskom napadu. Međutim, 17 septembra, oblast rumunskog mostobrana se čvrsto branila, a linija Dnjestra je upotrebljena kao severna granica.

Rano izjutra 17 septembra, poljski ambasador u Moskvi bio je obavešten o ruskoj odluci da „interveniše" u Poljskoj. Izgovor je bio navodna zaštita ruske manjine. Kasnije, istoga dana, sovjetske armije su preplavile poljsku teritoriju duž cele granice od Dvine do Dnjestra, pri čemu su mali odredi Graničnog odbranbenog korpusa dali lokalni otpor. 18 septembra one su napale preko Dnjestra i tako onemogućile projektovanu poljsku pregrupaciju u Južnoj Poljskoj.

Uveče 17 septembra, poljska Vrhovna komanda izdala je poslednja naređenja. Oblasti Modlin—Varšava i Vladimir imale su da i dalje pružaju otpor neprijatelju — Nemcima i Rusima. Snage u Lavovskoj Oblasti imale su da se sjedine sa armijama u Južnoj Poljskoj radi prodora u Rumuniju. U četiri časa ujutru, 18 septembra, poljska Vrhovna komanda prešla je rumunsku granicu.

Vrhovni komandant je 19 septembra izdao kominike iz Rumunije dajući direktive poljskim trupama, ostalim na bojištu, da ne napuste nijednu stopu poljske teritorije bez borbe. On je dodao da je njegova namera bila da povede delove poljskih oružanih snaga, koje bi mogao da izvuče iz Poljske, u Francusku. Tamo bi organizovao jednu novu Poljsku armiju koja bi se borila sa Saveznicima i koja bi oslobodila Poljsku od neprijatelja.

Sa ovom poslednjom porukom poljski Vrhovni komandant je zaključio dejstvovanje svog ratnog štaba.

Operacije posle 18 septembra mogu se smatrati kao faza likvidacije. Poljske oružane snage bile su poražene i rat je bio stvarno završen, ali su ostali izolovani centri otpora od kojih su dva glavnija bili oblast Varšava—Modlin i poluostrvo Hels.

ČETVRTA FAZA

Pre prikaza operacija čišćenja u Poljskoj, a radi upotpunjenja slike manevarskih faza rata, neophodan je kratak pregled toka protivnapada Kutžebe od 8 septembra (videti kraj druge faze).

Kao komandant ostataka Poznanjske i Pomeranske armije, Kutžeba je iz oblasti Torunj—Plock napao ka jugu prema Lođu i Radomu. 10 septembra uveče njegov napad sa tri pešadiske divizije dostigao je rejon južno od Kutna; otpor na koji je naišao za vreme ovog pokreta bio je veoma slab. Međutim, neprijateljski otpor se pojačao u predgrađima Lođa. U više prilika napadi Kutžebe bili su odbačeni protivnapadima oklopnih snaga. Odmah je postalo jasno da je proboj južnog obruča bio nemoguć.

Uveče 13 septembra, Kutžeba je odlučio da napusti svoj cilj napada na Lođ i odlučio da produži borbu ka zapadu da bi pojačao varšavski garnizon. Ostavljajući samo mali deo radi zaštite svog južnog boka, on je 15 septembra sa ostacima četiri pešadiske divizije napao u pravcu Varšave (svaka divizija imala je sada oko 20% od svoga normalnog sastava). 18 septembra on je ispunio svoj cilj. Jedan deo njegove armije ušao je u Varšavu, a neki delovi su upućeni da pojačaju Modlin.

Ova mala operacija Kutžebe je dokaz heroizma poljskih trupa prema nadmoćnijem neprijatelju. Bez ikakve artiljeriske ili avijaciske podrške, sa malo ili bez ikakve rezerve municije i prehranbenih zaliha, on je uspešno napadao i porazio više jačih nemačkih delova. Mada su bili izloženi gotovo neprekidnim vazdušnim i oklopnim napadima, oni su se borili za dostignuće svog cilja i danju i noću. Kada je lokalna komanda bila izgubljena i kada komandovanje više nije bilo neophodno, oficiri su se borili kao borci da bi pojačali borbene redove. U ovoj fazi je poginulo ili bilo zarobljeno tri komandanta divizije i više viših oficira.

U Južnoj Poljskoj borbe su se uglavnom vodile u pravcu sever—jug, pošto su Nemci pokušali da spreče prelaz preko rumunske granice Poljacima koji su se izvlačili.

Uveče 23 septembra, sovjetske armije su prešle Bug. Razne male jedinice produžile su da se odupiru Rusima i Nemcima, dok nisu, prve nedelje oktobra, prešle u Mađarsku ili Rumuniju. Ukupno oko 70.000 ljudi prebeglo je u Mađarsku i Rumuniju, a oko 12.000 (iz grupe Grodno) u Litvaniju.

Na poluostrvu Hels intenzitet borbi se pojačao posle 20 septembra. Poluostrvo je bilo dugačko oko 65 km, a širina je varirala od 3 km do 100 metara. Jačina posade bila je samo oko 2.000 ljudi (većinom mornari i mornarička pešadija). Ona nije raspolagala težim naoružanjem, osim nekoliko protivavionskih i brodskih topova skinutih sa oštećenih brodova.

Najuži deo poluostrva branioci su digli u vazduh, pretvarajući na taj način poluostrvo u ostrvo. Posada se junački borila, ali stalno vazdušno bombardovanje i vatra topova sa „Šlajzena" i „Šlezvig-Holštajna", bila je previše jaka za dalji otpor. Prvog oktobra u dva časa popodne posada se predala Nemcima.

Poljska prestonica je svoju posadu i civilno stanovništvo organizovala za odbranu. Od 14 septembra Varšava je bila podvrgnuta teškom vazdušnom i artiljeriskom bombardovanju. Nemci su izdali oglas da će svi građani koji budu uhvaćeni sa oružjem biti streljani. Grad je produžio sa upornim otporom, uprkos ovoj pretnji. U toku jednog od mnogobrojnih uličnih napada bio je ubijen general fon Frič, mada neki izveštaji iznose da je bio ubijen po Hitlerovom naređenju.

Nemci su 24 septembra pojačali vazdušna bombardovanja. Crkve i bolnice bile su bezobzirno bombardovane; svaki pokret na ulicama bio je pod vatrom mitraljeza sa aviona. Zapaljive bombe su prouzrokovale požar u velikom delu grada, ali se posada i dalje borila.

25 septembra odbijen je bajonetima napad na Pragu, zapadno predgrađe prestonice. Gubici od vazdušnog bombardovanja i vatre porasli su na 30.000. Gradsko električno osvetljenje, vodovod i plinski vod su bili prekinuti i uskoro se pojavila ozbiljna opasnost od epidemija. 27 septembra poljski komandant je odlučio da zatraži primirje. Posada Varšave jačine oko 100.000 predala se 30 septembra. 5 oktobra Hitler je triumfalno ušao u poljski glavni grad.

U toku dvadeset dana invazije Poljske, Vermaht je likvidirao njene oružane snage, a u toku pet nedelja prestali su i poslednji treptaji otpora. Poljski gubici su bili ogromni. Preko 500.000 bilo je zarobljeno, a poginulo je oko 100.000.

KRITIČKA RAZMATRANJA

Nemci su imali ogromnu nadmoćnost u naoružanju i opremi, a pri kraju rata, njihovo brojno stanje je bilo više no dvostruko u odnosu na poljsko. Ovo je bio dovoljan razlog za odlučnu pobedu. Međutim, ovo nije bio jedini uzrok brzog osvajanja Poljske. Nadmoćnija strategija je u prvom redu odlučila sudbinu ovog značajnog rata.

Prvu pogrešku poljske strategije treba potražiti u planiranju njihove odbrane. Kao što smo videli, cela zapadna polovina Poljske uklinila se u teritoriju koju je držao neprijatelj. Ona je bila izložena bočnom dejstvu na severu iz Istočne Pruske, a na jugu iz Slovačke. Ovo je, zajedno sa činjenicom što je najjača terenska prirodna prepreka bila linija Narev—Visla—San, trebalo da ubedi poljsku Vrhovnu komandu da bi najpravilnija strategija bila da se drži istočna polovina zemlje kao glavna odbranbena zona. Zapadna Poljska mogla se organizovati kao operativno područje za gerilske snage, sa zadatkom: ugrožavanje komunikaciskih pravaca svake nemačke kolone koja bi prolazila kroz nju. Odlukom da brani zapadne granice, Poljska je promenila osetljivost komunikaciskih pravaca. Produžujući sopstvene i izlažući ih upravnim udarima sa severa i juga, ona je mnogo skratila komunikaciske pravce nemačkih napadnih kolona.

Postojala su dva glavna razloga zbog kojih su Poljaci bili protiv napuštanja oblasti na zapadnoj granici. Prvi je razlog bio što su se u Šleziji nalazili kako najveća industrija tako i najveći rudnici. Drugo, poljska Vrhovna komanda je propustila da proceni stepen nemačke nadmoćnosti u ljudstvu i materijalu. Ona nije očekivala da će biti potisnuta sa graničnih položaja. Ustvari, ideja na kojoj se zasnivao plan, bila je da se izdrži za vreme prvih nekoliko nedelja rata i, kada budu Francuska i Britanija završile svoju mobilizaciju, preći u ofanzivu u vezi sa napadom Saveznika sa zapada.

I pored ove pogrešne početne strategiske procene, Poljaci bi ipak mogli da pruže jači i duži otpor da su raspo-

redili svoje armije u skladu sa usvojenim principima. Ovako, njihova strategija odbrane je baš u Zapadnoj Poljskoj bila zasnovana na ozbiljnim pogreškama.

Odlukom da brani graničnu liniju Poljska je povećala odbranbeni front znatno više nego što je linija Narev—Visla—San. Posada za ovu dugačku liniju zahtevala je nesrazmerno rasipanje raspoloživih snaga. Moć koncentracije je kapitulirala. Jedini način da se ona ostvari bio bi držati jaku centralnu rezervu koja bi se mogla uputiti na bilo koji deo fronta, kada se pojavi potreba za koncentraciju. Poljaci su ne samo propustili da organizuju jake rezerve, nego i njihov predviđeni raspored isto tako nije mogao da ispuni te zahteve. Rezerva Vrhovne komande trebalo je da se obrazuje uglavnom od rezervnih jedinica, kada one budu mobilisane. Posledica toga je bila što je iznenadni napad Nemaca prekinuo izvršenje mobilizacije i nije bilo moguće da se rezerva u odgovarajućem smislu obrazuje. Štaviše, ona nije ni bila postavljena u centar. Severne rezerve i rezerve oko Kutna držane su toliko daleko na severu i severozapadu, da su se mogle smatrati samo kao rezerve koje daju dubinu granične odbrane. Glavna centralna rezerva je bila raspoređena veoma daleko na zapadu i bila je isuviše udaljena od glavnog štaba. te stoga nije ni pretstavljala pokretnu rezervu vrhovnog komandanta. Usto, izdata su izvesna naređenja koja su težila da ograniče funkciju ovih rezervi u pogledu ranije određnih uloga. Sledstveno tome, kada je počela invazija, poljske rezerve nisu mogle ni u jednom slučaju da izvrše odgovarajuće blagovremene protivnapade u cilju zaustavljanja proboja.

U poljskom planu je nedostajala i bezbednost. Raspored glavnih armija uslovio je rastegnute komunikaciske pravce, a u nekim slučajevima upravno na nemačke udare. Nije se vodilo računa o tome da se u odgovarajućem smislu zaštite komunikaciski pravci, niti da se granične armije dovoljno osamostale tako da se mogu samostalno održati u određenom periodu, nezavisno od svojih komunikacija. Usled toga, nijedna armija ili viša jedinica nije bila u stanju da izdrži više od tri dana, čim su Nemci okružavanjem presekli njen komunikaciski pravac.

U poljskom planu odbrane nije bilo nikakve elastičnosti. Izgleda da uopšte nisu bile razmatrane mogućnosti za povlačenje. Druga odbranbena linija nije bila blago-

vremeno pripremljena. Naređenja za povlačenje bila su oskudna i stigla su u nekim slučajevima suviše kasno. Zbog toga se pokretljivost potpuno izgubila. Nije bio blagovremeno sastavljen nikakav plan povlačenja koji bi odgovarao tempu napredovanja ne samo nemačkih oklopnih kolona, nego i njihove glavne pešadiske podrške. Uzastopne linije povlačenja — Narev—Visla, Bug—Visla i Viepš—Visla — morale su se napustiti pošto nisu bile organizovane za odgovarajući obim, a u odnosu na nemačku pokretljivost nisu imale nikakvu vrednost.

Pomeranska i Poznanjska armija bile su tako raspoređene da je gotovo izdubljeni oblik poljske linije glavne odbrane postao još osetljiviji zbog drugih lokalnih ispupčenja. Ne samo što se ovakvim rasporedom ovih armija olakšalo okruženje, nego su i otstojanja armija od glavnih baza otežavala Vrhovnoj komandi da sastavi objedinjeni plan otstupanja. Vreme potrebno za povlačenje armije iz Poznanja i Pomeranije do druge odbranbene linije bilo je očevidno mnogo duže, nego što je bilo potrebno Modlinskoj ili Loćskoj armiji za povlačenje u istu oblast. Prema tome, sadejstvo je u povlačenju bilo neizvodljivo. Kao što se i pokazalo, u momentu kada je došlo do opšteg povlačenja na bokovima Pomeranske i Poznanjske armije stvorili su se široki otvori, koje su iskoristile nemačke pešadiske trupe, prateći prodiruće oklopne kolone.

Plan je i u taktičkom pogledu imao mnogo ozbiljnih grešaka. Nije se predvidela neophodnost da se neprijateljska pešadija i podržavajući rodovi vojske odvoje od oklopnih kolona. Ovo je moglo da se postigne jedino upornim držanjem jedinica na odbranbenim položajima, bez obzira na proboje oklopnih snaga. U više slučajeva za vreme rata podržavajuće grupe zaostajale su zbog brzine nemačkog oklopnog prodora. Da su Poljaci ovo iskoristili, u cilju zatvaranja breše i zadržavanja podržavajućih jedinica mogli su da postignu mnogo veće taktičke uspehe. Nasuprot tome, oni su prihvatili taktiku herojskih, ali i uzaludnih pokušaja da se konjicom i pešadijom spreče oklopni proboji za okruženje i da se povuku na uzastopne položaje gradova i sela, kako bi pružali dalji otpor nastupajućim tenkovima.

Nemačka ofanziva, s druge strane, bila je primer majstorske privrženosti principima strategije i taktike. Mesecima pre invazije bila je preduzeta najbrižljivija priprema

i planiranje. Nemačka peta kolona bila je u stanju da pruži detaljno obaveštenje o rasporedu i jačini poljskih armija. Nemci su pod maskom mirnodopskih manevara izveli uvežbavanje armija za njihove različite uloge. Kada je konačno stupila u rat, Vermaht se borila pod najpovoljnijim mogućim okolnostima.

Nemačka Osma armija bila je upotrebljena za vezivanje većeg dela poljskih armija na zapadu — Loćske armije, Glavne centralne rezerve i dela Poznanjske armije. Glavni napadi bili su koncentrisani na četiri početna klina dvostrukog obuhvata. Strategija unutrašnjih klešta sastojala se u tome da se preseku komunikaciski pravci graničnih armija, a spoljnih klešta da se preseče linija povlačenja Poljske armije u celini kako bi se sprečilo njeno izvlačenje u Rumuniju, Mađarsku ili Rusiju. Spoljna klešta su imala za cilj i glavnu bazu Poljske armije — Varšavski rejon i luk koji čine Narev, Visla i San.

Nemci su se kroz ceo rat veoma striktno držali glavnog cilja. Nije bilo dopušteno da bilo kakav teritorijalni cilj zameni krajnju težnju — uništenje poljskih snaga na bojištu. Kada se Rajnhart zaustavio pred vratima Varšave, naglo se okrenuo drugim ciljevima. Mogao bi se razumeti njegov eventualni pokušaj da zauzme Varšavu, ali takav pokušaj bi apsorbovao veliki broj trupa i sprečio bi ga da sledi glavnom cilju.

Sadejstvo je svuda bilo savršeno izvedeno. Spajanje krakova spoljnih klešta kod Vlodave bilo je rezultat najvišeg stepena sadejstva između dva komandanta armije. Sadejstvo između pešadije i tenkova, tenkova i vazduhoplovstva, artiljerije i vazduhoplovstva, bilo je rezultat dugogodišnje obuke i doprinelo — u ne malom obimu — odlučnoj pobedi.

Svi proučavaoci ratne veštine srodili su se sa novim taktičkim doktrinama, primenjenim za vreme ovoga rata. One svedoče o prvoj široj primeni blickriga, strategiskog vazdušnog bombardovanja i taktičkog sadejstva sa vazduhoplovstvom. Prvi svetski rat pružio je samo nagoveštaj o mogućnosti upotrebe tenkova i avijacije. Nemački rat u Poljskoj je prvi pokazao svetu metode za njihovu najkorisniju upotrebu u totalnom ratu. Ovo se ponovilo i u Belgiji, Francuskoj, Severnoj Africi i Rusiji.

U zaključku treba naglasiti da ova kritička razmatranja ni na koji način nemaju namenu da umanje heroj-

ske napore poljskog naroda, mučki napadnutog od najstrašnijeg neprijatelja koga je ikada imao jedan narod. Ona se daju kao čisto vojnička razmatranja, kao objektivna analiza bez pristrasnosti ili predrasuda. Gradivo ove knjige pretstavlja samo materijal za vojno izučavanje. Miroljubivi narodi zahvalnog čovečanstva već su odali poštu poljoskom narodu; jer, dok nam je nemačka ofanziva pružila pouku o vođenju rata, otpor Poljaka pružio nam je pouku koja se odnosi na celo čovečanstvo — pouku hrabrosti, požrtvovanja i ljubavi za slobodu.

Kraj

SADRŽAJ

Str.

Predgovor našem izdanju 3

Predgovor 6

Izvori 9

Predgovor feldmaršala ser Kloda Okinleka 11

Uvod 15

GLAVA I

Istorija taktike 19

— Stari Egipćani 19

— Makedonska falanga 20

— Rimska legija 23

— Epoha konjice 27

— Preporod vojne nauke 29

— Pruska liniska taktika 33

— Linija prema koloni 36

— Napoleonova velika taktika 37

— Epoha oruđa koja se pune straga 41

— Prvi svetski rat 43

— Drugi svetski rat 47

GLAVA II

Osnovi strategije 55

— Strategija i taktika 55

— Definicije 56

— Priroda rata 57

— Organizacija 60

— Planiranje 62

— Pokret 67

— Razvoj strategije kroz istoriju 78

Str.

GLAVA III

Principi ratne veštine 85
— Uvod 85
— Doslednost cilja 87
— Ofanzivna dejstva 90
— Grupisanje i ekonomija snaga 93
— Sadejstvo 96
— Bezbednost 101
— Iznenađenje 103
— Pokretljivost 105
— Zaključak 108

GLAVA IV

Poljski rat 1939 110
— Politička strategija 110
— Odnos snaga 112
— Poljski planovi i pripreme 116
— Nemački planovi 121
— Neprijateljstva. Prva faza 124
— Druga faza 128
— Treća faza 132
— Četvrta faza 137
— Kritička razmatranja 139

Jezički redaktor
Stevan Kojić

Odgovorni korektor
Aleksandar B. Veljković

Tiraž: 3500

Štampano u štampariji „Kultura“, Beograd, Makedonska 4.

78.413

CENTRALNA BIBLIOTEKA JNA BEOGRAD

PREGLEDNA KARTA POLJSKE